

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE
**PÉČE O DÍTĚ JAKO SOUČÁST
RODIČOVSKÉ ODPOVĚDNOSTI**

LUCIE KNOBLOCHOVÁ

PLZEŇ 2018

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Plzni v březnu 2018

Lucie Knoblochová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Jindřichu Psutkovi Ph.D. za jeho cenné rady a trpělivost.

Obsah

Seznam zkratk	6
Úvod	1
Úvod do rodinného práva	2
1. Pojem rodičovské odpovědnosti	4
1.1. Historie rodičovské odpovědnosti	4
1.2. Současná úprava rodičovské odpovědnosti	7
1.2.1. Vznik a zánik rodičovské odpovědnosti	7
1.2.2. Nositel rodičovské odpovědnosti	7
1.2.3. Vykonavatel rodičovské odpovědnosti	8
1.3. Zásahy do rodičovské odpovědnosti	9
1.3.1. Pozastavení rodičovské odpovědnosti	10
1.3.2. Omezení rodičovské odpovědnosti	10
1.3.3. Zbavení rodičovské odpovědnosti	11
1.4. Zájem dítěte a autonomie dítěte	11
2. Péče o dítě	17
2.1. Ochrana dítěte	20
2.2. Vzdělání a pracovní uplatnění dítěte	20
2.3. Péče o zdraví dítěte	21
2.4. Péče o dítě osobou odlišnou od rodiče	22
3. Složky rodičovské odpovědnosti úzce související s péčí o dítě	25
3.1. Výchova a výchovné prostředky	25
3.1.1. Tělesné trestání	26
3.1.2. Zásahy státu do výchovy rodičů	27
3.2. Osobní styk	30
3.2.1. Formy styku	31
3.2.2. Bránění styku	33
3.2.3. Povinnost dítěte stýkat se s rodičem	34

4.	Vliv vzájemného vztahu rodičů na péči o dítě	36
4.1.	Péče o dítě, jsou-li manželé rodiči	38
4.2.	Péče o dítě po rozvodu rodičů	39
4.2.1.	Formy péče o dítě po rozvodu rodičů	40
4.2.2.	Svěření dítěte do péče jednoho z rodičů	42
4.2.3.	Střídavá péče	42
4.2.4.	Společná péče	48
4.3.	Péče o dítě nesezdaných rodičů	49
5.	Procesní souvislosti	52
5.1.	Řízení o rodičovské odpovědnosti	58
5.2.	Řízení o péči o nezletilé dítě	60
5.2.1.	Řízení o svěření dítěte do péče jiné osoby	63
5.3.	Řízení o styku s dítětem	63
5.4.	Výkon rozhodnutí o péči o dítě	65
5.5.	Předběžná úprava poměrů dítěte	68
	Závěr	72
	Resume	75
	Seznam zdrojů	76
	Literatura	76
	Odborné články	77
	Internetové zdroje	77
	Sborníky	78
	Právní předpisy a další	78
	Judikatura ČR	79
	Převzatá judikatura	80
	Judikatura EU	81

Seznam zkratk

ABGB	zákon č. 946/1811 Sb. z. s., obecný občanský zákoník rakouský
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
KS	Krajský soud
Listina	ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
NS	Nejvyšší soud České republiky
OS	Okresní soud
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
TZ	zákon č. 40/200 Sb., trestní zákoník
Úmluva	Úmluva o právech dítěte
ÚS	Ústavní soud České republiky
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
ZSPOD	zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
ZZS	zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách

Úvod

Tématem mé diplomové práce je právní úprava rodinných vztahů, tedy vztahů nejhodnotnějších, jejichž součástí je každý z nás už od narození. Jaká práva a povinnosti náleží rodičům a dětem, do jaké míry znamenají autonomii rodiny, a kdy již zasáhne stát, upravuje náš právní řád. Zajímavý je také posun judikatury, směr, jakým se s vývojem společnosti ubírá, vliv tradičních hodnot a rostoucí tolerance společnosti. Důležité je, jak se lze základního ústavně zaručeného práva na rodinný život domáhat.

Ve své práci se nejdříve podívám „jak šel čas“ s institutem rodičovské odpovědnosti, z historie se dostanu k současnosti skrz právní předpisy i související okolnosti. Uvedu, jak a proč je do rodičovské odpovědnosti zasahováno soudem. Zásada nejlepšího zájmu dítěte se prolíná vším, co se dítěte týče, proto se stručně zaměřím i na ni, také v souvislosti s participačními právy dítěte. Poté už se budu zabývat péčí o dítě jako pojmem takovým, co pod něj spadá, kdy je používán, z něj vyplývající práva a povinnosti. Část práce věnuji také státní ingerenci do výchovy dítěte rodiči. Posoudím vliv vztahu mezi rodiči na péči o dítě – rodiče žijící ve spokojeném manželství budou o dítě pečovat odlišně než rozvádějící se rodiče. V poslední kapitole se pak budu věnovat procesním souvislostem, jelikož tam, kde je hmota, musí existovat i proces.

Cílem mé práce je nastínit problematiku rodičů a dětí, resp. péče o dítě jako součásti rodičovské odpovědnosti, ve vztahu k právu, tedy seznámit s právní úpravou, která se tohoto tématu dotýká a zmínkou konkrétních případů judikatury také naznačit její reálné dopady. Použiji metodu deskriptivní, dále metodu analýzy a komparace. Vzhledem k názvu mé práce, se zabývám problematikou zejména ve vztahu k péči o dítě, vycházím však z institutu rodičovské odpovědnosti jako celku. „Dítětem“ či „nezletilým“ mám na mysli vždy nezletilé nesvéprávné dítě¹.

¹ Podle Úmluvy o právech dítěte se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Podle § 30 OZ se člověk stává plně svéprávným zletilostí (dovršením osmnáctého roku věku, přiznáním svéprávnosti nebo uzavřením manželství). Dosažením svéprávnosti před osmnáctým rokem věku se však dítě nestává zletilým.

Úvod do rodinného práva

Právní úprava

Právo na rodinu je jedním ze sociálních lidských práv deklarovaných Všeobecnou deklarací lidských práv z roku 1948 a zakotvených v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Péče o nezletilé děti je důležitou právem upravenou oblastí lidského života. Legislativní úpravou péče o dítě a jeho výchovy má stát možnost ovlivnit budoucí generace. Otázkou je přípustná míra státních zásahů v oblasti rodinného práva, kdy mezi vůlí státu a vůlí rodičů může docházet k výrazným neshodám.

Významným mezníkem pro zvláštní ochranu dítěte znamenalo přijetí ženevské Deklarace práv dětí v roce 1924, dále byly důležité roky 1959 - přijetí Deklarace práv dítěte a 1989 – přijetí Úmluvy o právech dítěte. Listina základních práv Evropské unie z roku 2000 deklaruje práva dítěte na evropské úrovni.

Listina základních práv a svobod České republiky je ústavním základem rodinného práva. Rodinné právo je právem soukromým, ale do pravidel rodinného práva upravujících poměry mezi rodiči a dětmi zasahují veřejnoprávní prvky, těmi jsou orgány správní, především orgány sociálně-právní ochrany dítěte, a orgány soudní.

Pro toto právní odvětví je stěžejní především zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a to část druhá (Rodinné právo), hlava druhá (Příbuzenství a švagrovství), díl druhý (Poměry mezi rodiči a dětmi), oddíl třetí (Rodiče a dítě), pododdíl třetí (Rodičovská odpovědnost). Jeho přijetím došlo znovu k začlenění rodinného práva do občanského zákoníku. Obecná část je základem, část druhá a zvláštní předpisy jsou *lex specialis*.

Rodina

Rodina jako pojem takový není v současné právní úpravě definován. Lze říci, že je to základní společenská jednotka, která se spolu s vývojem společnosti mění. Důležité změny nastaly především v období po 2. světové válce, kdy došlo k osvobození žen, jejich zrovnoprávnění, manželské právo bylo sekularizováno od náboženství, zvýšila se dostupnost manželství bez ohledu na ekonomické zajištění. Se zaměstnáváním žen a tedy s jejich opuštěním domácností se zvýšila institucionální péče o děti, objev antikoncepce přinesl možnost plánování rodičovství. S vývojem nových právních institutů jako je osvojení či pěstounská péče se odstupuje od potřeby tradičního pokrevního příbuzenství.

Užší pojetí rodiny vyplývá z § 655 OZ a zahrnuje manžele či manžele s dětmi. Širším pojetí rodiny jsou pak neplodné a bezdětné páry, ovdovělá žena a dítě, rodinu v takovém pojetí tvoří také osvojenec a osvojitel. Nesezdané páry rodinu netvoří, v okamžiku početí dítěte se z nich rodina stává.

Rodina je společenství skupiny osob s omezeným rozsahem, které nemá právní subjektivitu, ale kulturní a společenské zázemí.

1. Pojem rodičovské odpovědnosti

Rodiče a děti mají vůči sobě vzájemná práva a povinnosti. Důvodová zpráva rozděluje práva a povinnosti rodičů a dětí do tří skupin.

První skupinu tvoří práva spojená s osobností dítěte a práva osobní povahy, jejich příkladem je určení jména a příjmení dítěte či poskytnutí souhlasu k osvojení.

Druhou skupinu tvoří „rodičovská odpovědnost“ jakožto odpovědný přístup k výkonu rodičovských práv, jež je stěžejním této práce.

Třetí skupinu představuje vyživovací povinnost a právo na výživné.

Nezletilým dětem je poskytována ochrana především prostřednictvím rodičovské odpovědnosti jako právního institutu, který za určitých podmínek přiznává rodiči nejdůležitější povinnosti a práva ke vztahu k dítěti. Rodičovskou odpovědnost nalezneme jako „parental responsibility“ v řadě mezinárodních smluv. Tento pojem byl v občanském zákoníku koncipován s ohledem na Principy evropského rodinného práva ve věci rodičovské odpovědnosti² a představuje právní i morální pravidla. Institut rodičovské odpovědnosti spojuje jak ochranu nezletilého dítěte, tak realizaci samotného rodičovství. To, co lze charakterizovat jako právo rodiče, bude pak většinou odpovídat i jeho povinnosti. Rodič má tedy často povinnost realizovat svá práva, a to v nejlepším zájmu dítěte.

1.1. Historie rodičovské odpovědnosti

Zákon č. 946/1811 Sb. z. s., obecný občanský zákoník rakouský recipovaný do československého právního řádu, obsahoval tradiční pojetí rodiny a označoval institut práv a povinností k dítěti „rodičovskou mocí“ jako nástroj pro jednostranné stanovení povinností dětem. Upravena v něm byla také „otcovská moc“, která představovala zvláštní práva otce a jejíž kořeny sahají až k římskému právu. Tato oprávnění se týkala volby povolání dítěte, správy jeho jmění, zastupování dítěte, a otec mohl dát souhlas také ke sňatku nedospělého dítěte. Účelem těchto institutů byla ochrana dítěte a jeho zájmů, také odpovědnost za řádné plnění povinností obou rodičů ve vztahu k dítěti. Na povinnou školní docházku bylo nahlíženo také jako na významný zásah do rodičovských práv, odnětí možnosti volné dispozice rodičů do výchovných způsobů. Školní výchova ale měla rodinnou výchovu jen doplňovat a usměrňovat, prioritou tedy byla

² Vypracované Komisí pro evropské rodinné právo (CEFL).

rodičům stále přiznávána. Dokazuje to například to, že děti ateistů nemusely docházet na předmět náboženství, který byl uzákoněn jako povinný.³

Následující úpravou byl zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, jehož přijetím došlo ke sjednocení právní úpravy v oblasti rodiny, a v němž již nebyl rozdíl mezi dětmi manželskými a nemanželskými. Vzorem zůstal ABGB, do nové úpravy se však již promítaly politické tendence. Zakotvení nejenom povinností, ale i práv, znamenalo především teoretický posun v oblasti rodičovské moci. Po roce 1950 náležela rodičovská moc oběma rodičům, kteří byli určeni podle zákonných domněnek. Rodičovská moc náležela otci až od okamžiku, kdy byl za otce právně považován, u matky tomu bylo vždy narozením dítěte, a to na základě zásady „matka je vždy jistá“. V případě, že byl otec určen rozhodnutím soudu, soud také rozhodl, zda bude otci náležet i rodičovská moc. Výjimkou byl nesvéprávný rodič. Výčet obsahu rodičovské moci byl neuzavřený, rodiče měli především řídit jednání dětí, zastupovat je, a to i pokud byl dán střet zájmů, ale jednání bylo výlučně k prospěchu dítěte, a pečovat o jejich majetek. Na žádost dítěte byla rodičům uložena povinnost vyúčtovat jejich správu nad jměním dítěte. Také měli pečovat o fyzický a duševní vývoj dítěte, aby jej připravili na práci prospěšnou pro společnost. Ve vztahu ekvivalence stál vedle zájmu dítěte i soulad se zájmy společnosti.⁴ Zajímavou dobovou judikaturou jsou případy, kdy při rozhodování o výchově dětí povýšil správně třídně politický rozbor jako hledisko nad zájmem dítěte být v péči vlastního rodiče.⁵ Negativní vliv matky na výchovu dítěte byl dovozen například ze skutečnosti, že matka matky byla členkou sekty Svědkové Jehovovi.⁶ Pokud v rodině chyběla záruka řádného rozvoje v uvědomělého a pokrokového občana státu, mohlo to vést až k omezení rodičovské moci.⁷

Zákon o právu rodinném byl nahrazen zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině., inspirovaným sovětským vzorem, podle něhož o výchovu dětí pečují v nerozlučné jednotě rodiče, stát a společenské organizace, zejména Československý svaz mládeže a jeho pionýrské organizace. Principem je založení rodiny jako

³ Šínová, R., Šmíd, O., Juráš, M. Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013, s. 80-82.

⁴ Rozhodnutí Okresního soudu v Poličce ze dne 24. 2. 1950, sp. zn. P 138/46.

⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 2. 1958, sp. zn. (Rc) Cz 386/58, Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 4. 1958, sp. zn. Cz 37/58 a další.

⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 1958, sp. zn. Cz 540/58.

⁷ Šínová, R., Šmíd, O., Juráš, M. Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013, s. 82-83.

základního článku společnosti, přičemž rodinné vztahy měly být všestranně chráněny. Zákon tedy jasně stanovil prostor pro státní ingerence do rodinných vztahů a zřejmá byla tehdejší ideologie, prvořadou povinností rodiče bylo působit na citový, rozumový a mravní vývoj dětí v duchu zásad socialistické společnosti (§ 31). Účinností zákona o rodině náležela veškerá práva a povinnosti od narození dítěte oběma právním rodičům, a to automaticky i otci určenému rozhodnutím soudu. Bez rodičovských práv byl však rodič nezpůsobilý k právním úkonům v plném rozsahu. V zákoně nebyl jasný výčet práv, zakotvena byla práva a povinnosti rodičů pečovat o výchovu dítěte, výživu dítěte, řídit jeho jednání a spravovat majetek, také ho zastupovat a stýkat se s ním. Změnila se úprava správy jmění dítěte, nakládání s výnosy majetku dítěte bylo nově pouze na uvážení rodičů a dítě již nemohlo rozhodnout o své odměně za práci, jako tomu bylo za předcházející právní úpravy. Zákonodárce rozšířil okruh subjektů podílejících se na výchově dítěte, určil směr a hodnoty pro výchovu dítěte.⁸

V roce 1995 bylo nálezem Ústavního soudu zrušeno ustanovení připouštějící odnětí dítěte rodičům rozhodnutím jiného orgánu než soudu.⁹ V roce 1998 pak nabyla účinnosti novela zákona o rodině.¹⁰ Byl zaveden institut rodičovské zodpovědnosti, v jejímž rámci došlo novou úpravou participačních práv dítěte k reflexi mezinárodních dokumentů. I nezletilému rodiči, dosáhl-li 16 let a měl-li potřebné předpoklady, mohl soud přiznat práva a povinnosti ve vztahu k péči o dítě. To stíralo rozdíl mezi nezletilými rodiči, kteří vstoupili do manželství a těmi, kteří do něho nevstoupili, a znamenalo tak významnou změnu oproti předešlým úpravám. Práva a povinnosti rodičů představovala tři kategorie, práva a povinnosti rodiče k dítěti při péči o nezletilé dítě, při zastupování dítěte a při správě jeho jmění. Výživa dítěte, volba jeho jména a souhlas s osvojením stály mimo rodičovskou zodpovědnost. Přechod k tržnímu hospodářství se projevil v povinnosti rodičů pečovat o majetek nezletilého s péčí řádného hospodáře a znovu se objevuje úprava výnosů dítěte.¹¹ Tímto zákonem

⁸ Šínová, R., Šmíd, O., Juráš, M. Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013, s. 84.

⁹ Nález ÚS ze dne 28. 3. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 20/94 - Zrušení ustanovení § 46 ZOR pro rozpor s čl. 32 odst. 4 Listiny.

¹⁰ Novela zákona o rodině provedena zákonem č. 91/1998 Sb.

¹¹ Šínová, R., Šmíd, O., Juráš, M. Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013, s. 85-87.

byl opět deklarován zásadní význam rodičů při výchově dítěte, stát však stále do vztahů rodičů a dětí zasahuje.¹²

1.2. Současná úprava rodičovské odpovědnosti

Posléze se už dostáváme do současné právní úpravy, a to do občanského zákoníku, v němž lze spatřovat deklarované posílení práv dítěte, a jenž obsahuje příkaz náležitě, osobní i majetkové péče rodičů o dítě. § 858 obsahuje výčet práv a povinností, které jsou součástí rodičovské odpovědnosti: „*Rodičovská odpovědnost zahrnuje práva a povinnosti rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělávání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění.*“ Dále je rodičovská odpovědnost upravena v § 865 a následujících. Rodiče musí jednat takovým nejlepším způsobem, jaký po nich lze požadovat, tzn. využitím nejlepších rodičovských schopností. Pojem rodičovství má absolutní právní význam a jeho právní účinky působí vůči komukoli, nejen mezi rodičem a dítětem.

1.2.1. Vznik a zánik rodičovské odpovědnosti

Rodičovská odpovědnost vzniká narozením dítěte, osvojitelům vzniká rodičovská odpovědnost dnem právní moci rozhodnutí o osvojení. Zánik rodičovské odpovědnosti je spjat s okamžikem nabytí dítěte plné svéprávnosti, zpravidla tedy dosažením zletilosti (§ 858 OZ). Rodiče a děti se nemohou vzdát svých vzájemných práv a povinností, institut rodičovské odpovědnosti nelze přenést na jiné osoby.

1.2.2. Nositel rodičovské odpovědnosti

Rozlišuje se nositel a vykonavatel rodičovské odpovědnosti. Rodič je nositelem rodičovské odpovědnosti přímo ze zákona, bez ohledu na zletilost a svéprávnost rodiče či na to, zda jsou rodiče manželi. Rodiče může rodičovské odpovědnosti zbavit pouze soud (§ 865 OZ). Manžel či partner rodiče, poručník

¹² Ke kapitole blíže: Kornel, M. Rodičovská zodpovědnost a obdobné instituty. In Dny práva 2009 – Days of Law 2009 [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 2295-2308. [cit. 2018-03-11] Dostupné z WWW: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/sblizovani/Kornel-Martin%20_1111_.pdf.

a opatrovník se mohou podílet na výchově, avšak nositeli rodičovské odpovědnosti se stát nemohou.

1.2.3. Vykonavatel rodičovské odpovědnosti

Neplatí však, že každý rodič - nositel rodičovské odpovědnosti je i jejím vykonavatelem, právem resp. povinností rodičovskou odpovědnost realizovat tak v konečném důsledku každý rodič nedisponuje. Výkon rodičovské odpovědnosti je upraven v § 875 a následujících OZ. Nejideálnějším způsobem výkonu rodičovské odpovědnosti je její uplatňování oběma rodiči, samozřejmě za předpokladu, že mezi nimi existuje dohoda a shoda (§ 876 odst. 1 OZ). Práva a povinnosti mohou rodiče vykonávat každý samostatně, jedná-li se o běžné záležitosti. Například u žádosti dítěte o vydání cestovního dokladu je písemný souhlas jednoho rodiče jako zákonného zástupce dostačující. U významných záležitostí je třeba, aby se rodiče dohodli, nedohodnou-li se, rozhodne k návrhu soud, a to v zájmu dítěte. Za významné jsou považovány záležitosti podle demonstrativního výčtu v § 877 OZ, tedy nikoli běžné léčebné a obdobné zákroky, určení místa bydliště, volba vzdělání a pracovního uplatnění dítěte. Dále platí, že: hrozí-li nebezpečí prodlení, jeden rodič může rozhodnout či dát přivolení sám, ale musí to neprodleně sdělit druhému rodiči; při jednání s třetí osobou, která je v dobré víře, se má za to, že jeden rodič jedná se souhlasem druhého; a tam, kde hrozí střet zájmu mezi rodičem a dítětem, je nutné jmenovat kolizního opatrovníka.

Pokud však jeden z rodičů nežije nebo není znám, resp. nemá rodičovskou odpovědnost, nebo je mu výkon rodičovské odpovědnosti pozastaven, pak je rodičovská odpovědnost uplatňována pouze druhým rodičem, totéž platí u omezení (výkonu) rodičovské odpovědnosti u jednoho z rodičů. Pokud ani jeden z rodičů nemá rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu či je pozastavena oběma, dítěti je soudem jmenován poručník, stejně tak, je-li rodičovská odpovědnost dotčena u každého rodiče jinak. Je-li rodičovská odpovědnost (výkon) omezena oběma z rodičů, soud jmenuje dítěti opatrovníka (§ 878 OZ).

Vhodné je v této kapitole upozornit, že zákonné rozlišení nositelství a výkonu rodičovské odpovědnosti není zcela důsledné. Rodič, jenž není nositelem rodičovské odpovědnosti, resp. je ji zbaven, může mít právo na osobní styk s dítětem (§ 872 OZ). To ale znamená, že zčásti (v rámci styku s dítětem) nositelem i vykonavatelem rodičovské odpovědnosti je. Ani z rozlišení omezení

rodičovské odpovědnosti a omezení výkonu rodičovské odpovědnosti (§ 870 OZ) nejsou zřejmé žádné praktické důsledky. Omezení výkonu rodičovské odpovědnosti by mělo nastat, je-li třeba omezit povinnost či právo, které je opakovaně vykonáváno. Naproti tomu při omezení rodičovské odpovědnosti přestává být rodič i jejím nositelem.¹³

Zastupování dítěte

Specifickým právem resp. povinností z rodičovské povinnosti vyplývající, je zastoupení dítěte rodiči dle § 892 OZ. Rodiče jsou zástupci dítěte *ex lege* a zastupují dítě společně, jednat však může každý z nich. Platí tato pravidla: není-li dítě způsobilé ve věci samostatně právně jednat, postačí jednání i vůči jednomu z rodičů; je-li právně významná dobrá víra dítěte, je třeba posoudit dobrou víru obou rodičů, to se neuplatní, je-li dítě v péči jen jednoho rodiče; je-li právně významná vědomost či nevědomost dítěte, bude zkoumána vědomost obou rodičů, opět tomu tak nebude, je-li dítě v péči jen jednoho rodiče (879 OZ). V případě, že hrozí střet zájmu mezi nimi a dítětem nebo mezi dětmi týchž rodičů, musí být dítě zastoupeno kolizním opatrovníkem.

Shrnutím, mluvíme-li tedy o rodičovské odpovědnosti, mluvíme o péči a ochraně dítěte, udržování osobního styku s dítětem, zajišťování jeho výchovy a vzdělání, určení místa jeho bydliště, zastupování dítěte a správě jeho jmění. Nemluvíme o vyživovací povinnosti či o právu dát souhlas k osvojení dítěte, ani o určení jména a příjmení dítěti. Právní úprava rodičovské odpovědnosti je kogentní.

V mé práci se budu zabývat zejména konkrétní součástí rodičovské odpovědnosti – péčí o dítě, a těmi, které s touto úzce souvisí. Zvláště se proto budu věnovat osobnímu styku a výchově dítěte, jako složkám neoddělitelným od péče o dítě jako takové.

1.3. Zásahy do rodičovské odpovědnosti

Občanský zákoník upravuje případy, v nichž soud musí autoritativně zasáhnout do rodičovské odpovědnosti v zájmu dítěte, s legitimním cílem a přiměřenými prostředky, šetříc práva dítěte i rodičů. Tyto zásahy nemají vliv na vyživovací povinnost k dítěti. Rozhodnutím soudu může dojít k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti, omezení (výkonu) rodičovské odpovědnosti

¹³ Šínová, R., Westphalová, L. a Králíčková, Z. Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016, s. 183 a 185.

a k zbavení rodičovské odpovědnosti, a to dle objektivních i subjektivních důvodů a účelu. Opatření se tak liší intenzitou. Jestliže dojde k podstatné změně poměrů – *clausularebus sic stantibus*, soud své rozhodnutí změní.

Na rodičovskou odpovědnost, především ohledně osobní péče o dítě, ale mají vliv i jiná soudní rozhodnutí, k faktickému omezení rodičovské odpovědnosti bude docházet například rozhodnutím o výkonu rodičovské odpovědnosti po rozvodu, o svěřeni dítěte do ústavní výchovy, o omezení či zákazu styku s rodičem a dalšími. Dále bude do rodičovské odpovědnosti zasaženo i *ex lege*, například v souvislosti s dáním souhlasu k osvojení či u nesvéprávného (nezletilého) rodiče.

1.3.1. Pozastavení rodičovské odpovědnosti

O pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti (§ 869 OZ) může soud rozhodnout ve vazbě na objektivní překážky na straně rodičů - rodiči brání ve výkonu rodičovské odpovědnosti závažná okolnost jako nezralost či duševní porucha, důvodem může být i výkon trestu odnětí svobody. Pozastavení výkonu povinností a práv však neznamena, že rodič přestává být nositelem rodičovské odpovědnosti. U nezletilého nesvéprávného rodiče dojde k pozastavení ve všech povinnostech a právech vyplývajících z rodičovské odpovědnosti *ex lege*. Z toho ale existuje výjimka, a to výkon práva péče o dítě, ledaže by soud rozhodl i o jeho pozastavení (§ 868 OZ).

1.3.2. Omezení rodičovské odpovědnosti

Mírnějším opatřením je omezení, vázané na subjektivní důvody na straně rodičů dítěte, dotýká se jednotlivých povinností a práv. Pokud rodič nebude vykonávat rodičovskou odpovědnost řádně, soud ji rodiči omezí (či její výkon) a také konkrétně určí rozsah tohoto omezení, vše opět v zájmu dítěte (§ 870 OZ). Tu kterou povinnost resp. právo nebude smět rodič vykonávat, bude vykonávat druhý rodič nebo opatrovník. Ostatní povinnosti a práva rodiči zůstávají. Soud vždy posoudí vhodnost či nevhodnost osobního styku takového rodiče s dítětem. Omezit rodičovskou odpovědnost lze na stanovenou dobu či na dobu neurčitou, omezení může znamenat i to, že k určenému právnímu jednání, ke kterému by byl rodič běžně oprávněn, bude potřebovat souhlas soudu. Příkladem je omezení práva resp. povinnosti v rozsahu správy jmění dítěte rodiče-gamblera nebo zákaz práva s dítětem vycestovat do zahraničí. Stejného výsledku lze dosáhnout také rozhodnutím soudu o omezení svéprávnosti rodiče ve vztahu k rodičovské

odpovědnosti k nezletilému dítěti, rodič omezený ve své svéprávnosti tímto způsobem by byl nositelem rodičovské odpovědnosti, nemohl by ji však vykonávat. K omezení rodičovské odpovědnosti *ex lege* dochází, je-li na majetek rodiče prohlášen konkurz (§ 901 OZ).

1.3.3. Zbavení rodičovské odpovědnosti

Je-li rodičovská odpovědnost nebo její výkon rodičem závažně zanedbávána či rodič rodičovskou odpovědnost využívá, dojde ke zbavení rodičovské odpovědnosti. Zbavení rodičovské odpovědnosti je zásahem výjimečným a zpravidla nastane, pokud rodič spáchal úmyslný trestný čin proti dítěti, použil své dítě ke spáchání trestného činu, nebo spáchal-li rodič trestný čin jako spolupachatel, návodce, pomocník či organizátor trestného činu spáchaného jeho dítětem (§ 871 OZ). Ale také pro zanedbání výživy dítěte, nebo neprojevení jakéhokoliv zájmu po dlouhou dobu, například pokud je dítě umístěno v ústavu. Na toto se může pohlížet jako na sankci pro rodiče za jeho zavrženíhodné chování k dítěti a špatný příklad, který dítěti dává. Soud zvlášť posoudí, jsou-li pro zbavení rodiče rodičovské odpovědnosti důvody či nikoli, primárním účelem soudních zásahů do rodičovské odpovědnosti je totiž ochrana dítěte a sankce je až účelem sekundárním. V souvislosti s tímto opatřením soud rozhodne i o právu osobního styku s dítětem, v zájmu dítěte ho zachová. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 4561/2010: *„Změna postoje rodiče ke svému životu a k nezletilému – na kterou lze v době rozhodování soudu spolehlivě usuzovat – může převážit nad důsledky jeho chování v minulosti. Je však třeba pečlivě zvážit, jak se negativní postoje opravňující soud zbavit dotčeného rodiče jeho rodičovské zodpovědnosti promítají do jeho současných postojů, jinými slovy v jaké míře minulost utváří přítomnost takového rodiče.“*

Soud může po zbavení rodičovské odpovědnosti zbavit rodiče i práva dát souhlas k osvojení jako práva nad rámec rodičovské odpovědnosti (§ 873 OZ).

1.4. Zájem dítěte a autonomie dítěte

Různé teorie nahlíží na práva dítěte různě. Zastánci teorie vůle považovali dítě za pouhý objekt výkonu práv a povinností, protože není schopno kontroly nad jeho právu odpovídající povinností. Podle teorie zájmu je jednání jiných normativně omezeno pro respekt práva dítěte a rodiče jednají za dítě v jeho

nejlepším zájmu, v této teorii je dítě subjektem práv a povinností.¹⁴ Povinnost zohlednění názoru dítěte v záležitostech jeho se dotýkajících je respektem k dítěti jako subjektu práv. Postavení dítěte prošlo zásadním vývojem, kdy byla dítěti postupně přiznávána nová práva. Poslední tři skupiny práv tvoří participační práva, tzv. „3 P“: protection – ochrana, provision – zaopatření a participation – účast.¹⁵

Zájem dítěte

Klíčovým pojmem je nejlepší zájem dítěte, který je alfa a omega rodinného práva. Dítěti, jako nejvíce zranitelnému a bezbrannému člověku, je třeba poskytovat zvýšenou ochranu, jak soukromoprávní tak veřejnoprávní úpravou. Mezinárodní právo používá termín „zájem dítěte“ i „nejlepší zájem“ či „zájmy dítěte“, z anglických textů „the best interest of the child“.

Tato základní zásada se do občanského zákoníku promítá právě z mezinárodních dokumentů, především z Úmluvy o právech dítěte.¹⁶ Čl. 3 Úmluvy jej stanoví jako přední hledisko při jakékoli činnosti týkající se dětí, ochrana a péče má být dětem poskytována v míře nezbytné pro zajištění jejich blaha.

Výbor pro lidská práva v Obecném komentáři o právu dítěte¹⁷ pro to, aby jeho nejlepší zájmy byly předním hlediskem, formuloval následující faktory, které je nutné brát v potaz při formulování nejlepšího zájmu dítěte:

- postoj dítěte (body 53-54)
- identita dítěte (body 55-57);
- zachování rodinného prostředí a udržování vazeb (body 58-70)
- péče o ochranu a bezpečí dítěte (body 71-74)
- příslušnost dítěte ke zranitelné skupině dětí (body 75-76)
- právo dítěte na zdraví (body 77-78)
- právo dítěte na vzdělání (bod 79).

Uvádí také: *„Koncept nejlepšího zájmu dítěte je flexibilní a adaptabilní. Měl by být přizpůsoben a definován individuálně s ohledem na specifickou situaci, v níž se dítě či děti, jichž se věc týká, nachází, přičemž pozornost by měla být*

¹⁴ Radvanová, Senta. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 17.

¹⁵ Rights under the Convention on the Rights of the Child.

¹⁶ Convention on the Rights of the Child.

¹⁷ General comment No. 14 on the to the child to have his or her best interests as primary consideration, 2003, CRC/C/GC/14.

věnována jejich osobním poměrům, situaci a potřebám. V rámci individuálních rozhodnutí musí být nejlepší zájem dítěte hodnocen a stanoven ve světle specifických okolností konkrétního dítěte.“ (bod 32). Zájem dítěte chápe jako právo dítěte na celostní rozvoj a na plné a účinné požívání všech práv garantovaných Úmluvou.

Definici pojmu zájem dítěte jako takovou ale nenalezneme ani v občanském zákoníku ani v Úmluvě, jedná se o neurčitý právní pojem. Je tomu tak proto, že děti nelze zobecňovat, každé má jinou osobnost, jiné potřeby, zájmy a schopnosti. Definice není tedy v tomto případě žádoucí a je třeba, aby se orgány správní či soudní drželi konkrétního případu a posuzovali ho individuálně z různých aspektů. Nejsou dány ani postupy pro určování zájmu dítěte. Je zřejmé, že rozhodující orgán by měl přihlídnout k fyzickému i psychickému stavu dítěte, jeho potřebám a vlastnostem a jeho názoru, ke všemu, co je v daném případě relevantní. Dle nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 363/03: *„pro rodinný život nejsou žádné modely“*.

Obecně nadefinovat pojem nejlepšího zájmu dítěte se však pokusil například Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011, schválený vládou České republiky, a to takto: *„Životní úroveň a podmínky, nezbytné pro jeho zdravý tělesný, duševní, duchovní a sociální vývoj a plnohodnotné dětství, a osobní potenciál dítěte je plně vyvinut v rámci rodiny; cizí péče a podpora je dítěti poskytována jen v nezbytně nutné míře.“* V této definici bylo však zohledněno rodinné či náhradní rodinné prostředí. Nejvyšší soud se pokusil shrnout tento pojem jako: *„Závazné uvážení soudů, když rozhodují o zaopatření, péči, pomoci či ochraně, jež nejlépe slouží dítěti.“* Rozhodování o nejlepším zájmu dítěte vychází z uspokojení základních potřeb dítěte, jako je výživa, bydlení, zdraví, dále z jeho rozvoje, názorů a přání dítěte, totožnosti dítěte, citového spojení, jeho zdraví bezpečí, ochrany, zaopatření, péče, soudržnosti rodiny, trvalosti domova, vazeb dítěte na kamarády, ze školních vztahů, rizik náhradní péče, kulturního pozadí či náboženské víry.¹⁸

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí požívá také pojem blaho dítěte, přičemž vychází z Úmluvy, občanský zákoník tento pojem nepoužívá. *„Princip blaha je přitom pojmem obecnějším a nadřazeným pojmu zájem dítěte. Blaho dítěte zahrnuje i aspekt subjektivní, duševní rozpoložení dítěte, to, jak ono samo*

¹⁸ Rozsudek NS ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011.

vnímá prostředí, v němž je vychovááno a v němž vyrůstá. Na rozdíl od principu zájmu dítěte zahrnuje i aspekt, který nelze exekvovat ani jinak právem vynutit. Příslušné orgány zjišťují, zda podmínky, v kterých se nachází, objektivně zajišťují právo dítěte na příznivý vývoj a je v jeho zájmu jej v nich ponechat. Přitom je jejich povinností přihlížet i k názoru dítěte, respektovat jeho právo na sebeurčení. Bez toho nelze zároveň dosáhnout jeho blaha.“¹⁹

Autonomie dítěte

Na zásadu zájmu dítěte navazuje princip autonomie dítěte zakotvený v čl. 12 Úmluvy o právech dítěte. Tento princip nalezneme v občanském zákoníku v ustanovení § 867: *„Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit.“* A dále v ustanovení § 8 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Dítěti je přiznáno právo požádat orgány sociálně-právní ochrany o pomoc při ochraně svého života a dalších práv, právo se svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů. Názor dítěte se bere v úvahu s přihlédnutím k jeho věku a vývoji tak, aby nedošlo k narušení jeho citového a psychického vývoje. Platí vyvratitelná právní domněnka, že dítě starší 12 let je schopno informace o všech závažných věcech jeho osoby se týkajících přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit.

Výbor pro lidská práva vyzdvihuje však také schopnost vyjádření názorů u malých dětí, především neverbálně: *„Malé děti jsou zvýšeně citlivé ke svému okolí a velmi rychle začínají rozumět tomu, kteří lidé, místa a zvyklosti tvoří jejich život. Současně s tím nabývají povědomí o své vlastní jedinečnosti. I malé děti se rozhodují a rozličnými způsoby sdělují své pocity, myšlenky a přání, a to dlouho předtím, než jsou schopny je sdělovat prostřednictvím mluveného nebo psaného jazyka.“*

Je především důležité, zda je názor dítěte vyjádřen a zjištěn bez přičinění jednoho či druhého rodiče, tedy jestli s dítětem není manipulováno. Toto vyžaduje patřičnou pozornost ze strany příslušných orgánů a velký důraz na individualitu. ESLP se názorem dítěte zabýval ve věci stížnosti č. 23499/06 Havelka a ostatní v. Česká republika – zde shledal politováníhodným, že stěžovatelé ve věku jedenácti, dvanácti a třinácti let nebyli soudem přímo vyslechnuti.

¹⁹ Radvanová, Senta. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 19.

Při rozhodování o tom, co a jaký zásah do autonomie dítěte v jeho zájmu je a není, se bere v potaz i tzv. future-oriented consent, tedy předpoklad v budoucnu daného souhlasu dítěte.

Judikatura

Zájem dítěte a autonomie dítěte se jako vůdčí principy při zajišťování ochrany a péče dítěte vzájemně doplňují a úzce spolu souvisí. Princip nejlepšího zájmu dítěte představuje cíl – dosažení nejlepšího zájmu dítěte a právo dítěte vyjádřit svůj názor je způsobem, jakým toho lze dosáhnout. Dodržení povinností vyplývajících z participačních práv dítěte je nezbytným předpokladem zjištění nejlepšího zájmu dítěte. Je ale možné, že mezi těmito nastane kolize, a proto tyto zásady nemohou být vnímány izolovaně, ale v kontextu obecných zásad Úmluvy. Mezi něž je třeba řadit zákaz diskriminace (čl. 2) i právo na život a rozvoj dítěte (čl. 6). Je zřejmé, že při rozhodování o dítěti může často dojít ke konfliktu přání dítěte s jeho nejlepším zájmem, vzhledem k vyspělosti a věku dítěte. Při současné koncepci práv dítěte může být tedy autonomie dítěte potlačena do pozadí ve stínu jeho nejlepšího zájmu. Ústavní soud se k tomuto vyjádřil takto: „*Konečné hodnocení (posouzení zájmu nezletilého dítěte, jež je zde nejvyšším imperativem, přísluší v projednávané věci obecnému soudu, v jehož dispozici je i oprávnění k případným korekturám představ a názorů dítěte o tom, co je pro něj v konkrétní věci vhodné, případné, resp. obecně prospěšné, a co nikoli, a proto k názoru nezletilého soud přihlíží právě s ohledem na jeho věk, rozumovou a citovou vyspělost.*“

V rámci zájmu dítěte by se měli rodiče zdržet neoprávněných zásahů do práv dítěte a poskytovat mu jak fyzickou, tak emoční a intelektuální péči. Před zájmem rodiče má zájem dítěte přednost, judikováno například nálezem Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1206/09 ze dne 23. 2. 2010.

Ve věci Olsson v. Švédsko byly mentálně postiženým manželům, kterým se dostávalo podpory domácího terapeuta a psychiatrického týmu, rozhodnutím soudu odebrány děti. Soud argumentoval ohrožením vývoje dětí, nevhodným prostředím a nezpůsobilostí rodičů poskytnout dětem dostatečnou péči. ESLP svým rozhodnutím shledal v umístění dětí daleko od rodičů porušení čl. 8 Úmluvy, došlo k nepříznivému ovlivnění možnosti jejich vzájemného styku,

opatření nebyla dostatečně zdůvodněna a nebylo možné je považovat za přiměřená sledovanému legitimnímu cíli.²⁰

Zásada nejlepšího zájmu je klíčová, ale nesmí být aplikována jako „přední a jediná“.²¹ Je třeba použití testem poměrnosti pro nalezení souladného a vyváženého řešení – „maximální prospěch dítěti a minimální újmu ostatním“. Ústavní soud judikoval dítě jako stranu privilegovanou, nikoli však absolutně.²² Při rozhodování o dítěti v jeho nejlepším zájmu musí být sledován stabilní cíl a dlouhodobé zájmy. Zájem dítěte musí být primárním hlediskem jak pro příslušné orgány, tak pro rodiče.

Participační práva dítěte – právo být informováno, právo vyjádřit svůj názor a své přání, právo svým názorem ovlivnit rozhodnutí a právo svým názorem zcela určit rozhodnutí, se musí odlišit od částečné svéprávnosti dítěte – tehdy dítě jedná samostatně.²³

²⁰ Rozsudek ESLP ze dne 24. 3. 1988, ve věci stížnosti č. 10465/83 Olsson v. Švédsko.

²¹ Užití výrazu „přední“ (primary) a nikoliv „prvořadý“ (paramount).

²² Nález ÚS ze dne 18. 11. 2010, sp. zn. II. ÚS 405/09.

²³ Ke kapitole blíže také: Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 847-848, 852-858.

2. Péče o dítě

Nejprve je třeba si ujasnit, co se vlastně péčí o dítě myslí, co je pod tento pojem zařazováno. Podle § 880 odst. 1 OZ: „*Rodičovskou odpovědnost týkající se osoby dítěte vykonávají rodiče způsobem a v míře odpovídající stupni vývoje dítěte. Stupeň vývoje je pak závislý na věku, charakteru i temperamentu dítěte, jeho rozumové a volní vyspělosti. Důvodová zpráva uvádí: „Povinnost a právo rodiče pečovat o osobu svého dítěte, to jest fyzicky o ně pečovat (starat se o jeho fyzické, tělesné potřeby, zajistit jeho lidskou existenci), chránit je, a pečovat o ně jako o jedince sociálního, myslícího, cítícího, jako o inteligentní bytost, řídit jeho jednání, dohlížet na ně (resp. kontrolovat je), stýkat se s ním osobně, určovat místo jeho pobytu atd., představuje bohatou a rozmanitou množinu právem reglementovaných činností. Přitom je vždy třeba mít na zřeteli, že dítě je aktivním subjektem, že je samo sebou, a že tudíž není možné vyžadovat od něj slepou poslušnost typu podřízení otcovské moci.“* Westphalová rozumí péčí o dítě v nejširším slova smyslu rozhodování o dítěti – o lékařské péči, o způsobu vedení života (například trávení volného času), o náboženském směřování dítěte. Součástí takto široké péče je podle ní osobní péče – každodenní starání se o dítě a rozhodování v běžných záležitostech.²⁴

Mezi péčí o dítě, jeho ochranou a výchovou dítěte jsou velmi úzké hranice. Podíváme-li se na tuto problematiku do občanského zákoníku, legislativní nadpis § 880 až 887 zní „*Péče o dítě a jeho ochrana*“. Do těchto paragrafů jsou zařazena ustanovení hovořící o rodičovské odpovědnosti týkající se osobnosti dítěte; o rozhodování o vzdělání nebo pracovním uplatnění dítěte; o svěřením péče o dítě, jeho ochrany, výkonu jeho výchovy jiné osobě; o právu žádat vydání dítěte; o povinnosti pomoci mezi rodiči a dětmi, dále také o výchově a výchovných prostředcích; o podílu manžela/partnera rodiče na péči a výchově dítěte a konečně o podílu dítěte na péči o chod domácnosti. Zákonodárce tedy zařazuje pod péči o dítě také jeho ochranu a výchovu. Tyto dvě složky do péče o dítě zařazuje dále i *Zuklínová*: „*Povinnost a právo pečovat o dítě v širším slova smyslu zahrnují povinnost a právo o osobu dítěte, včetně péče o jeho zdraví, zdravý vývoj a dále*

²⁴ Šínová, R., Westphalová, L. a Králíčková, Z. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 77.

pak výchovu dítěte po všech stránkách a všestrannou ochranu dítěte (což obvykle bývá chápáno jako zvláštní dílčí právo pro rodiče).“²⁵

Westphalová spolu s Hrušákovou rozlišuje péči o dítě od jeho výchovy: „Péči o dítě, která se týká jeho osoby, je možno definovat jako osobní, každodenní péči o dítě. Výchovu lze definovat jako ovlivňování dítěte v nejširším slova smyslu.“ Pojem péče o dítě chápe ve smyslu osobní každodenní péče, zahrnující péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj dítěte, která směřuje k rozhodování o dítěti v rámci osobní péče a k zajištění zejména běžných záležitostí. Péči o dítě je tedy fakticky vykonávána rodičovská odpovědnost a právě jejím prostřednictvím se vytváří osobní vztah mezi rodiči a dítětem, utváří se osobnost dítěte, jeho citový rozvoj a utužují se rodinné vztahy. Je zde prostor pro seberealizaci dítěte. Dále podřazuje pod pojem péče o dítě také ochranu dítěte uvedením, že v rámci péče rodičů o dítě na něj rodiče také dohlížejí.²⁶

Dalším názorem je dovozováno, že zatímco *péče o dítě zajišťuje jeho fyzickou a psychickou integritu, výchovu lze rozumět proces předávání názorového a hodnotového aparátu a behaviorálních návyků*. S tím, že právo rodičů na výchovu i jejich právo na péči o dítě mají stejnou povahu, rozřazování jednotlivých rodičovských konání tak není rozhodující.²⁷

Překrývání těchto dvou pojmů minimálně z rozsahu citového, rozumového a mravního hlediska lze zaznamenat také z ustanovení § 907 OZ: *„Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu.“²⁸*

Z uvedeného tedy vyplývá, že pojmy péče a výchova nejsou zákonem přesně vymezeny a mohou být různě interpretovány. Jejich bezprostřední souvislost je ale koneckonců dána již Listinou, která zaručuje právo na péči o děti a jejich výchovu jedním ustanovením (čl. 32 odst. 4).²⁹ Pro účely své práce však výchovu dítěte vnímám samostatně, proto se ji budu věnovat zvlášť.

²⁵ Zuklínová, M., Dvořák, J., Švestka, J., a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 115.

²⁶ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 913-914.

²⁷ Hradilová, K. Právo na výchovu a péči, povinnost vychovávat a pečovat. In Acta Iuridica Olomucensia č. 3/2016 [online]. s. 267-274. [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: CODEXIS.

²⁸ Šmíd, O. Pojem výchovy a péče v „novém“ občanském zákoníku. In Acta Olomucensia č. 1/2015 [online]. s. 163-173. [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: CODEXIS.

²⁹ K srovnání použití pojmů výchovy a péče v ZOR viz. tamtéž.

Dále je třeba uvést, že pojem „péče“ není občanským zákoníkem používán jednotně. „Osobní péče“ o dítě je použita v Hlavě III – „Poručenství a jiné formy péče o dítě“, v ustanoveních o péči poručníka, svěřeni dítěte do péče jiné osoby a pěstounství. Naproti tomu pojmu „péče“ je použito v ustanoveních o péči rodičů žijících odděleně a v případě rozvodu manželství³⁰, přičemž soud ale stále rozhoduje o „osobní péči“, a také v ustanoveních o podílu manžela/partnera rodiče na péči o dítě. *Westphalová spolu s Hrušákovou* uvádí, že pokud soud rozhoduje o svěřeni dítěte do péče, jde o to, s kým bude dítě žít ve společné domácnosti a kdo bude rozhodovat o každodenních, běžných záležitostech dítěte. Osobní péči chápe součást rodičovské odpovědnosti, k jejíž faktickému omezení po rozvodu/rozvodu dochází.³¹ *Šínová* uvádí rozlišení těchto nuancí na příkladu svěřeni péče o dítě jiné osobě, například vedoucímu na táboře, kterému rodiče předávají osobní péči a část výchovy, ochrany a dohledu nad dítětem pouze v rámci té osobní péče.³² Zde je vhodné upozornit, že dikcí zákona je rozlišeno „svěřeni péče o dítě a jeho ochrany, výkonu jeho výchovy a popřípadě některých jejích stránek, nebo dohledu nad dítětem“ podle § 881 OZ a „svěřeni dítěte do péče jiné osoby“. První uvedené znamená péči dočasnou - prostá výpomoc prarodičů nemá vliv na žádné dílčí povinnosti či práva rodičů, kteří se mohou své role zase kdykoli ujmout. V druhém případě se jedná o trvalé svěřeni dítěte do péče jiné osoby, viz v podkapitole 2.3.

Z jiného pohledu lze také uvést, že péče může být buď individuální, nebo kolektivní – podle počtu osob, které se na ní podílí. Takové rozlišení se používá zejména u náhradní rodinné péče.

Definice pojmu péče o dítě jako taková tedy neexistuje, ale jisté je, že je právem rodičů i jejich povinností. Pokud rodiče dítě opustí a nezajistí řádnou péči o něj, mohou se dopustit i trestného činu.³³ Péče o dítě může být vykonávána více způsoby v souvislosti se vztahem mezi rodiči dítěte, tedy s tím, zda o dítě pečují společně či zda bylo dítě svěřeno jednomu z nich, k tomu více v kapitole číslo 4. Vždy však náleží oběma rodičům.

³⁰ Přestože dikce zákona je jasná, stále se lze setkat například s používáním „středavé výchovy“.

³¹ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1014.

³² Šínová, R., Westphalová, L. a Králíčková, Z. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 77.

³³ § 195 trestního zákoníku, trestný čin opuštění dítěte.

2.1. Ochrana dítěte

Bylo již zmíněno, že vedle pojmů péče o dítě a jeho výchovy je relevantní i pojem ochrany dítěte jako součásti rodičovské odpovědnosti. Také ochranu dítěte je třeba vykládat v nejširším slova smyslu. Ústavní soud se k ní vyjadřuje ve svém nálezu ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15, v němž především hodnotí přiměřenost ochrany dítěte před nepříznivými vlivy a vedení dítěte k samostatnosti: *„Je nutno nalézt správnou rovnováhu mezi intenzitou dohledu a svobodou dětí. Tím, že rodiče děti vychovávají k samostatnosti, tak je nejlépe chrání před nebezpečím. Absolutní odpovědností rodičů za činy svých dětí by byl zcela popřen tento důležitý aspekt výchovy dětí.“*

2.2. Vzdělání a pracovní uplatnění dítěte

Z § 880 odst. 2 OZ je patrné, že zákonodárce řadí do péče o dítě i rozhodování rodičů o vzdělání nebo pracovním uplatnění dítěte, při kterém vezmou v úvahu jeho názor, schopnosti a nadání, rozhodnutí rodičů bude ale záviset i na dalších objektivních faktorech (finanční situace rodiny, vzdálenost školy od bydliště).

Volba vzdělání či pracovního uplatnění (výběr zaměření vzdělání, následně i konkrétní školy) je významnou záležitostí, z čehož v případě neshody rodičů vyplývá možnost soudní intervence. Je třeba říci, že takové rozhodování je ovlivněno věkem dítěte. Výběr mateřské i základní školy bude plně v kompetenci rodičů, u dalšího vzdělávání by se však role rodičů měla stát rolí poradní a umožnit tak dostatečný prostor představám dítěte o svém budoucím profesním životě. Samostatnou otázkou je výběr školy při ustanovení střídavé péče po rozvodu rodičů.

Vedle povinnosti a práva rozhodnout o vzdělání dítěte, stojí také povinnost a právo zajistit vzdělání dítěte. Tím jsou rodiče odpovědní, že dítě splní povinnou školní docházku.³⁴ Za další povinnosti rodičů lze považovat podporu a pomoc dítěti při učení.

Nezletilý je okamžikem dosažení patnáctého roku věku a ukončení školní docházky způsobilý jednat v pracovněprávních vztazích. Možnost rodičů rozvázat pracovní poměr dítěte mladšího šestnácti let, je-li to v zájmu jeho vzdělání, vývoje nebo zdraví, byla novelou č. 460/2016 Sb. z občanského zákoníku vypuštěna.

³⁴ V opačném případě by rodičům mohla být uložena výchovná opatření dle § 12 a 13 ZSPOD, na základě § 6 písm. c) ZSPOD. V krajním případě by mohlo jít i o trestný čin ohrožování výchovy dítěte dle § 201 TZ).

Souhlas alespoň jednoho zákonného zástupce je vyžadován k samostatné výdělečné činnosti nezletilých, a to společně s přivolením soudu, které nahradí podmínku dosažení věku. Takový souhlas může být odvolán také jen s přivolením soudu (§ 33 OZ).

2.3. Péče o zdraví dítěte

Občanský zákoník výslovně rozšiřuje rodičovskou odpovědnost kromě ochrany dítěte také o péči o zdraví dítěte.

Nikoli běžné léčebné a obdobné zákroky jsou zakotveny jako významné záležitosti, u nichž je zákonem stanovena potřeba souhlasu obou rodičů, v opačném případě musí rozhodnout soud (§ 877 OZ). K tomu § 100 OZ dodává, že je-li dítě starší 14 let, je třeba souhlasu jeho samotného. Dohromady tato ustanovení respektují rodičovskou odpovědnost, která náleží oběma rodičům, i participační práva dítěte. Narušení tohoto postupu může znamenat ustanovení o zastoupení dítěte, které vyvratitelnou domněnkou chrání dobrou víru třetích osob, a může tedy dovozovat dostatečnost souhlasu jednoho z rodičů.

Zákon o zdravotních službách také opravňuje rozhodnout poskytovatele zdravotních služeb při neodkladné a akutní potřebě bez souhlasu zákonného zástupce. Tím bude chráněn nezletilý, u kterého vyšlo najevo podezření na týrání (§ 35 odst. 3 a § 38 odst. 5).

Relevantní je i u této části informační povinnost rodičů vůči dítěti o všem, co se týká jeho zájmu (§ 875 odst. 2, popř. § 20 odst. 4 ZŘS), a samozřejmě také povinnost zohlednit názor dítěte, která je rozšířena § 95 OZ. Zákon o zdravotních službách ale neumožňuje uplatnit dříve vyslovené přání u nezletilého pacienta (§ 36 odst. 6), což může znamenat negaci částečné svéprávnosti nezletilého dítěte i výše zmíněnou věkovou hranici 14 let.³⁵

Zdraví dítěte se týká náleze ze dne 3. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 449/2006, ve kterém se Ústavní soud zabýval otázkou očkování dětí, konkrétně zda stát může uložit povinnost děti očkovat a případně uložit sankci za nesplnění této povinnosti. Ústavní soud poměřoval dvě právním řádem uznávané hodnoty a stanovil kritéria pro jejich hodnocení. Dospěl k závěru, že povinné očkování je omezením základního práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru, ale omezením přípustným, jelikož jde o opatření v demokratické společnosti

³⁵ Ke kapitole blíže: Šínová, R., Westphalová, L. a Králíčková, Z. Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016, s. 98-110.

nezbytné pro ochranu veřejné bezpečnosti, zdraví a práv a svobod druhých. Připustil však, že bezvýjimečným vynucováním této povinnosti došlo k zásahu do základního práva rodičů chráněného ustanovením čl. 16 Listiny a rozhodnutí Nejvyššího správního soudu zrušil. O obdobném skutkovém stavu rozhodoval Ústavní soud nálezem ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14. Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu opět zrušil, a to pro porušení základního práva na svobodu svědomí dle čl. 15 Listiny.

Dalším judikátem z této oblasti je nález, ve kterém Ústavní soud poměřoval kolizi zájmu dítěte na výchově a péči vlastního rodiče, a současně práva rodičů zaručená ustanoveními čl. 32 odst. 4 a čl. 16 odst. 1 Listiny se zájmem dítěte na ochraně vlastního života a zdraví. Skutkovým stavem bylo odmítnutí rodičů dát souhlas s onkologickou léčbou dítěte spojenou s transfúzemi krve z náboženských důvodů. Zájem dítěte byl postaven na první místo jako důvod

pro omezení rodičovských práv. Ústavní soud však blíže nespécifikoval hranice, kdy zájem dítěte může převážit nad zájmy rodičů, ale konstatoval, že obecné soudy jsou povinny zajistit spravedlivou rovnováhu mezi zájmy dítěte a zájmy jeho rodiče. A to s tím, že zvláštní pozornost musí být věnována zájmu dítěte, který může – v závislosti na své povaze a závažnosti – převážit nad zájmem rodiče. Nelze tak připustit, aby rodiče přijímali opatření škodlivá pro zdraví nebo rozvoj dítěte.³⁶

2.4. Péče o dítě osobou odlišnou od rodiče

Jak již bylo výše naznačeno, výkon části rodičovské odpovědnosti mohou rodiče svěřit jiné osobě. Povinnost rodičů osobně pečovat o dítě není povinností absolutní. Svěřením výkonu rodičovské odpovědnosti je i umístění dítěte do předškolního či školního zařízení, zájmového kroužku nebo také zdravotnického zařízení (§ 881 OZ).

Takové svěření péče o dítě je zcela odlišné od případu, kdy by mělo dojít k trvalému předání péče o dítě. To musí osoba, které bylo dítě svěřeno, oznámit orgánu sociálně-právní ochrany³⁷, který pak bude posuzovat nutnost opatření k ochraně dítěte. Pokud je ohrožen příznivý vývoj dítěte, mohou rodiče svěřit dítě do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

³⁶ Nález ÚS ze dne 20. 8. 2004, sp. zn. III. ÚS 459/2003.

³⁷ Obecní úřad obce s rozšířenou působností, § 10a odst. 2, 4 ZSPOD.

Dítě může být soudem svěřeno do péče jiné osoby, pokud se nemůže o dítě starat žádný z rodičů ani poručník, a pokud je to v zájmu dítěte. Tato forma péče o dítě má přednost před péčí o dítě v ústavní výchově. Zákonodárce nevyžaduje souhlas dítěte s jeho svěřením do péče jiné osoby, dítě ale požívá participační práva obecně, tudíž mu není ani v tom řízení odepřena možnost vyjádřit se k úpravě záležitostí jeho se týkajících. Náhradní řešení péče o dítě (svěřenectví, pěstounská péče, ústavní výchova, péče v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a další) jsou uplatňována pouze do té doby, než jsou rodiče opět schopni zabezpečovat péči o dítě sami. Při rozhodování o takových řešeních soud jedná subsidiárně ve vztahu k přirozené rodině se sledováním legitimního cíle.

Protiprávní zadržení dítěte

S péčí osoby odlišné od rodiče lze najít souvislost i v novém ustanovení § 882 OZ, podle kterého mají rodiče v případě protiprávního zadržování dítěte právo žádat, aby jim zadržující osoba dítě předala. Právo se týká rodičů navzájem, i rodiče a třetí osoby. Stejně právo jako rodič požívá i pečující osoba. Protiprávní zadržení dítěte znamená faktickou péči jiné osoby, již rodiče ani soud dítě nesvěřili. Osobou bez práva o dítě pečovat může být osoba úplně cizí, osoba příbuzná či i druhý rodič, kterému dítě nebylo svěřeno do péče. Pokud jsou oba rodiče oprávněni o dítě pečovat, je vyžadována jejich shoda, tedy aby předání dítěte vyžadovali společně, v opačném případě rozhodne soud. Práva na vydání dítěte se může domáhat i pěstoun jako osoba, které dítě bylo svěřeno do péče, přestože o dítě fakticky pečují rodiče. Při posouzení, zda dochází k péči dítěte oprávněně či neoprávněně, souhlasím s názorem, že rozhodující je případný aktivní podíl na nemožnosti výkonu rodičovské odpovědnosti rodičem.³⁸ Osoba zadržující dítě v nesouladu s právním stavem je povinna snášet předání, ale je i povinna sdělit informace potřebné k tomu, aby k navrácení a předání dítěte došlo.

Podíl na péči o dítě

Poslední případ, kdy bude osoba odlišná od rodiče o dítě pečovat, je zakotven v § 885 OZ. Pokud je dítě svěřeno soudem do péče jednoho z rodičů resp. nesezdání, nerozvedení rodiče se na osobní péči o dítě jednoho z nich dohodli, nebo péče o dítě jen jedním rodičem je způsobena smrtí toho druhého, je vytvořen předpoklad, že se manžel (partner) takového rodiče bude na péči

³⁸ Melzer, F., Tégel, P. a kol. Občanský zákoník: velký komentář. Svazek IV., Praha: Leges, 2016, s. 1470.

a výchově o dítě podílet. Podmínkou není uzavření manželství nebo registrovaného partnerství s pečujícím rodičem dítěte, tedy i druh bude považován za sociálního rodiče dítěte. Předpokládá se pouze, že žije s dítětem v rodinné domácnosti. *Westphalová spolu s Hrušákovou* dovozují souběžnou povinnost sociálního rodiče dítěte podílet se na jeho péči a výchově z povinnosti manželů společně pečovat o děti v § 687 OZ.³⁹

³⁹ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 928-929.

3. Složky rodičovské odpovědnosti úzce související s péčí o dítě

Z podstaty věci je jasné, že péče o dítě nestojí odděleně od ostatních složek rodičovské odpovědnosti.

Již bylo uvedeno, že zákonem je výchova systematicky podřazena pod péči o dítě a je samozřejmě její neodmyslitelnou součástí. Vzhledem k specifčnosti ji ale lze potažmo považovat i za jednu ze složek rodičovské odpovědnosti, proto se jí budu věnovat zvlášť v této kapitole.

Osobní styk s dítětem vlastně umožňuje péči o dítě v nejširším slova smyslu realizovat, proto jsou tyto dvě složky rodičovské odpovědnosti úzce spjaty. Souvislost mezi nimi je dána také tím, že jejich výkon může být zachován i v případě omezení svéprávnosti rodiče a pozastavení rodičovské odpovědnosti nezletilému rodiči.⁴⁰ V druhém případě sice zákonodárce výslovně právo osobního styku vedle práva péče o dítě neuvádí, jako je tomu u rodiče s omezenou svéprávností, vzhledem k uvedenému charakteru jej ale lze dovodit i tam.

3.1. Výchova a výchovné prostředky

Ve výchově mají rodiče výsadní postavení. Význam výchovy rodičů pro dítě je zdůrazněn čl. 32 odst. 4 Listiny. Jedině rozhodnutím soudu na základě zákona může být určeno, že oddělení dítěte od péče a výchovy rodičů je v jeho zájmu. Povinnost být dětem příkladem svým chováním a způsobem života (§ 884 OZ) není jen morálním ustanovením, nevhodný osobní život rodiče může vést až k zákazu styku s dítětem. Orgány sociálně-právní ochrany dítěte budou řešit nedostatky dítěte v jeho chování či nedostatky rodičů při péči a výchově dítěte. Tyto orgány mohou také rodiči přímo uložit odbornou pomoc (dle ZSPOD).

Westphalová spolu s Hrušákovou výchovou rozumí směřování dítěte, zajištění jeho rozvoje nad rámec osobní péče a potažmo také ochranu dítěte před působením negativních vlivů. Podle ní není možné výchovu chápat jako autoritativní rozhodování o dítěti, nýbrž jako oboustranný vztah mezi rodiči a dětmi, s čímž se naprosto ztotožňují.⁴¹

⁴⁰ Rozdílné je, že nezletilému rodiči náleží povinnost a právo péče o dítě i při pozastavení rodičovské odpovědnosti ex lege automaticky, ledaže by soud rozhodl o jeho pozastavení, u rodiče s omezenou svéprávností je tomu naopak, soud by jej spolu s povinností a právem osobního styku musel rozhodnutím zachovat.

⁴¹ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 915.

Výchovné prostředky musí být rodiči vhodně zvoleny. To, jak rodiče dítě vychovávají, řídí jeho jednání, pečují o něj a dohlíží nad ním, se odvíjí od věku dítěte, rozumové vyspělosti, temperamentu. Výchovné prostředky k tomuto určené musí být tedy přiměřené a musí být použity jen v podobě a míře, které si daná okolnost vyžaduje (§ 884 odst. 2). Pod termínem „výchovné prostředky“ si zpravidla představíme pouze ty negativní, tzn. sankce (zákaz používání telefonu, zákaz jít na hřiště, omezení kapesného). Důvodová zpráva pod ním však rozumí i prostředky aktivující a prevenční (pochválení dítěte). Limitaci práva rodičů na použití přiměřených prostředků představuje nedotknutelnost důstojnosti dítěte, neohroženosti jeho zdraví, tělesného, citového, rozumového a mravního vývoje (§ 857 odst. 2). I zde je na místě uvést již jednou zmíněné rozhodnutí Ústavního soudu: „*V rámci ústavního práva na výchovu svých dětí musí mít rodiče určitou volnost v tom, jaký typ výchovy zvolí a jakou míru samostatnosti dětem povolí. Cílem výchovy je zajistit řádný všestranný vývoj dítěte. ... Přitom rodiče v rámci svého práva na výchovu (čl. 32 odst. 4 Listiny) musí mít do značné míry svobodu volby a možnost rozhodnout se, zda budou preferovat protektivní výchovu či zda upřednostní větší rozvíjení samostatnosti u dětí.*“⁴² K tomu, jak do výchovy rodičů vstupuje stát a vytváří tak pro ně určité limity viz níže.

Součástí výchovného působení rodičů na dítě je i povinnost dítěte podílet se na chodu domácnosti, je-li o něj řádně pečováno, a to vlastní prací, v případě vlastního příjmu i peněžitými prostředky (§ 886 OZ). Rozsah podílu dítěte je určen podle schopností a možností dítěte a odůvodněných potřeb členů rodiny. Vyžadování pomoci přesahující rámec dítěte, ohrožující jeho zdraví a jeho všestranný vývoj lze v krajním případě posuzovat i jako zneužívání rodičovské odpovědnosti. Podmínka řádné péče o dítě brání vynucování povinností na dítěti v rozporu s dobrými mravy.⁴³ Princip solidarity je zdůrazněn v ustanovení § 883 OZ: „*Rodiče a dítě si jsou povinni pomoci, podporou a ohledem na svou důstojnost.*“

3.1.1. Tělesné trestání

Česká právní úprava nemá soukromoprávní meze pro tělesné trestání, jako je tomu již ve většině právních řádů Evropy, použití tělesných trestů tedy není výslovně zakázáno. § 884 odst. 2 OZ však stanoví: „*Výchovné prostředky lze*

⁴² Nález ÚS ze dne 15. 12. 2015 sp. zn. I. ÚS 1587/15.

⁴³ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 931-932.

použit pouze v podobě a míře, která je přiměřená okolnostem, neohrožuje zdraví dítěte ani jeho rozvoj a nedotýká se lidské důstojnosti.“ Omezením pro taková výchovná opatření bude tedy opět duševní a tělesná nedotknutelnost dítěte, výchovné usměrňování bude samozřejmě limitováno trestními a přestupkovými normami. Kromě občanského zákoníku nalezneme základ tohoto v Úmluvě, v čl. 16 a čl. 19. Druhý zmíněný poskytuje dětem ochranu před *jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním a vykořisťováním.* Na zachování své osoby má každý člověk absolutní subjektivní právo. Evropská judikatura považuje fyzické tresty za zásah do důstojnosti dítěte – rozhodnutí ESLP č. 5856/1972 ve věci Tyrer proti Velké Británii.

Související je oznamovací povinnost lékařů a zdravotnického personálu vůči orgánům činným v trestním řízení v případě podezření, že je dítě zneužíváno, týráno či je ohrožován jeho zdravý vývoj. Při vyšetření dítěte také musí vyloučit přítomnost zákonného zástupce (§ 35 odst. 5 ZZS). Sociálně-právní ochrana dítěte se zaměřuje na děti, které jsou ohrožovány domácím násilím (§ 6 písm. g, § 16 ZSPOD).

Tolik hovoří k tomuto právní úprava, názory společnosti se na toto téma však stále liší, jak názory rodičů, tak názory psychologů a pedagogů. Dá se však říci, že určitá míra tělesných trestů je tolerovaná. Základními otázkami je vhodnost, přípustnost tělesných trestů, a zda by měl být postoj k nim zakotven v právním řádu jako postoj celé společnosti ve státě či nikoliv.

3.1.2. Zásahy státu do výchovy rodičů

Úmluva o právech dítěte přiznává prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte jeho rodičům (čl. 18), Evropská úmluva o lidských právech chrání rodinný život před nepřiměřeným zásahem státu (čl. 8). ESLP ukládá státu respektovat rodinný život, s tím, že subjektivní veřejné právo na nerušený rodinný život zahrnuje i právo rodiče na opatření ze strany státních orgánů směřující k obnovení soužití rodiče s dítětem. Orgány veřejné moci mají jednat tak, aby se rodinné vztahy mohly rozvíjet.⁴⁴ *Do rodičovského práva nelze zasahovat jen proto, že zde existuje jiné prostředí, kde by se dítěti dostalo vhodnější výchovy a péče.*⁴⁵

⁴⁴ Rozsudek ESLP ze dne 22. 6. 1989 ve věci Eriksson vs. Švédsko, stížnost č. 11373/85, rozsudek ESLP ze dne 26. 2. 2002 ve věci Kutzner vs. Německo, stížnost č. 46544/99.

⁴⁵ Rozhodnutí ESLP ze dne 27. dubna 2000 ve věci č. 25702/94 K. a T. v. Finland.

Účelem všech státních ingerencí by mělo být dosažení nejlepších možných výsledků pro každé dítě, s ohledem na jeho jedinečnost. Z vývoje právní úpravy rodičovské odpovědnosti v závislosti na dobu a její ideologii vyplývá, že se role státu v jednotlivých etapách lišila. Velmi silná byla jeho úloha v dobách nesvobody pro zájem na státně konformním směru výchovy dětí, ale ani dnes tato tematika neuniká zájmu odborné veřejnosti.

Právní úpravy 20. století se vyznačují značnou mírou obecnosti a nemají jasně vymezenou hranici pravomocí rodičů a státu při výchově dětí. Stát vstupuje do práva rodičů na výchovu a péči dítěte tím, že nastavuje systém školství, zdravotnictví, různými opatřeními se snaží chránit mravní vývoj mládeže apod. Z jiného pohledu pak do takového práva zasahuje jako ochránce nejlepšího zájmu dítěte. Výchova dětí státem je v dnešní společnosti respektující odlišné životní styly aktuální otázkou. Mělo by se na výchovu rodičů, a tedy na informace jimi dítěti poskytované, vždy automaticky pohlížet jako na to nejvhodnější pro dítě z hlediska jeho nejlepšího zájmu? Nebo má stát právo nastavit hranice a například určit vzdělávací programy zohledňující kulturní a historický základ státu, bez většího ohledu na odchylky v rodinách? Částečnou odpovědí na tyto otázky je skutečnost, že primárními nositeli rodičovské odpovědnosti jsou rodiče, avšak za předpokladu, že je respektován nejlepší zájem dítěte.

V této kapitole uvedu konkrétní případy, ve kterých se k některým specifickým možnostem/nemožnostem zásahu státu do oprávnění rodičů vyjádřily soudy. Přináší zamyšlení se nad rozlišením práva poskytovaného státem, které stát může dle svého uvážení omezit, a právem, které rodičům náleží bez ohledu na existenci státu, stát jej pouze deklaruje, a tedy jeho libovolné omezení ze strany státu není přípustné.⁴⁶ Oblasti, ve kterých se tato problematika citelně projevuje, jsou především školství a náboženství.

Povinnost základní školní docházky souvisí se zásahy státu do oprávnění rodičů, protože prostřednictvím škol stát do výchovy dítěte značně přispívá.⁴⁷ Vzdělávání dětí je citlivým odvětvím, kdy děti v závislosti na stupni jejich vyspělosti, ještě nemají kritické myšlení, aby si udržely odstup od preferovaných názorů státu. Diskutována byla povinnost výuky sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání, kdy byly navrhovatelé v stížnosti hluboce přesvědčení,

⁴⁶ Rozuměj také jako právo pozitivní vs. právo přirozené.

⁴⁷ Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon, § 36.

že jejich právem a právem jejich dětí je, aby témata jako „příprava na sexuální život“, „sexuální identita“ a podobně byla plně a výlučně vyhrazena navrhovatelům jako rodičům nezletilých dětí. Protože pouze oni jako přímí a originární nositelé výchovy dětí jsou oprávněni rozhodnout o tom, jakým způsobem a v jaké době budou s těmito „*nesmírně citlivými a závažnými tématy*“ jejich nezletilé děti obeznámeny.⁴⁸ Nejvyšší správní soud tuto stížnost odmítl z jiných než věcných důvodů, přípustností sexuální výchovy se však zabýval ESLP v rozsudku ze dne 7. 12. 1976 ve věci Kjeldsen, BuskMadsen a Pederson v. Dánsko. Podle něj je vytváření školních osnov pravomocí státu, poskytovány mohou být i informace o náboženství a rodiče nemají automaticky právo tomuto bránit. Stát však musí zajistit poskytování informací objektivním, kritickým a pluralistickým způsobem a nesmí vyvíjet úsilí v rozporu s náboženským a filosofickým přesvědčením rodičů.

Zajímavý je rozsudek ESLP ze dne 3. listopadu 2009 ve věci Lautsi proti Itálii, ve které soud původně dospěl k závěru, že vyvěšení křesťanského kříže ve škole „*omezuje právo rodičů vychovávat své děti v souladu s vlastním přesvědčením a omezuje i právo dětí věřit nebo nevěřit*“, poté však Itálii právo přiznal s tím, že nedochází k porušení náboženské svobody a přítomnost kříže ve školách žáky neovlivňuje.

ESLP interpretuje ustanovení čl. 2 Protokolu č. 1⁴⁹ k Úmluvě o ochraně lidských práv zakotvující subjektivní právo rodičů ve spojení s ustanovením čl. 8 (respektování soukromého a rodinného života) a ustanovením čl. 9 (svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání) této Úmluvy. Podmínky pro zásah státu do výchovy dítěte interpretované ESLP se pak musí zohlednit u každého specifického případu, a je nutné najít bilanci, která je samozřejmě opět v souladu s nejlepším zájmem dítěte. Ani tento, dá se říci kompromis, kdy mají být dítěti ukázány různé cesty a náhledy, nebude přijímán veškerou společností. Silně pobožným rodičům nikdy nebude připadat jako nejlepší zájem jejich dítěte dávat mu na výběr i z toho, co se přičí jejich vyznání. K tomuto se ztotožňují s postojem Ústavního soudu v nálezu ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/09: „*Nikoho nelze nutit, aby využíval všech výhod, které mu současná civilizační úroveň nabízí, přičemž zájem dítěte, aby mělo zajištěno „kvalitní“ soudobou péči*

⁴⁸ Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 3. 2011, č. j. 1 Ao I/2011-49.

⁴⁹ Čl. 2 Protokolu č. 1: „Nikomu nesmí být odepřeno právo na vzdělání. Při výkonu jakýchkoli funkcí v oblasti výchovy a výuky, které stát vykonává, bude respektovat právo rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filosofickým přesvědčením.“

(z hlediska materiálního), nemůže bez dalšího převážit nad jeho zájmem a právem, aby bylo vychovááno vlastními rodiči

Za základní kritérium kolize rodičovských práv a oprávnění státu do nich zasáhnout by podle mého názoru měla být považována ochrana života a zdraví dítěte. Ideologický, názorový či náboženský směr výchovy, shledávám oprávněním rodiny jako jedinečného kulturního a společenského zázemí. Koneckonců, o nevhodnosti přenechat rozhodnutí o výchovném směru na státu mluví i historická zkušenost.

Vzhledem k individualitě jednotlivých případů, mohou být evropské právo a Listina příliš obecnými, a nemusejí tak znamenat vodítko pro řešení sporu. Judikatura je ohledně této problematiky stěžejní interpretační pomůckou.⁵⁰

3.2. Osobní styk

Právo na styk bylo zakotveno již § 142 ABGB, podle kterého měl nerezidentní rodič právo se při rozluce nebo rozvodu s dítětem osobně stýkat.⁵¹ V předchozí právní úpravě nespadal styk do rodičovské odpovědnosti, ale stál mimo ní. Nyní je právo na styk výslovně zakotveno v § 858 OZ jako součást rodičovské odpovědnosti a dále je pak upraveno § 887 až 891. Styk rodiče s dítětem je projevem osobních vazeb rodiče a dítěte a je právem vyplývajícím z rodičovské odpovědnosti výjimečným. Představuje samotnou realizaci rodičovství, vytváří a rozvíjí tak rodinnou vazbu mezi rodičem a dítětem. V zájmu dítěte je vytvořit co nejširší možnost utváření a upevňování vzájemných vztahů mezi dítětem a oběma jeho rodiči.⁵² Výkon práva rodičů na osobní styk s dítětem nemohou rodiče svěřit jiné osobě (887 OZ). Znovu je třeba připomenout, že právo rodiče stýkat se s dítětem je ale zároveň i jeho povinností, protože příkaz náležité péče vyžaduje aktivní působení rodičů.

Právo styku s dítětem může být postihnuto faktickým omezením rodičovské odpovědnosti, kdy je dítě svěřeno do péče jen jednoho rodičů a druhý rodič může o dítě pečovat, rozhodovat o běžných záležitostech a výchovně na ně

⁵⁰ Blíže ke kapitole: Schön, M. Výchova dítěte: Právo rodičů v. právo státu. In Dny práva 2011 – Days of Law 2011 [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012. s. 146-156. [cit. 2018-03-11]. Dostupné z https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/prispevky/05%20Rodina/12%20MONIKA%20SCHON.pdf. WWW:

⁵¹ Až novelou provedenou zákonem č. 46/1868 ř. z.; Šínová, R., Westphalová, L. a Králíčková, Z. Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016, s. 129.

⁵² Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 939.

působit jen v rámci doby, kdy se s dítětem může stýkat. Dítě má právo stýkat se s druhým rodičem v rozsahu, který je v jeho zájmu. Pečující rodič má povinnost styk druhému rodiči umožnit, dítě řádně připravit a s druhým rodičem v potřebném rozsahu spolupracovat – například se při předání dítěte k druhému rodiči chovat alespoň neutrálně. Vedle toho může být do práva na styk zasaženo rozhodnutím soudu přímo o jeho omezení či zákazu.(§ 888 OZ).

3.2.1. Formy styku

Právo osobně se stýkat je jen jednou z možností styku s dítětem. Úmluva o styku s dětmi definuje různé formy styku. Jsou uvedeny v čl. 2 – osobní styk, jakákoliv jiná forma komunikace mezi rodičem a dítětem, tzn. telefonická či prostřednictvím internetu a určitou formou styku je i poskytnutí informací rodiči o dítěti nebo dítěti o rodiči (sdělit si vzájemně vše podstatné, co se týká dítěte a jeho zájmů dle § 890 OZ). Vnitrostátní úprava se zabývá jen osobním stykem s dítětem, styk ale může být jak přímý s osobním kontaktem, a to volný nebo asistovaný, tak nepřímý, zúžený na dálkovou komunikaci mezi rodičem a dítětem.⁵³

Žádný model osobního styku – osobního kontaktu mezi rodičem a dítětem, není zákonem stanoven. Zpravidla se jedná o převzetí dítěte a uskutečnění styku na místě odlišném od obvyklého bydliště dítěte, bez přítomnosti jiných osob, i přes noc. Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 363/03 konstatoval: „*Je proto věcí obecných soudů, aby při zohledňování všech konkrétních okolností daného případu a z nich vyplývajícího zájmu dítěte, který musí být vždy předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy nebo správními orgány, rozhodly o konkrétní podobě nejvhodnějšího uspořádání vztahu mezi rodiči a dětmi.*“

Rozsah styku

Soud rozhodující o poměrech dítěte zjišťuje výchovné schopnosti obou rodičů. Posuzuje se schopnost rodiče o dítě pečovat, vzdálenost bydlišť obou

⁵³ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 942.

rodičů, i prostředí, ve kterém bude dítě u rodiče pobývat.⁵⁴ Je také třeba, aby rodiče navzájem uznávali své role a důležitost obou rodičů v životě dítěte.⁵⁵

Rozsah úpravy styku záleží na mnoha aspektech, kterými jsou především věk dítěte a vztah dítěte k druhému rodiči. Délka styku by se měla řídit zejména potřebami dítěte a měla by druhému rodiči umožňovat, aby se dostatečně participoval na běžných každodenních záležitostech dítěte, stejně jako na jeho volnočasových aktivitách. Styk rodiče by tedy měl být doplněn i o dny v týdnu, aby se mohl druhý rodič podílet na školní přípravě a tedy výchově dítěte v širším slova smyslu. Opakem by bylo uplatňování dříve zažitého modelu „víkendového rodiče“.⁵⁶ Soud stanoví podmínky styku především, je-li vzájemný vztah dítěte s rodičem narušen, či pokud ještě nebyl navázán. Například se určí užší styk na časově omezenou dobu, později se postupně přistoupí k rozšiřování. Styk může být také propojen s účastí třetích osob – psychologa, sociálního pracovníka, možná je i přítomnost druhého rodiče. Soudním rozhodnutím lze i některé osoby ze styku vyloučit – v praxi se může jednat například o druhu rodiče, případně se určí realizace v prostorách specializovaného subjektu. Formou omezeného styku může být styk pouze v denní době bez možnosti přespání. I u rozsahu styku platí, že co bude v jednom případě ideálním, může být v jiném přesně opačným.

Nepřímý styk

Není-li možné, aby se rodič s dítětem setkali osobně, z důvodů velké vzdálenosti nebo i pro výkon trestu, bude se uplatňovat nepřímý styk. Mezi stykem přímým a nepřímým je tedy vztah speciality. „*V odůvodněných případech lze nahradit osobní styk rodiče s dítětem jiným způsobem, např. prostřednictvím výpočetní techniky, tzv. elektronickou poštou, internetovou komunikací (Skype, Facebook apod.) nebo telefonicky.*“⁵⁷ Zařadit sem můžeme zmíněné poskytování informací dítěti o jeho rodiči či zaslání dárků dítěti.⁵⁸ K přímému a nepřímému styku Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí sp. zn. 30 Cdo 1376/2012: „*Důvody, které se uplatní například pro zákaz či omezení přímého styku, platí i pro styk nepřímý. Nepřímý styk je k přímému styku v poměru speciality, nikoli subsidiarity,*

⁵⁴ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 962.

⁵⁵ Nález ÚS ze dne 23. 2. 2010, sp. zn. III. ÚS 1206/2009.

⁵⁶ Šínová, R., Westphalová, L. a Králíčková, Z. a kol. Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016, s. 147.

⁵⁷ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 11. 6. 2012, sp. zn. 73 Co 286/2012.

⁵⁸ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 944.

tn. uplatní se tehdy, jestliže objektivní okolnosti (např. značná teritoriální vzdálenost) vylučuje styk přímý, který má vždy přednost.“

3.2.2. Bránění styku

Při bránění ve styku pečující rodič maří, ztěžuje či znemožňuje řádný výkon styku, a to aktivně i pasivně. Spadá sem nepředání dítěte ke styku a neplnění dalších soudem stanovených nebo rodiči dohodnutých podmínek – například nerespektování času či místa předání. Rodič tak blokuje i jiné aktivity dítěte, především ale čekání dítěte, zda si pro něj rodič přijede či nikoliv, není pro dítě bezesporu vhodné.

Ustanovení § 889 uvádí trvalost či opakovatelnost bezdůvodného bránění druhému rodiči ve styku s dítětem, blíže ale tato časová určení nespecifikuje. Výklad pojmu „bezdůvodnost“ je také sporný, za bezdůvodné bránění by nebyla považována prokazatelná nemoc dítěte, o které však musí pečující rodič informovat.⁵⁹ Dojde-li soud k závěru, že dochází k bránění ve styku s dítětem, může dítě automaticky svěřit do péče druhého rodiče. To však s ohledem na zájem dítěte, především na stabilitě výchovného prostředí a jeho citové orientaci.⁶⁰

Brání-li pečující rodič rodiči druhému ve styku s dítětem, může se jednat o zásah do jeho přirozených práv vyplývajících z rodičovství, a lze přiznat náhradu za zásah do osobnostních práv rodiče. Opačnou situací je, pokud rodič oprávněný soudní úpravou styku o dítě nejeví zájem či pouze sporadicky, zpravidla kvůli hrozbě zvýšení výživného. Tento rodič tak omezuje pečujícího rodiče, který musí být vždy připraven podle soudní úpravy dítě vydat. Druhý rodič by měl pečujícího rodiče informovat s dostatečným předstihem, pokud se styk nemůže uskutečnit. Taková povinnost není výslovně zakotvena, ale teoreticky by mohl být dovozen nárok na náhradu škody stejně jako při neinformování pečujícím rodičem o nemoci dítěte. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 2289/2002: *„Jestliže otci dítěte vzniknou zbytečné náklady v důsledku toho, že matka, již bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy, zmaří styk otce s dítětem, upravený soudním rozhodnutím nebo dohodou rodičů, jedná se o její obecnou odpovědnost za škodu, založenou na principu presumovaného zavinění. Jde o odpovědnost za přímé porušení právní povinnosti, jež pro matku*

⁵⁹ Rozhodnutí NS ze dne 21. 2. 2011, sp. zn. 20 Cdo 4498/2009: *„Mezi objektivní příčiny, které brání uskutečnění styku nezletilého dítěte s rodičem (popř. s jinou osobou), nepochybně patří i onemocnění dítěte.“* Možnost styku v případě nemoci závisí na konkrétních okolnostech.

⁶⁰ Šínová, R., Westphalová, L. a Králíčková, Z. Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016, s. 140-142.

dítěte vyplývá ze soudního rozhodnutí, popř. z dohody rodičů o styku s dítětem. Pokud by se styk otce s dítětem neuskutečnil z důvodu objektivní překážky na straně dítěte (typicky např. onemocnění dítěte), popř. pro jinou skutečnost, jež nastala nezávisle na vůli matky a bez jejího vlivu, nelze tento stav považovat za zaviněné porušení její povinnosti připravit dítě je styku s otcem a předat mu je ve stanovenou dobu na určeném místě.“

3.2.3. Povinnost dítěte stýkat se s rodičem

I právo dítěte stýkat se s rodičem je zároveň jeho povinností. Pokud dítě styk odmítá, je třeba důsledně zjistit jeho důvody, především, zda je odmítání dítěte důsledkem manipulace ze strany pečujícího rodiče a jaké to má následky na vynucování povinnosti na dítěti. K tomuto dospěl ESLP několikrát v řízeních proti České republice.

Vhodné je zde zmínit věc Kříž proti České republice (č. 26634/03), kde byl nezletilý vyslechnut soudem, znalci a orgánem sociálně-právní ochrany dítěte, kteří shodně dospěli k závěru, že nezletilý se s otcem odmítá setkat. Nezletilý s otcem nikdy nežil, měl z něho skutečný strach, což zapříčinila matka nezletilého svou přehnaně ochrannářskou mateřskou péčí. ESLP rozhodl tak, že odmítavý postoj dítěte byl vyvolán pečujícím rodičem, kterým je dítě manipulováno, tudíž jej nelze brát v potaz. Vyžaduje-li to situace, může být dítě dokonce umístěno mimo péči pečujícího rodiče, aby se oddělilo od jeho rušivého vlivu a mohlo nastolit adekvátní vztah i k rodiči druhému. Zásah musí být však přiměřený sledovanému cíli, nezbytný, v zájmu dítěte. Soud může rozhodnout o pobytu dítěte v zařízení poskytovatele zdravotních služeb, jen jestliže jsou splněny podmínky v § 13 ZSPOD, tedy také, že je takový postup vyžadován zdravotním stavem dítěte. Soud tak většinou neshledá přiměřenost takového zásahu a upřednostní zájem dítěte na tom, aby pobývalo ve známém prostředí.⁶¹ Chování rodiče je rozhodujícím faktorem při zjišťování vymáhání styku proti vůli dítěte.

Případný výkon rozhodnutí shledal ESLP kontraproduktivním ve věci, kdy dcera nechtěla s otcem být delší dobu o prázdninách, protože je chtěla trávit jinak, ale během roku se s otcem stýkala běžně.⁶² Ústavní soud dovodil, že je iluzorní si představovat, že právo resp. soud může svou autoritou lidským citům

⁶¹ Nález ÚS ze dne 13. 7. 2011, sp. zn. III. ÚS 3663/2010.

⁶² Rozhodnutí ESLP ze dne 11. 1. 2005 ve věci stížnosti č. 18923/04 Zouhar proti České republice.

poručit.⁶³ Samozřejmě je požadován individuální přístup ke každé konkrétní situaci.

⁶³ Usnesení ÚS ze dne 13. 12. 2006, sp. zn. III. ÚS 438/2005.

4. Vliv vzájemného vztahu rodičů na péči o dítě

Ve vztahovém trojúhelníku otec – matka – dítě může dítě vnímat, prožívat a učit se rozmanitosti lidského bytí a soužití - jak zacházet se světem a se sebou, jak zvládat emoce, jak přistupovat k lidem.⁶⁴ Rodiče musí uznávat své role a důležitost obou rodičů v životě dítěte.⁶⁵ § 884 odst. 1 OZ stanovuje povinnost rodičů být příkladem, i co se týče chování v rodině.

Jak již bylo uvedeno, rodičovská odpovědnost náleží za splnění podmínek daných zákonem oběma rodičům (§ 865 OZ) – toto vyplývá již z ústavního principu rovnosti muže a ženy. K této problematice zmíním také Rezoluci Rady Evropy č. 2079 z roku 2015: „Rovnost postavení mužů a žen a společná rodičovská odpovědnost: role otců“, jež se zaměřuje na diskriminaci a rozdílné postavení mužů a žen a vyzývá členské státy k přijetí opatření pro realizaci takovýchto cílů. Rodiči jsou matka a otec zapsaní v matrice, bez ohledu na biologické vazby, rodičovská odpovědnost jim náleží od tohoto „právního“ okamžiku. Nerozlišuje se mezi dětmi manželskými a nemanželskými, také se neohlíží na existenci manželství – rodiče jsou rodiči před vznikem manželství, během trvání manželství i po jeho rozvodu. Nález ÚS sp. zn. I. ÚS 266/2010, ze dne 18. 8. 2010 uvádí: „*Obecně platí, že každý z rodičů (ať již mužský či ženský „prvek“) – za jistých předpokladů (např. že mají o to zájem a jsou k tomu způsobilí) - se může nezastupitelným způsobem podílet na postupně vyvíjející se životní orientaci dítěte, na jeho výchově, čímž se realizuje zájem dítěte, ale i zájem rodiče. ... Výkon povinností a práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti není jen otázkou každého z rodičů, ale současné je i vztahem mezi rodiči navzájem.*“⁶⁶ Je zřejmé, že vztah mezi rodiči jako sobě rovnými subjekty v životě dítěte velmi ovlivňuje péči o dítě.

Je předpokládáno, že se oba rodiče na výkonu rodičovské odpovědnosti dohodnou (§ 876 OZ) a rozlišuje se výkon povinností a práv k dítěti vyplývajících z rodičovské odpovědnosti i práv osobnostních podle toho, zda jde o významné či běžné záležitosti. Zákonnou povinností je zdržet se všeho, co narušuje vztah dítěte k oběma rodičům a co jeho výchovu ztěžuje (§ 889 OZ). Vyložit toto

⁶⁴ Kuchařová, V. a kol. Zpráva o rodině [online]. VÚPSV, v. v. i. Praha, 2017, s. 154. [cit. 2018-03-20]. Dostupné z WWW:

https://www.mpsv.cz/files/clanky/31577/Zprava_o_rodine.pdf.

⁶⁵ Nález ÚS ze dne 23. 2. 2010, sp. zn. III. ÚS 1206/2009.

⁶⁶ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 896.

ustanovení můžeme jako povinnost spolupráce mezi rodiči, upozadění jejich zájmů a jednání tak, aby bylo dítě rozporů rodičů co nejméně dotčeno. Považují toto

za základ zájmu dítěte, na čemž by mělo stát všechno ostatní.

Rodiče tak ale často nezvládají jednat v případě rozchodu, kdy jsou ovlivněni vzájemnou nenávisť. Nepřekonají-li nevraživost mezi sebou a zájem vlastního dítěte jim není přednější, stát není schopný situaci zásadně změnit. Odsunutí zájmu dítěte do pozadí je velmi smutné, a přestože se vyvíjí judikatura soudů a právní úprava, aby byly k řešení tohoto nápomocny, hlavním vývojem by měly projít priority rodičů. Stát není odpovědný za výsledek, ale za to, že využije veškerých dostupných možností.

Aby byl vztah mezi rodiči alespoň na takové úrovni, která umožňuje jejich vzájemnou toleranci, a tím i řádnou péči o dítě a dobrý vztah dítěte k oběma rodičům, mohou rodiče využít mediaci.⁶⁷ Mediaci se stává více využívanou, její výsledek závisí na osobě samotného mediátora, ale opět hlavně na přístupu rodičů. Ústavní soud vyslovil, že rodiče si mají být vědomi povinnosti vytvářet dítěti zdravé rodinné prostředí a učinit vše pro to, aby spolu dobře vycházeli. Je jen jejich problémem, že nejsou spolu schopni hovořit, jednat a přizpůsobit tomu své vzájemné vztahy.⁶⁸

Příkladem toho, jak může vztah rodičů ovlivňovat dítě samotné je aktuální náleží ÚS sp. zn. IV. ÚS 3749/17 ze dne 9. ledna 2018, v němž Ústavní soud dospěl k závěru, že nezletilé bylo kvůli neshodě rodičů dokonce zasaženo do ústavně zaručených práv. V případě se jedná o konfliktní rozchod manželů, rodiče se nedohodli, u kterého z nich bude nezletilá žít, tudíž nebyla zvolena škola, ve které měla nezletilá zahájit školní docházku. Matka podala návrh na předběžné opatření, které mělo nahradit souhlas otce s odkladem školní docházky a krajský soud jí nakonec vyhověl. Nezletilé, tělesně i duševně dostatečně vyspělé pro zásadní událost v životě jako je zahájení školní docházky, bylo zasaženo nejen do práva na spravedlivý proces, ale bylo jí odepřeno i právo na vzdělání a ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého života.

⁶⁷ „Mediací se rozumí postup při řešení konfliktu za účasti jednoho nebo více mediátorů, kteří podporují komunikaci mezi osobami na konfliktu zúčastněnými tak, aby jim pomohli dosáhnout smírného řešení jejich konfliktu uzavřením mediační dohody“; „rodinnou mediací mediace, která se zaměřuje na řešení konfliktů vyplývajících z rodinných vztahů“ (§ 2 písm. a) a b) zákona o mediaci).

⁶⁸ Nález ÚS ze dne 30. 5. 2014 sp. zn. I. ÚS 1506/2013.

Soud nezohlednil zájmy dítěte, nebral v úvahu negativní dopady svého rozhodnutí na nezletilou, ani nezjišťoval její názor. Tento případ je typickým příkladem toho, kdy si rodiče neuvědomují hranici mezi svými konflikty a nejlepším zájmem pro své dítě.

Judikatura uvádí: „*Být spolu je pro rodiče a dítě jeden ze základních prvků rodinného života, a to i v případě, kdy se vztah rodičů rozpadl.*“ (rozsudek ESLP ve věci Voleský proti České republice ze dne 29. 6. 2004); „*Zájmem dítěte nepochybně je, aby bylo především v péči obou rodičů, a není-li to možné, pak toho z rodičů, který k tomu má lepší předpoklady, mimo jiné uznává roli a důležitost druhého rodiče v životě dítěte a je přesvědčen, že i ten druhý je dobrým rodičem.*“ (Nález ÚS ze dne 23. února 2010, sp. zn. III. ÚS 1206/2009).

Od vztahu mezi rodiči se odvíjí, jak bude o dítě pečováno nejen z hlediska řádnosti, ale také způsobu. V následujících podkapitolách se budu zabývat jednotlivými nuancemi.

4.1. Péče o dítě, jsou-li manželé rodiči

Výše jsem nastínila, že česká právní úprava nerozlišuje mezi rodiči, kteří jsou manželé a kteří nejsou sezdáni. Z rovného postavení jim tedy vyplývají stejná práva a povinnosti odpovídající rodičovské odpovědnosti. Například v Německu trval právní stav vyžadující k přiznání práv a povinností (odpovídajících českému institutu rodičovské odpovědnosti) oběma rodičům narození dítěte v manželství nebo dodatečné uzavření manželství až do roku 1998. Práva a povinnosti k dítěti jim pak náležely pouze v době, kdy spolu rodiče žili. Později bylo možné u dětí narozených mimo manželství souhlasně prohlásit, že rodiče budou vykonávat rodičovskou odpovědnost společně. Až do roku 2014, od kterého může podat návrh na zahájení řízení o rodičovské odpovědnosti, se však otec svých práv nemohl domáhat, jelikož bylo stále možné přenést rodičovskou odpovědnost jen na jednoho rodiče. V případě nesouhlasu matky s tím vlastně nemohl nic dělat.⁶⁹

V tomto směru je tedy Česká republika, jejíž právní úpravou jsou rodičovská práva a povinnosti přiznávány na základě určení rodičovství, bez zohlednění původu dítěte či rodinné situace – zda jsou rodiče spolu, či se rozešli, napřed před některými západoevropskými zeměmi.

⁶⁹ Rogalewiczová. R., Rezoluce Rady Evropy Rovnost postavení mužů a žen a společná rodičovská odpovědnost: role otců. Právo a dítě č. 11/2016 – 18. ročník. s. 1-5. Wolters Kluwer.

Ke vztahu institutu manželství v naší právní úpravě a nezletilých dětí, rodičům vyvstávají také různá práva a povinnosti. Podle § 699 odst. 2 OZ nemůže manžel, který trvale opustil rodinnou domácnost, žádat o vydání obvyklého vybavení náležitých výhradně jemu, potřebuje-li to druhý manžel pro společné nezletilé dítě. Ustanovení § 750 OZ chrání společné nezletilé dítě před pro něj nevýhodnou dohodou manželů ohledně nakládání s rodinnou domácností. Ustanovení § 767 odst. 2 OZ může být pozůstalému manželovi především z důvodu péče o nezletilé dítě přiznáno právo odpovídající věcnému břemenu bydlení. Rodič, kterému bylo po rozvodu dítě svěřeno do péče, má dle § 768 OZ výhodnější postavení v případě stejného nebo společného práva k rodinné domácnosti.

Manželství rodičů, potažmo ani společná domácnost, však neznamenají, že do jejich péče o dítě nemůže být zasaženo soudem – soud může upravit poměry k dítěti svěřením dítěte do společné péče manželů žijících v společné domácnosti (s tímto počítá například § 699 OZ).

4.2. Péče o dítě po rozvodu rodičů

„Rodiče by v zájmu dítěte neměli řešit své neshody bojem o dítě či jeho prostřednictvím, ale naopak hledět především na jeho zájem být v péči obou rodičů a hledat nejvhodnější způsob, jak dítěti vytvořit harmonické a láskyplné prostředí, umožňující mu bez negativních vlivů jeho zájem realizovat.“⁷⁰

V minulosti bylo dosažení rozvodu velmi obtížné, dnes již statistiky uvádějí rozvodovost téměř každého druhého manželství. Ustanovení § 906 a následující OZ stanoví povinnost soudu určit, jak bude o dítě pečováno ještě před rozhodnutím o rozvodu manželství.

ABGB stanovil, že dítě případně u chlapců do věku čtyř let a u dívek do věku sedmi let do péče matky. Občanský zákoník podrobně zakotvuje právo dítěte udržovat pravidelné kontakty s oběma rodiči (§ 887), vycházejíc z čl. 9 odst. 3 Úmluvy: *„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte, které je odděleno od jednoho nebo obou rodičů, udržovat pravidelně osobní kontakt s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte.“* Při rozhodování o styku rodiče s dítětem je pak vyžadována co nejkratší doba

⁷⁰ Nález ÚS ze dne 30. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1554/14.

na prosazení styku, čas může v této situaci přinést nenapravitelné důsledky pro vztahy mezi dítětem a rodičem, u kterého nežije.⁷¹

I po rozvodu zůstávají zástupci dítěte oba rodiči. Dohoda rodičů o svěřeni do péče i dohoda o výživném vyžadují ke své platnosti schválení soudem, avšak u úpravy styku dítěte s rodičem, kterému nebylo svěřeno dítě do péče, dohodnou-li se na tom rodiče spolu, se schválení soudem nevyžaduje (§ 891 OZ).

4.2.1. Formy péče o dítě po rozvodu rodičů

§ 907 OZ uvádí formy péče o dítě a hlediska pro svěřeni dítěte do péče. Rozhodnutím soudu je dítě po rozvodu rodičů svěřeno do péče jednoho z rodičů, do střídavé péče nebo do společné péče. S poslední z uvedených možností je třeba souhlasu rodičů. Toto rozlišení forem péče o dítě navazuje již na novelu zákona o rodině z roku 1998 a pořadí zvolené zákonodárcem neznámá pořadí volby. Při rozhodování o svěřeni dítěte do péče je třeba vycházet především z práva na rodinný život, které je zaručeno všem účastníkům.

U nás je dítě ve zhruba 90% svěřeno do péče matky, v 5% do péče otce a na zbývajících 5% připadá střídavá, eventuelně společná péče. Otcům je však přiznáván široký rozsah styku, který může být téměř shodný se střídavou péčí (údaje z roku 2016).⁷² Ústavní soud svou judikaturou⁷³ stanovil 4 kritéria, která musí obecné soudy posoudit při svěřování dítěte do péče. Těmi jsou:

- existence pokrevního pouta mezi dítětem a jeho svěřeni do péče usilující osobou,
- míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěřeni do péče daného rodiče,
- schopnost daného rodiče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby,
- přání dítěte.

Kritérium první může být vnímáno sporně, jelikož v naší právní úpravě je rozhodující zápis v matrice, nikoliv biologická shoda mezi rodičem a dítětem, jinak by mohlo být založeno nerovné postavení dětí. K tomuto však ESLP tvrdí, že rodinou je představováno primárně biologické pouto a teprve následně sociální

⁷¹ Rozsudek ESLP ze dne 25. 1. 2000 ve věci stížnosti č. 31679/96 Ignaccolo-Zenide v. Rumunsko.

⁷² Dvořáková Závodská, J., Vylučná, střídavá nebo společná péče o nezletilého. Právo a rodina č. 1/2016 – 18. ročník, s. 1-7. Wolters Kluwer.

⁷³ Nález ÚS ze dne 30. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1554/14.

institut (rozhodnutí ESLP ze dne 26. 5. 1994 ve věci stížnosti č. 16969/90 Keegan v. Irsko). U druhého kritéria je nezbytné vzít v potaz zejména vazby dítěte na jeho sourozence a další členy rodiny a posoudit, zda některý z rodičů nebrání styku dítěte s druhým rodičem a dalšími osobami, ke kterým má dítě citovou náklonnost.⁷⁴ U třetího kritéria je nežádoucím násilné jednání rodiče (odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody, fyzické či psychické násilí na dítěti, násilí na jiných dětech či domácí násilí na druhém rodiči). Dále nebude toto kritérium naplněno v případě závislosti rodiče na drogách, alkoholu či silných lécích snižujících jeho motorické a psychologické schopnosti, také jestliže rodič vede nezřízený život či mu byly diagnostikovány závažné psychické problémy. I skutečnost, že je dítě kojeno, bude bránit nastolení střídavé péče.⁷⁵

Ohledně kritéria přání dítěte, platí již výše zmíněné.

V případě naplnění těchto kritérií (objektivních) jedním rodičem výrazně lépe než rodičem druhým, bude zpravidla v zájmu dítěte svěření do péče tohoto rodiče, pokud však rodiče naplňují kritéria přibližně stejně, premisou bude zájem dítěte být v péči obou rodičů (ESLP se tímto zabýval například ve věci Scozzari a Giunta proti Itálii⁷⁶). Primárně je od rodiče z podstaty věci vyžadován skutečný a upřímný zájem o dítě - subjektivní kritérium.

Nález ÚS sp. zn. II. ÚS 363/03: „Z ústavněprávního pohledu není možné nadřazovat modely fungování vztahů mezi oddělenými rodiči a nezletilými dětmi, které mají orgány veřejné moci zažité, nad zájem dítěte, který je definován v čl. 3 Úmluvy o právech dítěte. Tyto modely, jakkoliv jsou v mnoha případech přínosné a použitelné, nemohou postihovat situaci každého jednotlivého nezletilého dítěte. Je proto věcí obecných soudů, aby při zohledňování všech konkrétních okolností daného případu a z nich vyplývajícího zájmu dítěte, který musí být vždy předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy nebo správními orgány, rozhodly o konkrétní podobě nejvhodnějšího uspořádání vztahu mezi rodiči a dětmi. Na tom nemůže nic měnit ani to, že se rodiče nejsou schopni na takovém uspořádání sami dohodnout. To je dáno především tím,

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Forejtová, M., Grygerová, J. Otazníky nad presumpcí střídavé péče o nezletilé děti aneb vliv ESLP na judikaturu ÚS. In Bulletin advokacie [online]. Publikováno 9. 3. 2016 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z WWW: <http://www.bulletin-advokacie.cz/otazniky-nad-presumpci-stridave-pece-o-nezletile-deti-aneb-vliv-eslp-na-judikaturu-ustavniho-soudu?browser=mobi>.

⁷⁶ Rozhodnutí ESLP ze dne 13. 7. 2000 ve věci stížnosti č. 39221/98 a 41963/98 Scozzari a Giunta v. Itálie.

že dítě samo je bytostí jedinečnou, nadanou nezadatelnými právy a svobodami, a tedy bytostí, které by se mělo dostat při jejím vývinu toho nejlepšího, totiž toho, aby uvedené atributy nezůstaly prázdnými slovy.“

4.2.2. Svěření dítěte do péče jednoho z rodičů

Často je dítě svěřeno jen jednomu z rodičů, přičemž druhý rodič nadále zůstává nositelem i vykonavatelem rodičovské odpovědnosti a má právo na styk s dítětem. Jen soud může rozhodnout, že právo na styk ztrácí. Na péči o dítě nemá žádný z rodičů přednostní právo.⁷⁷

4.2.3. Střídavá péče

Podstatou střídavé péče je, že rodiče žijí odděleně a o dítě pečují každý zvlášť vždy po soudem stanovený úsek. Do roku 1998 nebylo svěření do střídavé péče rodičů českým právním řádem umožněno. Děti byly většinou svěřeny do péče matky s určením pravidelného styku dítěte s otcem, což postupem doby začalo být vnímáno jako diskriminace otců. K právnímu institutu střídavé péče se soudy začaly přibližovat upravením pravidelného styku druhého rodiče s dítětem širším způsobem, k tomuto však docházelo jen na základě dohody.

Právní úprava

V současnosti stále více evropských zemí zakotvuje institut střídavé péče do svých právních řádů, některé z nich jej postavily dokonce do preferované pozice a výlučná péče tam připadá v úvahu jen tehdy, není-li střídavá péče možná. Jiné státy jako je Polsko, Maďarsko či Dánsko nepovažují střídavou péči za vhodnou a nepodporují ji.⁷⁸ Českou právní úpravou je ohledně rozhodnutí o střídavé péči ponechána formulace: „soudce může“, namísto zvažovaného zákonného zakotvení preference této formy péče o dítě.

Střídavá péče byla původně zakotvena v ustanovení § 26 odst. 2 zákona o rodině: *„Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.“* Občanský zákoník zrušil zákon o rodině s účinností od 1. 1. 2014 a § 907 odst. 1 OZ stanoví, že: *„Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte.“*

⁷⁷ Rozhodnutí ESLP ze dne 21. 2. 2006 ve věci stížnosti č. 26739/04 Dostál v. Česká republika.

⁷⁸ Trávníček, M., Střídavá péče. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. VII.-X.

U právního institutu střídavé péče nedošlo k výrazným legislativním změnám, judikatura soudů se však v posledních letech rychle vyvíjí. Oproti zákonu o rodině došlo v občanském zákoníku k zrovnoprávnění střídavé a výlučné péče (již chybí požadavek na střídavou péči, aby lépe zajišťovala potřeby dítěte), novým je institut „významné záležitosti“ (znamená, že o záležitostech pod tento pojem podřazených musí učinit rozhodnutí rodiče společně), dále je zakotvena povinnost soudu zjišťovat názor dítěte (právní fikce ohledně věku 12 let), případně osoby, která chrání zájmy dítěte. Vše uvedené může být relevantní při rozhodování o střídavé péči.

V současnosti jsou předmětem právní interpretace rozhodnutí Ústavního soudu, která vyvolávají rozsáhlé diskuze. Z judikatury Ústavního soudu vyplývá, že pro stanovení střídavé péče je třeba, aby oba rodiče projevili skutečný a upřímný zájem o dítě. To ovšem neznamená také nutnost zájmu o střídavou péči, jelikož neexistence souhlasu rodičů s touto formou péče o dítě nemůže znamenat překážku, pokud je střídavá péče v nejlepším zájmu dítěte. Podle Ústavního soudu *čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Evropské úmluvy ve spojení s čl. 32 odst. 4 Listiny a čl. 3 odst. 1 a čl. 18 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte vytváří presumpci ve prospěch střídavé péče, za splnění subjektivního i objektivních kritérií. K vyvrácení této presumpce jsou třeba legitimní důvody – především nejlepší zájem dítěte.*⁷⁹ Na stejné úrovni jako nejlepší zájem dítěte pak nemůže být ochrana práv druhého rodiče, jelikož silnější právo k péči jednoho či druhého rodiče neexistuje.

Zajímavým je náleze ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 2482/13, ve kterém Ústavní soud shledal porušení základních práv a svobod. Předcházející rozhodnutí obecných soudů odkazovala na skutečnost nízkého věku dětí jako důvod pro nemožnost svěřením nezletilých do střídavé péče. U stěžovatele tedy nastalo legitimní očekávání, že až děti dosáhnou vyššího věku, tento důvod odpadne, a v souladu se zásadou předvídatelnosti rozhodnutí, bude střídavá péče možná. K tomu ale nedošlo, jelikož o tři roky později soudy shledaly, že děti si již příliš zvykly ve výchovném prostředí matky. Přínosem tohoto nálezu je odbornou veřejností sledováno právě vyloučení této praxe, kdy soudy vlastně deklarovaly faktickou nezměnitelnost poměrů dětí, jestliže nejprve používaly proti střídavé

⁷⁹ Nález ÚS ze dne 30. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1554/14.

péči argument nízkého věku dětí a následně argument stabilizovaného prostředí pro její opětovné vyloučení.⁸⁰

Faktory ovlivňující střídavou péči

Střídavé péči brání nesplnění již zmíněných kritérií, Ústavní soud ve svém usnesení ze dne 25. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 122/15 uvedl další specifické okolnosti, které se musí zohlednit. A to, kdy by střídavá péče znamenala pro dítě vzhledem k jeho konkrétnímu zdravotnímu či psychickému stavu (například pokud je dítě nervově labilní nebo má Aspergerův syndrom)⁸¹ nepřiměřenou zátěž, dále vzdálenost bydlišť především ve vztahu ke školní docházce⁸², a případně také nevhodnou komunikaci mezi rodiči, kterou je však třeba pokusit se napravit.⁸³

Tento postup, začínající čtyřmi kritérii a pokračující zohledněním dalším faktorů konkrétního případu, je vlastně návod Ústavního soudu pro obecné soudy jak rozhodovat o střídavé péči. Ústavní soud však opakovaně konstatuje, že posuzuje každý případ individuálně – s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem a specifikům každého projednávaného případu.⁸⁴ Kritériem pro svěření do střídavé péče není v žádném případě přání konkrétního rodiče, nýbrž především zájem dětí, který musí být při rozhodování obecných soudů prioritním hlediskem (usnesení ÚS ze dne 19. 2. 2015, sp. zn. III. ÚS 850/14). Střídavá péče není o spravedlivém podělení se obou rodičů na péči o dítě a šalamounský princip nepřipadá v úvahu.

Souhlas se střídavou péčí

Problematika, zda je u střídavé péče nutná shoda rodičů dítěte, tedy, zda je jejich dohoda předpokladem, aby střídavá péče přinášela dítěti užitek, způsobila polarizaci odborné veřejnosti. Pro shodu mluví argumenty, že dítě nesmí být prostředníkem v řešení vzájemných vztahů rodičů. Tudíž by měly být přednostně vyřešeny konflikty mezi rodiči tak, aby byli schopni se domluvit na formě i způsobu realizace výchovy. Oproti tomu stojí obava, že nesouhlas jednoho

⁸⁰ Forejtová, M., Grygerová, J. Otazníky nad presumpcí střídavé péče o nezletilé děti aneb vliv ESLP na judikaturu ÚS. In Bulletin advokacie [online]. Publikováno 9. 3. 2016 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z WWW: <http://www.bulletin-advokacie.cz/otazniky-nad-presumpci-stridave-pece-o-nezletile-deti-aneb-vliv-eslp-na-judikaturu-ustavniho-soudu?browser=mobi>.

⁸¹ Usnesení ÚS ze dne 15. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 2441/13.

⁸² Např. náleží ÚS ze dne 5. 9. 2012, sp. zn. II. ÚS 1835/12.

⁸³ Usnesení ÚS ze dne 16. 4. 2015, sp. zn. III. ÚS 2379/14.

⁸⁴ Např. usnesení ze dne 12. 8. 2015, sp. zn. I. ÚS 1234/15 .

rodiče může být jednoduchým a účinným prostředkem, jak znemožnit stanovení střídané péče a omezit druhého rodiče na výchově dítěte.⁸⁵

Neshodu rodičů jako překážku pro nařízení střídané péče shledal Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 48/04 ze dne 27. 1. 2005 s tím, že svěřením dítěte do střídané péče rodičů nesmí být ústupkem jejich vzájemné rivalitě, ale vyjádřením kvalitního a pozitivního vztahu rodičů k dítěti. V usnesení z roku 2010 zaujímá Ústavní soud postoj, že i pokud bude každý z rodičů způsobilý nezletilé dítě vychovávat, při nedostatečné spolupráci a komunikaci není střídaná péče v nejlepším zájmu dítěte.⁸⁶ Časem se judikatura ohledně této problematiky ubírá opačným směrem a Ústavní soud ve svých nálezech vyzdvihuje, že jednostranné a účelové odmítání komunikace, potažmo střídané péče, nemůže omezovat možnost druhého rodiče podílet se na výchově a zneužívat právo zakotvené v čl. 32 odst. 4 Listiny vychovávat své dítě výlučně.⁸⁷

Ústavní soud svým nálezem zrušil rozhodnutí o výlučné péči matky, protože dítě by mělo být v péči obou rodičů a to, že mají vůči sobě nepřekonatelné rozpory je jejich vinou. Týkalo se to případu, kdy se otec kvůli péči o děti přestěhoval z Anglie do Ostravy, a matka přesto se střídanou péčí nesouhlasila. V tomto nálezu Ústavní soud vyslovil myšlenku, že přijetí názoru odmítajícího rodiče, by znamenalo jeho odměňování. Pokud jeden rodič odmítá střídanou péči, protože chce mít dítě ve své výlučné péči, akceptování tohoto jako překážky střídané péče by bylo proti smyslu zakotvení střídané péče v zákoně. V nálezu z roku 2008 shrnul Ústavní soud problematiku jako: „*Je samozřejmě lepší, aby se rodiče na takovém modelu výchovy dohodli, nezbytnou podmínkou to však není.*“⁸⁸

I novějšími nálezy Ústavní soud potvrzuje, že zákonodárce podmínku souhlasu obou rodičů u střídané péče neuvedl a projevil tím své stanovisko tento nevyžadovat. Jediným předpokladem stanoveným v zákoně je výše zmíněný „zájem dítěte“.⁸⁹

Vzdálenost mezi bydlišti rodičů, škola, zájmové aktivity dítěte

Výše nadepsané parametry budou taktéž hrát roli při posouzení vhodnosti/nevhodnosti střídané péče. Nejvíce promítanou otázkou se zdá být,

⁸⁵ Trávníček, M. Střídaná péče. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 45.

⁸⁶ Usnesení ÚS ze dne 27. 1. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2887/09.

⁸⁷ V tomto směru např. nález ÚS ze dne 18. 8. 2010, sp. zn. I. ÚS. 266/10 .

⁸⁸ Usnesení ÚS ze dne 10. 1. 2008, sp. zn. I. ÚS 2412/07.

⁸⁹ Nález ÚS ze dne 30. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1554/14.

zda je nutné, aby dítě navštěvovalo jen jednu školu, či je možnost dvou škol, nejčastěji v intervalu střídání jednoho týdne, také obecně přípustnou alternativou.

V nálezu ze dne 18. 8. 2010, sp. zn. I. ÚS 266/10-3 se Ústavní soud pokusil předejít takovým situacím zjištěním, *zda by se otec nerozhodl přestěhovat do aktuálního místa bydliště dítěte či zda se po dobu výchovy (případně střídavé péče) nemůže zdržovat v místě bydliště dítěte*. Relevanci zde přikládal také otázce, proč se nový partner matky nepřizpůsobil ohledně pobytu jejímu synovi a nepřestěhoval se k nim, tedy jestli matka neupřednostnila svůj partnerský zájem nad zájmem dítěte.

Na místě je zmínit případ Krajského soudu v Brně, který rozhodl jako odvolací soud o střídavé péči při vzdálenosti 250 km mezi bydlišti rodičů.⁹⁰

Co se týče cíleného přestěhování rodiče za účelem znemožnění styku dítěte s druhým rodičem, stojí proti sobě základní práva – právo svobodného pohybu osob a usazování a právo na rodinný život, péči o děti a jejich výchovu, jejichž vztah musí být posouzen testem přiměřenosti. Účelnou změnou bydliště se rodič vystavuje riziku, že na něj bude soudem pohlíženo jako na konfliktního rodiče nerespektujícího úlohu a důležitost rodiče druhého, tedy jako na méně vhodného kandidáta pro výlučnou péči o dítě. Praktický význam má v souvislosti s právním institutem střídavé péče také skutečnost, že na určení místa bydliště dítěte pohlíží občanský zákoník jako na významnou záležitost. Z toho vyplývá, že pokud se rodič odstěhuje s dítětem bez dohody s druhým rodičem a založí tím nevhodnost ustanovení střídavé péče, může se rodič, který byl z rozhodování o významné záležitosti vyloučen, obrátit na soud. Další možnost obrany proti vyloučení druhého rodiče z péče o dítě a vyjmutí dítěte ze stabilního prostředí lze nalézt v institutu předběžného opatření dle § 452 a následujících ZŘS a § 102 OSŘ.⁹¹

Soudy by se vždy měly zabývat důvody přestěhování jednoho rodiče a faktickými důsledky, které to znamená pro druhého rodiče.

Komunikace mezi rodiči

Nejsou-li rodiče schopni komunikace, neznamená to důvod pro odmítnutí střídavé péče, protože práva jednoho rodiče nemohou být omezena tím, že je dítě svěřeno do péče rodiče druhého. Svěření do péče tomu rodiči, který je za špatnou

⁹⁰ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 8. 3. 2011, sp. zn. 37 Co 236/2010.

⁹¹ Není-li rozhodnuto o péči o dítě.

komunikaci odpovědný, by totiž *de facto* znamenalo schválení jeho protiprávního chování (podobně jako u nesouhlasu jednoho z rodičů).⁹²

Po obecném soudu se požaduje zjistit patřičně skutkový stav (proč ke komunikaci nedochází, případně, kdo komunikaci brání) a zohlednit individualitu případu.

Další faktory

Svou roli při rozhodování o střídavé péči má také zdravotní stav dítěte či zaměstnání rodičů a další. Interval střídavé péče není zákonem určen, volba je tedy ponechána na posouzení soudu. Ideálně by se ale měli rodiče domluvit tak, aby potřeby dětí byly vhodně zajištěny a vyhovovalo to i rodičům. Střídavá péče je rozhodnutími shledávána jako způsob péče, který umožňuje rodičům mít na péči o dítě stejný podíl, naproti tomu ale Ústavní soud k tomuto klasickému modelu uvádí, že důležitý je stále zájem dítěte, nikoliv stejný rozsah péče obou rodičů a že doba, kterou dítě u každého z rodičů stráví, nemusí být stejná.⁹³ Zde je také vhodné si uvědomit, že v praxi může stejný obsah rozhodnutí znamenat ustanovení střídavé péče, stejně tak jako výlučné péče jednoho rodiče s širokým stykem rodiče druhého. Například situace, kdy otci náleží každý druhý víkend, vyzvedne si dítě ve čtvrtek ze školy a v pondělí odpoledne se dítě ze školy vrací matce. Otec si jej vyzvedává ještě jeden den v týdnu, kdy u něj dítě přespává a druhý den ráno jde od něho do školy, případně například dva dny v týdnu, jedná-li se o týden, v němž má dítě na víkend matka.

Závěrem o střídavé péči uvedu názory psychologů, které se ohledně této problematiky také odlišují. Na jedné straně jsou názory, že dítě obvykle zvládá dobře to, co dospělí považují za problematické, že střídavá výchova omezuje pocity ztráty a zvyšuje i sebeúctu dítěte. Naproti tomu je uváděn jako možný důsledek střídavé péče, že si dítě připadá znovu a znovu osiřelé (tento názor se týkal případu malých dětí).⁹⁴ Psycholog PhDr. Jiří Dvořák vnímá střídavou péče jako krásnou ideji, s tím, že patrně není krásné myšlenky, kterou by lidé nepokazili. Uvádí, že nevhodně uložená střídavá výchova může zapříčinit i vznik

⁹² K tomuto například náleží ÚS ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 3216/13.

⁹³ Například náleží ÚS ze dne 25. 9. 2014 sp. zn. I. ÚS 3216/2013 a ze dne 16. 6. 2015 sp. zn. II. ÚS 207/2015.

⁹⁴ O názorech psychologů (srovnání PhDr. Tomáše Nováka a PhDr. Jeronýma Klimeše, Ph.D.) v: Dvořáková Závodská, J., Výlučná, střídavá nebo společná péče o nezletilého. Právo a rodina č. 1/2016 – 18. ročník. s. 1-7. Wolters Kluwer.

averze vůči rodiči, ke kterému dítě musí proti své vůli jít, protože to tak soud nařídil. Psychiatr doc. MUDr. Jaroslav Gebhard, CSc., shledává optimální funkci střídavé péče teprve tehdy, kdy mají oba rodiče své nové partnery a vzájemné negativní emoce mezi nimi již odezněly.⁹⁵ Psycholog Klimeš uvedl: „*Jediná přijatelná forma střídavé výchovy funguje tak, že děti mají jeden domov a střídají se rodiče. Jen egoismus rodičů diktuje opak – rodiče mají své domovy, jen dětem ho seberou.*“⁹⁶ Proti této formě střídavé péče však mluví praktické argumenty, například nutnost provozu třetího bytu, což může být pro rodiny často nereálné.⁹⁷

Přikláním se k názoru, že tato forma péče o dítě tak, aby byl naplněn požadavek zájmu dítěte, vyžaduje spolupráci mezi rodiči na vysoké úrovni.

4.2.4. Společná péče

Při společné péči rodiče pokračují v neupraveném režimu, není tedy potřeba soudní ingerence. Tato forma péče je obvyklá v rodinách u nesezdaných párů, ale i u těch sezdaných, pokud nepodají žádost o rozvod. Tehdy totiž zákon nevyžaduje soudní úpravu péče o děti. U rozvodu je vyžadováno schválení soudu i u dohody o společné péči, pokud rodiče nadále zůstávají s dítětem ve společné domácnosti. Z toho vyplývá, že u společné péče o dítě je vyžadován souhlas obou rodičů, jelikož soud o ní autoritativně nerozhoduje. Rozsudkem o společné péči je tak vlastně zlegalizována situace, která doposud trvala bez soudního přičinění. Dalším praktickým využitím této formy bude případ, kdy se dítě blíží věku zletilosti a například studuje mimo místo své bydliště.

Společná péče je tedy neupravená, volná péče, u které se vše odvíjí od vůle rodičů a jejich aktuálních potřeb. Tato forma nejvíce minimalizuje zásahy státu do rodinného života a dá se považovat za nejpřirozenější možnost.⁹⁸ Je třeba vycházet z nejlepšího zájmu dítěte, zda rodiče necítí potřebu žádné právní regulace pro naplnění tohoto účelu. Předpokládá se i ochota rodičů podílet se společně a nerozdílně na hrazení nákladů na úhradu potřeb dítěte – u společné péče totiž není stanovena ani vyživovací povinnost.

⁹⁵ Dvořáková Závodská, J., Výlučná, střídavá nebo společná péče o nezletilého. Právo a rodina č. 1/2016 – 18. ročník. s. 1-7. Wolters Kluwer.

⁹⁶ Hofmannová, H., Klimeš, J., Španhelová. Rozvádíme se. Je pro nás střídavá výchova dítěte ideálním řešením? In Šance dětem [online]. Publikováno 30. 11. 2011 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/rozvadime-se-je-pro-nas-stridava-vychova-ditete-idealnim-resenim-22.html>.

⁹⁷ K tomu srovnej: Trávníček, M., Střídavá péče. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 71-72.

⁹⁸ Melzer, F., Tégl, P. a kol. Občanský zákoník: velký komentář. Svazek IV., Praha: Leges, 2016, s. 1623.

4.3. Péče o dítě nesezdaných rodičů

Dnešní doba přeje partnerskému soužití bez oddacího listu. Přestože ne všichni jsou názoru, že manželství je zastaralá instituce, ale stále věří v sílu manželského slibu, žije v České republice nesezdaných párů čím dál více. U některých se může jednat jen o dočasný stav, tedy s plánem svatby do budoucna, druzí ztratili víru v manželství po vlastním rozvodu, či jim takové soužití jednoduše vyhovuje. Někteří se pro tuto možnost rozhodli kvůli právu. Ať tak či onak, považují za důležité si ujasnit, co vlastně nesezdané soužití⁹⁹ znamená pro rodinu, přestože ne vše je v přímém vztahu s péčí o dítě. Jak už jsem zmínila výše, právní řád nečiní rozdíly mezi dětmi narozenými v manželství a dětmi narozenými v nesezdaném soužití, tedy mezi právy a povinnostmi jejich rodičů. Přesto lze odlišnosti s tímto související v některých oblastech rodinného práva nalézt.

Pojem „partnerství“ je českým právním řádem používán pro trvalý svazek dvou osob stejného pohlaví, tedy registrované partnerství. Legální termín ani definice pro nesezdané soužití v našem právním řádu není. Muž a žena v takovém soužití pro sebe navzájem budou „osobou blízkou“ (§ 22 OZ), jelikož se má za to, že takovými jsou i osoby, které spolu trvale žijí. Pojmy „druh“ a „družka“ používá pro takovýto pár právo sociálního zabezpečení. Nesezdanými pro účely své práce tedy myslím rodiče, kteří neuzavřeli manželství.

Nesezdaným rodičům přísluší práva a povinnosti osob žijícím ve společné domácnosti. U pojmu společná domácnost se vychází z předchozí úpravy, která jej definovala znaky trvalého soužití a společným hrazením nákladů.¹⁰⁰ Ohledně běhu času, kdy promlčení nepočíná ani neběží, je soužití ve společné domácnosti také postaveno na roveň manželství (§ 646 OZ). Povinnosti a práva manželů dle § 687 a následujících nelze na vzájemný poměr mezi takovými rodiči aplikovat.

Právní rozdíl mezi rodiči-manželi a rodiči-nesezdaným párem, nastává již v okamžiku narození dítěte. Zatímco u manžela matky se uplatní domněnka otce, u nesezdaného páru je třeba určit otcovství souhlasným prohlášením, nebo v pochybnostech rozhodne soud. Otec-manžel je za otce dítěte považován již

⁹⁹ „*Také kohabitace či alternativní, neinstitucionalizovaná, nestatusová forma párového soužití*“ - Zuklínová, M., Dvořák, J., Švestka, J., a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 178.

¹⁰⁰ Nepodílí-li se jeden rodič na úhradě nákladů na chod společné domácnosti, bezdůvodně se obohacuje (§ 2991 odst. 1 OZ).

od jeho narození, otcovství může případně popřít, ale není-li otec manželem, žádná rodičovská práva ani povinnosti mu nenáleží, a tak musí zahájit řízení o určení otcovství. Určením rodičovství však náleží nesezdaným rodičům zásadně stejné povinnosti a práva ke společnému dítěti, oba k němu mají také vyživovací povinnost.

Zásadní rozdíly najdeme i u právní úpravy osvojení jako institutu, který určuje právní poměry dítěte, tedy i způsob, jakým bude dítě zabezpečeno, a kým o něj bude pečováno. Zákon umožňuje osvojení pouze u manželů, výjimkou z tohoto pravidla je osvojení jinou osobou, což znamená pouze jednotlivcem (§ 800 OZ). Zákon možnost vytvořit rodinu tímto způsobem nesezdanému páru neumožňuje, jedná se tak o výraznou preferenci manželství. Toto potvrzuje i ustanovení o následcích osvojení, které říká, že dítě, které bylo společně osvojeno manžely, nebo manželem svého rodiče, má postavení společného dítěte manželů. Ani zde se tedy nepočítá s osvojením dítěte partnerem rodiče.

Manželské i nemanželské děti budou ze zákona dědit v první dědické třídě, takže rozdílné bude pro dědické řízení jen postavení mezi rodiči (manžel/ka v první dědické skupině, nesezdání v druhé, případně třetí, neprovdaná matka nenabývá vlastnické právo ani k movitým věcem, které tvoří základní vybavení rodinné domácnosti).

Důležitý je § 920 OZ, který neprovdané matce přiznává majetková práva vůči otci jejího dítěte, který ji má poskytnout výživu po dobu dvou let od narození dítěte a přispět jí v přiměřeném rozsahu na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem. Jedná se kompenzační povahu plnění, jelikož má nahradit snížení příjmů matky. Majetkovým právem v této oblasti je také právo matky zůstavitelova dítěte na výživné z pozůstalosti v rozsahu slušné výživy až po dobu šestinedělí, ať už je matka vdovou, či za zůstavitele nebyla provdána (§ 1666 odst. 1 OZ).

Rozdílné je určení poměrů dítěte při ukončení vztahu jeho rodičů. Pokud se nesezdání rodiče rozejdou, nejsou nijak nuceni upravovat svá práva a povinnosti k dětem. Dá se říci, že právní úprava shledává rozchod nesezdaných rodičů jako „jejich věc“. Nejen, že o takových poměrech rodičů a dětí nerozhoduje soud autoritativně, ale není ani vyžadována dohoda, jež by soud schvaloval. Později může vyvstat přece jen potřeba soudu, kdy je zahájeno řízení na návrh některého z rodičů (případně na návrh orgánu sociálně-právní ochrany

dítěte nebo *ex offio*), protože jejich neformální dohoda v konečném důsledku nefunguje. Zásadní ale je, že to zpravidla vyžadováno není, jako je tomu u rodičů-manželů. Zde se tedy dokonce nabízí úvaha, zda se tímto nedostává manželským dětem větší ochrany, či jestli naopak není manželství rodičů ve vztahu k dítěti neodůvodněně příliš regulováno.

Ústavní soud se zabýval podmíněností rozvodu manželství předchozím rozhodnutím o poměrech dítěte, kdy Okresní soud v Novém Jičíně toto považoval za znevýhodnění dětí manželů oproti dětem nemanželským. Protiústavnost však neshledal. Srovnání postavení dítěte sezdaných rodičů a dítěte nesezdaných rodičů pak označil za nepřipadné a značně zavádějící, s upozorněním na skutečnost, že manželská forma soužití je formalizovaná. A věcí každého jedince je, jakou možnost soužití upřednostňuje, avšak s vědomím všech z toho vyplývajících důsledků. Zásadu stejných práv vycházející z čl. 32 odst. 3 Listiny je zde podle Ústavního soudu nutné chápat tak, že u manželských i nemanželských dětí musí být vyvinuta maximální snaha o naplnění jejich nejlepšího zájmu při rozchodu rodičů. Pro respektování nejlepšího zájmu dítěte má sloužit v obou případech primárně dohoda rodičů, rozdíl v požadavku schválení dohody soudem na jedné straně a státní ingerence jen v případě neshody rodičů na druhé straně není diskriminací, ale pouze logickým důsledkem institutu manželství jako formalizované podoby soužití dvou osob rozdílného pohlaví (Usnesení ÚS ze dne 21. 3. 2017, sp. zn. Pl. ÚS 36/16).

Z hlediska forem péče o dítě bude tedy nesezdanými rodiči často využívána společná péče – na základě dohody rodičů bez přičinění soudu. Ale ani jim není odepřena možnost právní regulace, je-li to vzhledem k jejich situaci třeba (konfliktní rozchod).

5. Procesní souvislosti

K úvodu této kapitoly zmíním existenci Pokynů Výboru ministrů Rady Evropy k justici vstřícné dětem (Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice). Cílem těchto doporučení, která byla přijata 17. listopadu 2010, je justice přizpůsobená potřebám dětí, které se v dnešní době dostávají do styku se soudy čím dál častěji. Pokyny se zabývají vším, co se dítěte ve vztahu k justici týče (místem, názory, právy a potřebami dítěte ...), bez ohledu na způsob, důvod či postavení dítěte v kontaktu s veškerými příslušnými orgány. Všechna práva dítěte (právo na informace, na zastoupení, na účast a na ochranu) musí být zaručena, a to při řádném zohlednění úrovně dítěte a jeho schopnosti chápat situaci a okolnosti. Dodržování práv dětí nemá ohrožovat práva ostatních zúčastněných stran.

Nyní již k samotné procesní úpravě dle našeho právního řádu. Řízení ve věcech soudu péče o nezletilé se řídí ustanoveními zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, který nabyl účinnosti k 1. 1. 2014. Hlava V ZŘS se týká řízení ve věcech rodinněprávních, přímo péče o nezletilé je v Oddílu 5. Samozřejmě se dále použijí obecná ustanovení zákona a subsidiární aplikace OSŘ. Procesní úprava řízení ve věcech péče o nezletilé je obsažena i v občanském zákoníku, jenž je pro rozhodování o nezletilých hmotněprávním předpisem. Roztříštěnost právní úpravy rodinněprávních řízení tedy zůstává i po přijetí ZŘS. Tato řízení jsou řízení nesporná, ovládaná vyšetřovací zásadou, kdy je soud odpovědný za řádně zjištění skutkového stavu. Nenastává koncentrace řízení a účastníci i soud mohou uvádět další skutečnosti a důkazy kdykoliv během řízení (§ 20 a § 21 ZŘS). Převažuje zásada ofiiciality, jež znamená procesní iniciativu soudu. Ustanovení § 466 ZŘS uvádí předmět řízení, pro mou práci je především relevantní, že soud rozhoduje ve věcech:

- péče o nezletilé dítě
- styku s nezletilým dítětem
- rodičovské odpovědnosti.

Výčet tohoto paragrafu je demonstrativní, a je zřejmé, že procesní předpis vychází z rubrik občanského zákoníku.¹⁰¹

¹⁰¹ Z toho vyplývá například, že řízení o schvalování poručníka nebude patřit do řízení ve věcech zastupování nezletilého, ale do řízení ve věcech poručenství. V praxi to znamená, že je bude možné zahájit nejen na návrh zákonného zástupce, ale i bez návrhu.; Svoboda, K., Tlášková, Š., Vlášil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 924.

Jiná řízení budou probíhat stejně u zletilých i nezletilých, například řízení o uzavření manželství (podle § 367 a následujících ZŘS). U některých rozhodovacích procesů hmotné právo předpokládá, že se bude rozhodovat specificky, a v případě nezletilého ještě navíc dojde k jistým modifikacím - řízení o přípustnosti převzetí nezletilého do zdravotnického zařízení se oznámí zákonnému zástupci. Další odchylkou je jmenování kolizního opatrovníka dítěti podle § 466 ZŘS a následujících v případě, že hrozí střet zájmů rodiče a dítěte, úprava opatrovnického řízení podle § 44 ZŘS se nepoužije.

Z toho obecně vyplývá, že řízení týkající se práv a povinností nezletilého se řídí režimem podle § 466 a následujících ZŘS pokud:

- jsou uvedena výčtem v § 466 ZŘS,
- hmotněprávní základ pro tato řízení vychází z § 855 až § 975 OZ.

Zbývající řízení o nezletilém budou podle § 466 ZŘS a následujících probíhat tehdy, nelze-li je podřadit pod jiný typ řízení.¹⁰² Nutno podotknout, že některý hmotněprávní základ by teoreticky mohl znamenat řízení v režimu péče o nezletilé v ZŘS, ale v praxi k takovým řízením nedojde. To se týká především pravidel morálního charakteru (povinnost rodičů být dětem dobrým příkladem).¹⁰³

V situaci, kdy je hmotněprávní základ pro řízení představován více ustanoveními občanského zákoníku, je třeba přesně rozlišit, pod jaký typ řízení spadá. Zohlední se, zda bude řízení návrhové či jej bude možno zahájit i bez návrhu, což rozlišuje § 468 ZŘS. Příkladem, právo rodičů na rozhodnutí o vzdělání dítěte je stanoveno v § 880 odst. 2 OZ a při případné neshodě rodičů tedy může připadat v úvahu § 466 písm. b). Rozhodujícím je ale § 877 OZ, ve kterém je uveden postup pro řešení neshody ohledně významné záležitosti dítěte, čímž vzdělání dítěte je. Řízení bude návrhovým podle § 466 písm. j) – rozhodování ve věcech pro nezletilé děti významných, na nichž se rodiče nemohou dohodnout.¹⁰⁴

Bez ohledu na výše uvedené procesní rozdíly, budou všechna řízení o nezletilém ovládána nejlepším zájmem dítěte, v souvislosti s tím je třeba prosazovat i participační práva dítěte.

¹⁰² Pro rozhodování o zásahu do integrity nezletilého je primárním hmotným právem § 93, § 100 až § 102 OZ, pro řízení se tedy využije § 65 ZŘS, přestože se jedná o součást rodičovské odpovědnosti.

¹⁰³ Svoboda, K. Nesporná řízení II. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2016, s. 5.

¹⁰⁴ Svoboda, K. Nesporná řízení II. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2016, s. 7.

Zahájení řízení

Místně příslušným soudem je obecný soud nezletilého dítěte.¹⁰⁵ Soud, v jehož obvodu se nezletilý zdržuje, zakročí tehdy, není-li příslušný soud znám nebo nemůže-li včas zakročit. Věc však postoupí soudu věcně příslušnému, jakmile je to možné (§ 467 ZŘS). Místní příslušnost trvá u stejného soudu až do dosažení plné svéprávnosti dítěte, v praxi tedy ani změna bydliště dítěte nebude znamenat místní příslušnost jiného soudu v případě další úpravy poměrů. A to z důvodu nejkvalitnější dlouhodobé péče o nezletilého – usnadnění orientace v rodinných vazbách dítěte i v okolnostech relevantních pro jednotlivá rozhodnutí soudu.¹⁰⁶ Soud může pouze přenést svou příslušnost usnesením, proti němuž není odvolání přípustné, odůvodněním musí být zájem dítěte (§ 5 ZŘS). Zásada *perpetuatio foris* se neuplatní u řízení jednorázového charakteru (například schválení právního jednání uskutečněného jménem nezletilého), kde se nepředpokládá, že by takové rozhodnutí bylo nějak změněno. U řízení o navrácení dítěte je místní příslušnost dána sídlem Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

Návrhovými jsou řízení ve věcech pro nezletilé významných, na nichž se rodiče nemohou dohodnout, zastupování nezletilého dítěte a péče o jmění nezletilého dítěte, nedohodnou-li se rodiče na podstatných věcech při péči o jmění dítěte.¹⁰⁷ Ve vyjmenovaných případech může návrh podat jen zákonný zástupce. Návrhová řízení ve věcech přiznání svéprávnosti nezletilému a ohledně souhlasu k samostatnému provozování obchodního závodu lze zahájit i na návrh nezletilého. Nezletilý má pak v těchto řízeních plnou procesní způsobilost. Podala-li návrh jiná osoba než výše uvedená, soud řízení zastaví. Na návrh zahájené řízení pak může vyvstat také z § 475 odst. 2 při podstatné změně poměrů či neshodě mezi rodiči a pěstounem. Konečně bude výhradně návrhovým řízením také řízení o úpravě poměrů k dítěti pro dobu po rozvodu, jelikož jediným důvodem pro jeho konání je rozvod. Bez takového návrhu rodičů bude návrh na rozvod zamítnut.

¹⁰⁵ Obecný soud dítěte je soud, v jehož obvodu se nachází bydliště dítěte, případně poslední bydliště dítěte, na kterém se rodiče dohodli.

¹⁰⁶ Šínová, R., Westphalová, L. a Králíčková, Z. Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016, s. 214.

¹⁰⁷ Macková, A., Muzikář, L. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 777.

Ostatní řízení mohou být zahájena i bez návrhu. To znamená, že u takových řízeních soud není návrhem vázán a návrh lze podat i ústně do protokolu. Soud může také rozhodnout, že zpětvzetí návrhu na řízení, které lze zahájit i *ex officio* je neúčinné (proti usnesení není možné podat odvolání), a že soud povede řízení k meritornímu rozhodnutí (§ 15 ZŘS). Ukáže-li se, že pokračování v řízení není důvodné, soud jej zastaví.

Účastníci řízení jsou obecně vymezeny v § 6 ZŘS – navrhovatel a ti, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno (tím je nezletilé dítě zastoupené kolizním opatrovníkem). Soud může účastníky také přibrat, nejde-li o výhradně návrhové řízení.¹⁰⁸ Stejně tak může soud účastenství toho, komu takové postavení nepřísluší, ukončit (§ 7 ZŘS). K způsobilosti být účastníkem je třeba mít právní osobnost, fyzická osoba je tedy způsobilá od svého narození do své smrti a může samostatně jednat v rozsahu, v jakém je svéprávná (§ 20 OSŘ).

Nedisponuje-li nezletilý plnou procesní způsobilostí, po zahájení řízení soud jmenuje dítěti procesního opatrovníka (§ 469 odst. 1 ZŘS). Většinou jím bude orgán sociálně-právní ochrany dětí. Podával-li však podnět nebo návrh na zahájení řízení, či byl-li již dříve dítěti ustanoven jako hmotněprávní opatrovník, bude jmenován jiný, a to i jiný takový orgán, tedy ten věcně a místně nepříslušný. Proti usnesení je odvolání přípustné. Dítě není zastoupeno opatrovníkem v řízeních, kde disponuje plnou procesní způsobilostí. V řízení s cizím prvkem (jeden z účastníků je cizí státní příslušnosti) bude dítě zastupovat Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí (§ 470 ZŘS). Podle § 23 OSŘ může předseda senátu rozhodnout o zastoupení zákonným zástupcem nebo opatrovníkem osoby, která není plně svéprávná, i kdyby jinak mohla jednat samostatně.

Oprávnění státního zastupitelství jsou vyčtena § 8 ZŘS. Státní zastupitelství může podat mimo jiné návrh na zahájení řízení o uložení zvláštního opatření při výchově dítěte či návrh na zahájení řízení o ústavní výchově a o zásazích do rodičovské odpovědnosti nebo jejího výkonu. Podáním takového návrhu se státní zastupitelství stává účastníkem řízení. Do řízení ve věcech péče soudu o nezletilé může také vstupovat, je oprávněno činit všechny úkony jako

¹⁰⁸ U výhradně návrhových řízení soud zpravidla o účastenství poučuje podle OSŘ.

účastník řízení, s výjimkou těch, jenž přísluší jen účastníkům právního poměru. Přípustnost intervence státního zastupitelství závisí na veřejném zájmu.

K projednání věci samé nařizuje soud jednání (§ 19 ZŘS) Veřejnost lze vyloučit jen ustanovením § 116 OSŘ. Veřejné jednání u rodinněprávních vztahů může znamenat střet zájmu na kontrole soudnictví a zájmu na ochraně účastníků.¹⁰⁹ Přípravné jednání u zvláštních řízení vedeno není (§ 17 ZŘS), k přípravě

a projednání věci však může být svolán jiný soudní rok, který se může konat i mimo soudní budovu či mimo úřední dobu (§ 18 ZŘS). Zavedení institutu jiného soudního roku pro řízení péče soudu o nezletilé je považováno za podporu justice vstřícné dětem.¹¹⁰

Rozhodnutí

Ve věcech péče soudu o nezletilé rozhoduje soud ve věci samé rozsudkem, a to s největším urychlením (§ 471). Zákonem je uvedena lhůta 6 měsíců, vydá-li soud rozhodnutí po jejím uplynutí, musí v odůvodnění uvést skutečnosti, pro které nebylo možné lhůtu dodržet. Přikláním se k názorům, že před rychlostí má být stále upřednostňována správnost. Odpadne-li důvod pro vedení řízení, zastaví řízení usnesením, pokud bylo zahájeno na návrh, rozhodne zamítnutím návrhu. Soud může i překročit návrh tím, že přisoudí něco jiného nebo více, než co je návrhem považováno (jedná-li se o řízení, které lze zahájit i bez návrhu). Rozsudek ve věcech styku s dítětem, péče o dítě nebo navrácení dítěte musí nad obecné náležitosti také obsahovat poučení podle § 502, 503 a 504.

Uplynutím lhůty k plnění se rozhodnutí stává vykonatelným – přímo vynutitelným státní mocí. Předběžně vykonatelným je rozsudek, jímž se prodlužuje trvání výchovného opatření, kterým bylo dítě dočasně odňato z péče rodičů (§ 473 ZŘS). Svoboda dovozuje, že je možné stanovit předběžnou vykonatelnost na návrh i u dalších druhů řízení, případně, že u řízení, která lze zahájit soudem i bez návrhu, je soud oprávněn předběžnou vykonatelnost ve prospěch účastníka stanovit přímo v rozsudku.¹¹¹

¹⁰⁹ Blíže: Šínová, R., Westphalová, L. a Králíčková, Z. Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016, s. 247.

¹¹⁰ Například projednání věci v prostorách, kde si dítě může hrát apod.

¹¹¹ § 473 ZŘS jako *lex specialis* pouze k odst. 1. § 162 OSŘ, systematický výklad § 162 odst. 2 OSŘ, s přihlédnutím k § 13. odst. 1 a § 26 ZŘS; Svoboda, K. Nesporná řízení II. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2016, s. 31.

Změna poměrů znamená možnost soudu změnit rozhodnutí o výkonu povinností a práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti dle ustanovení § 475 odst. 1 ZŘS (§ 909 OZ). Soud přezkoumává, zda se změnilы okolnosti, nikoliv věcnou správnost předchozího rozsudku. Požadavek „podstatné“ změny poměrů je pak stanoven v § 475 odst. 2 ohledně vztahu mezi rodiči a pěstounem. Jinak se vyžaduje změna rozhodnutí, která není zcela bezvýznamná a nikoliv jen přechodná, a je v zájmu dítěte.

Odvolací řízení

Vázanost soudu návrhem dopadá stejně i na řízení o odvolání. Nejedná-li se tedy o výhradně návrhové řízení, může soud přezkoumávat napadené rozhodnutí i z jiných než namítaných důvodů či i jiné než napadené výroky. Například odvolává-li se matka, které bylo dítě svěřeno do péče, proti výroku o výživném, může soud přezkoumat i výrok o výchově a svěřit dítě otci, matce naopak uložit výživné. Vycházet se však musí ze zásad předvídatelnosti soudních rozhodnutí a zákazu svévole. V této souvislosti se vyžaduje poučení soudem, který také vyzve k uvádění dalších skutečností a důkazních prostředků.¹¹² Pokud totiž účastníci některé výroky rozhodnutí nenapadli, dali tím najevo, že je akceptovali. Důvodem pro takový postup soudu tak bude jen opravdu zřejmý zájem dítěte v konkrétním případě. Bude-li předmětem přezkumu výrok o náhradě nákladů řízení, není tím založena možnost přezkumu i dalších výroků – meritorních. Třeba je vyčleňovat také řízení s odlišným procesním charakterem, jako je řízení o zastupování dítěte a další výhradně návrhová řízení. Podle § 28 odst. 3 ZŘS lze rozhodnutí přezkoumat i bez uplatnění odvolacího důvodu, nebylo-li tak učiněno ani přes výzvu odvolacího soudu. Odvolat se lze také proti usnesení o zastavení řízení a dalším nemeritorním rozhodnutím.

Mimořádné opravné prostředky

Zákon o zvláštních řízeních soudních umožňuje využití žaloby na obnovu řízení, žaloby pro zmatečnost a dovolání (§ 29 a 30 ZŘS). Odchylnou od úpravy v občanském soudním řádu je, že v řízeních, která lze zahájit i bez návrhu, nejsou soudu při přezkumu opět určeny meze. *Clausula rebus sic stantibus* podle § 475 ZŘS odůvodňuje vydání nového rozhodnutí. Dovolání ve věcech péče o nezletilé je přípustné pouze u rozsudků o omezení, pozastavení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti, popřípadě jejího výkonu. Proti rozhodnutí o omezení

¹¹² Podle § 118a OSŘ.

práva styku s dítětem není dovolání přípustné, přestože je takové rozhodnutí vlastně i rozhodnutím o omezení rodičovské odpovědnosti. Specifičnost řízení o styku rodiče s dítětem však toto popírá.¹¹³

Náklady řízení

Žádný z účastníků řízení nemá právo na náhradu nákladů podle výsledku řízení tam, kde bylo možné zahájit řízení i bez návrhu. Ustanovení § 23 ZŘS dále uvádí možnost přiznat náhradu nákladu řízení, odůvodňují-li to okolnosti případu. K tomu pak § 24 ZŘS stanovuje sankční opatření uložení náhrady nákladů řízení zcela nebo částečně tomu, kdo podal návrh na zahájení řízení, ačkoliv šlo o svévolné a zjevně bezúspěšné uplatňování práva. Řízení ve věcech péče soudu o nezletilé jsou osvobozeny od poplatků.¹¹⁴

Dále uvedu vybraná konkrétní řízení týkající se péče o dítě, která v praxi běžně probíhají.

5.1. Řízení o rodičovské odpovědnosti

Prvním takovým řízením je řízení o rodičovské odpovědnosti, ve kterém se vlastně rozhoduje o tom, v jakém rozsahu budou rodičovské povinnosti a práva k dítěti vykonávána.

Hmotněprávním základem pro řízení o rodičovské odpovědnosti dle § 466 písm. e) ZŘS jsou ustanovení OZ o pozastavení, omezení a zbavení rodičovské odpovědnosti (§ 868 až 871). Při omezení rodičovské odpovědnosti je třeba dítěti ustanovit poručníka či opatrovníka, k tomu však musí soud zahájit *ex officio* další řízení (§ 13 ZŘS), a následně spojit takové řízení s řízením o rodičovské odpovědnosti. I tohoto řízení se může týkat § 475 ZŘS.

Řízení o pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti

Nezletilého rodiče se řízení o pozastavení týká jen tehdy, nemá-li takový rodič o dítě ani pečovat, protože ohledně dalších záležitostí výkonu rodičovské odpovědnosti – zastoupení dítěte a správa jmění – nastává pozastavení ze zákona (§ 868 odst. 1 OZ). Osobní péče o dítě je vázána k osobě rodiče, i nezletilý rodič bude tedy v řízení disponovat plnou procesní způsobilostí.¹¹⁵ Účastníky jsou navrhovatel, dítě zastoupené kolizním opatrovníkem a nezletilí rodiče, nebo nezletilý rodič a druhý rodič, je-li ten nositelem rodičovské odpovědnosti.

¹¹³ Šínová, R., Westphalová, L. a Králíčková, Z. Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016, s. 186.

¹¹⁴ § 11 odst. 1 písm. a) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích.

¹¹⁵ Lze ustanovit zástupce podle § 23, komunikace soudu je ale stále vyžadována i s nezletilým.

Je-li rodičovská odpovědnost ohledně péče o dítě pozastavena u obou rodičů, je třeba, aby nejpozději v okamžiku takového rozhodnutí bylo rozhodnuto také o tom, kdo bude nadále o dítě pečovat. Pro tento účel bude případně zahájeno řízení o svěřeni dítěte do péče jiné osoby či o ustanovení pěstouna, podle vhodnosti v konkrétním případě. V řízení spojeném pro společné projednání budou účastníky i tito. Výrok o pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti a výrok o převzetí rodičovské odpovědnosti jsou závislé jeden na druhém, protože péče o dítě musí být vždy zabezpečena.

Předmětem tohoto řízení může být také rodičovská odpovědnost rodiče s omezenou svéprávností. § 865 OZ: „*Rozhodne-li soud o omezení svéprávnosti rodiče, rozhodne zároveň o jeho rodičovské odpovědnosti*“. Odstavcem druhým § 868 OZ je vedle rozhodnutí o výkonu povinnosti a práva péče o dítě také předpokládáno rozhodnutí o výkonu povinnosti a práva osobního styku s dítětem. Taková práva mohou být rozhodnutím zachována, jinak je rodičovská odpovědnost rodiče, který má omezenou svéprávnost, pozastavena jako celek. Stanovení možnosti zachování práva péče o dítě a osobního styku s dítětem vytváří vlastně mantinely, do nichž lze rodičovskou odpovědnost nesvéprávnému rodiči přiznat.

Krajský soud v Plzni ve svém usnesení ze dne 18. 12. 2015, č. j. 64 Co 535/2015 – 265 uvedl: „*Pokud se týče omezení svéprávnosti matky, případně i otce, odvolací soud dodává, že omezení způsobilosti právně jednat nevypovídá nic o schopnosti a právu pečovat o dítě. O nich se nerozhoduje v řízení o omezení svéprávnosti, nýbrž v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé podle § 466 a následujících. z. ř. s.*“. Například Svoboda však § 865 odst. 2 OZ chápe tak, že výrok o pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti je povinnou součástí výroku o omezení svéprávnosti. Podle něj tedy k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti dochází v řízení o omezení svéprávnosti podle § 34 a následujících ZŘS, a jen pokud se mění pouze rozsah pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti, proběhne řízení podle § 466 písm. e) ZŘS.¹¹⁶

Změna poměrů bude v tomto řízení znamenat částečné nebo úplné navrácení svéprávnosti rodiči. Z podstaty věci musí být zachováno právo na styk, je-li zachováno právo na péči o dítě. Naopak tomu být nemusí, soud může upravit

¹¹⁶ Svoboda, K. Nesporná řízení II. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2016, s. 150.

jen styk s dítětem. Účastníci tohoto řízení jsou totožní s těmi při rozhodování o rodičovské odpovědnosti nezletilého rodiče.

Dalším důvodem pro řízení o pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti je podle § 869 odst. 1 závažná okolnost, která rodiči ve výkonu rodičovské odpovědnosti brání, a pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti v řízení podle § 466 písm. e) ZŘS je tak v zájmu dítěte.

Řízení o omezení rodičovské odpovědnosti (jejího výkonu)

Procesní postup u řízení o omezení rodičovské odpovědnosti či jejího výkonu je stejný jako u řízení o pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti.

Řízení o zbavení rodičovské odpovědnosti

U rodiče zbaveného rodičovské odpovědnosti musí soud stanovit, že právo na osobní styk s dítětem zůstává zachováno a konkrétně jej vymezit¹¹⁷, jinak o takové právo automaticky přichází, tedy není potřeba výslovného výroku v soudním rozhodnutí (§ 872 OZ). Je-li dítě umístěno v ústavu, styk bude probíhat dle řádu zařízení.

Hmotněprávně jsem jednotlivé zásahy vymezila v podkapitole 1.3.

5.2. Řízení o péči o nezletilé dítě

Rozhodnutí ve věcech péče o nezletilé jsou rozhodnutími o osobním stavu, jsou tedy účinná vůči všem.

Péče o nezletilého pro řízení podle § 466 písm. b) ZŘS je vymezena v občanském zákoníku § 906 až 908, § 953 až § 957. V řízení se upravuje, kdo bude o dítě osobně a každodenně pečovat a s tím související, tedy výživné a případně styk rodiče s dítětem. Ohledně výživného se nemusí zvlášť zahajovat řízení podle § 466 písm. c). Rozhodnutí o styku je předpokládáno § 907 odst. 3 OZ, a dojde k němu tehdy, když takový rodič o styk stojí, je v zájmu dítěte, a je zřejmé z postojů rodičů a dokazování, že se nedokážou na tomto dohodnout. Tamtéž je i dána možnost uložit pečujícímu rodiči povinnost pravidelně informovat druhého rodiče o dítěti. V rámci řízení může soud upravit poměry i podrobněji, například i úpravu styku s příbuznými.

Podle *Svobody* je existence „globálního“ řízení o úpravě celkových poměrů k dítěti rozškatlukováním tohoto řízení do jednotlivých řízení

¹¹⁷ Usnesení NS ze dne 4. 9. 2013, sp. zn. 30 Cdo 1376/2013.

podle § 466 ZŘS zákonodárcem popřena.¹¹⁸ Šínová se přiklání k tomu, že právní úprava i charakter řízení péče soudu o nezletilé představuje souhrnné vymezení dílčích otázek, pro něž jsou vedena dílčí, ale samostatná řízení. „*Péče soudu o nezletilé je zastřešující označení pro jednotlivá rozhodnutí, která soud při úpravě poměrů tohoto nezletilého může přijmout*“. Komplexnost řízení opírá o vedení jednoho soudního spisu, ale s tím, že se v něm jednotlivé řešené otázky odlišují. Dílčí řízení mají specifický okruh účastníků a končí právní moci rozhodnutí (o odmítnutí návrhu, zastavení řízení, či o meritoru věci), což odporuje charakteru řízení péče soudu o nezletilé jako jediného celku.¹¹⁹ Se zohledněním uvedeného se přikláním k závěru, že z podstaty věci, kdy jde o dlouhodobou úpravu všech záležitostí týkajících se nezletilého, tvoří péče soudu o nezletilé jeden celek, v jehož rámci probíhají jednotlivá (dílčí, ale samostatná) řízení. S tím, že potřebnost jednotlivých řízení vyvstává z konkrétního případu.

Důležité je, že návrhem na zahájení řízení o péči o dítě soud není vázán. Šínová spatřuje praktický dopad rozdělení jednotlivých řízení v tom, že chce-li rodič změnit úpravu poměrů dítěte, aby s dítětem trávil co nejvíce času, podílel se na výchově apod., měl by soudu současně podat návrh na svěřeni dítěte do péče a návrh na úpravu styku. Protože pokud soud nevyhoví návrhu prvnímu, může ve stejném řízení stanovit styk podle návrhu druhého, jinak by tak vzhledem k vymezenému předmětu řízení učinit nemohl. V případě, že by soud svěřil dítě do péče rodiče, zamítl by návrh na úpravu styku jako nedůvodný.¹²⁰ Svoboda však uvádí, že vzhledem k charakteru řízení, doplní-li odvolací soud rozhodnutí o péči o dítě soudu prvního stupně o výrok o styku dítěte s rodičem, nebude tím rozhodovat nad rámec řízení, ani neporuší ustanovení o své funkční příslušnosti. Styk může upravit, aniž by se rodič úpravy v odvolání domáhal.¹²¹ Vycházejíc z nevázanosti soudu návrhem se přikláním k názoru, že soudu je dána možnost upravit v řízení poměry dítěte podle vyvstalé potřeby.

Rozsudek o péči o dítě po rozvodu

Specifickým rozsudkem o úpravě péče o dítě je rozsudek o péči o dítě na dobu po rozvodu, který nabývá právní moci okamžikem nabytí právní moci

¹¹⁸ Svoboda, K. Nesporná řízení II. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2016, s. 55.

¹¹⁹ Šínová, R., Westphalová, L. a Králíčková, Z. Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016, s. 212.

¹²⁰ Šínová, R., Westphalová, L. a Králíčková, Z. Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016, s. 236.

¹²¹ Svoboda, K. Nesporná řízení II. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2016, s. 54, odkazujíc na rozsudek KS v Plzni z 9. 11. 2015, sp. zn. 10 Co 325/2015.

rozsudku o rozvodu. To vychází z § 757 odst. 1 písm. b) OZ, který ukládá jako podmínku rozvodu manželství, že se rodiče dohodli na úpravě poměrů dítěte pro dobu po rozvodu. Z legislativního nadpisu § 906 až 908 – „Výkon rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství“ – je gramatickým výkladem dovozován závěr, že soud v rámci stejného řízení může rozhodnout například i o správě jmění či omezení nebo zbavení rodiče rodičovské odpovědnosti. To je potvrzováno i systematickým výkladem, protože smyslem takového řízení je všeobecná úprava vztahu rodičů nebo i třetích osob k dítěti.¹²²

Podle § 908 OZ se u rodičů, kteří spolu nežijí, použijí ustanovení o výkonu rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství obdobně. Ve skutečnosti se ale jedná o aplikaci plnou, jelikož česká právní úprava nerozlišuje mezi dětmi narozenými v manželství a mimo manželství.¹²³ I bez návrhu soud rozhodne, pokud spolu rodiče nežijí a na péči o dítě se nedohodli.¹²⁴

Dohoda o péči o dítě

Péče o dítě může být upravena i dohodou rodičů, která je jakýmsi ekvivalentem ke schválení smíru u sporného řízení. Soud rozsudkem dohodu schválí, jestliže odpovídá nejlepšímu zájmu dítěte - při přibližně stejném naplnění kritérií oběma rodiči, může být obsahem svěřením do péče kteréhokoliv z nich či jiná forma péče o dítě, nasvědčující-li tomu podmínky. V takovém případě je tak respektován shodný postoj rodičů. K smírnému řešení má soud rodiče vést za využití uložení účasti na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání či rodinné terapie na dobu nejvýše tří měsíců (§ 474 ZŘS). Rodičům může soud nařídit také odborné setkání. Vhodnost a účelnost opatření určuje soud zpravidla zjištěním názoru orgánu sociálně-právní ochrany dítěte.

Proti výroku, jímž byla schválena dohoda, nemohou rodiče podat odvolání. Ustanovení § 476 ZŘS má reagovat na předstíranou dohodu rodičů, kteří tak chtějí jen dostat svou věc k odvolacímu soudu.¹²⁵ Proti schválené dohodě je tedy přípustné jen odvolání kolizního opatrovníka.

Soud musí zastavit řízení, pokud dítě v jeho průběhu dosáhne zletilosti, tím totiž ztratí k řízení pravomoc.

¹²² Svoboda, K. Nesporná řízení II. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2016, s. 56.

¹²³ Zuklínová, M., Dvořák, J., Švestka, J., a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 123.

¹²⁴ Může jít o nesezdané rodiče či o rodiče, kteří se zatím rozvádět nechtějí.

¹²⁵ Radvanová, Senta. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 163.

5.2.1. Řízení o svěřeni dítěte do péče jiné osoby

Mezi řízení ve věci péče o nezletilé patří i řízení o svěřeni dítěte do péče jiné osoby.¹²⁶ Hmotněprávním základem pro svěřeni do péče jiné osoby jsou § 953 až 957 OZ.

Z dikce zákona vyplývá, že se dítě svěruje do péče jedné osoby, nikoliv například manželského páru, což ukládá soudu takový případný návrh zamítnout. Účastníky řízení jsou nositelé rodičovské odpovědnosti (nejčastěji rodiče), navrhovatel, není-li jím jeden z předchozích uvedených, dále dítě zastoupené kolizním opatrovníkem a osoba, do jejíž péče má být dítě svěreno. Účastníkem řízení bude i nezletilý rodič, protože i ten disponuje právem o dítě reálně pečovat. Pokud existuje nějaké dřívější rozhodnutí o poměrech dítěte, budou účastníky i ti, kdo měli na základě takového rozhodnutí, které má být zrušeno a nahrazeno, práva a povinnosti k dítěti. Rozdílnou situací bude, dojde-li k určení otcovství k dítěti nebo rozhodnutí o osvojení, protože tehdy postavení rodiče k dítěti přímo nahrazuje předchozí rozhodnutí o poměrech dítěte. Proto osoby disponující dosavadními právy a povinnostmi k dítěti již v dalším řízení účastníky nebudou.¹²⁷

Rodičům, i těm, kteří nejsou nositeli rodičovské odpovědnosti, soud stanoví rozsah výživného, které budou platit k rukám pečující osoby, přičemž zohlední jejich možnosti, schopnosti a majetkové poměry. Pečující osobě soud vymezí práva a povinnosti k dítěti, jinak se přiměřeně použijí ustanovení o pěstounství. Soud může pečující osobě stanovit povinnost umožnit rodičům styk s dítětem, informovat je o školním prospěchu dítěte a další.

5.3. Řízení o styku s dítětem

Úpravy styku se týkají § 887 až 891 a § 927 OZ. Podle § 858 zahrnuje rodičovská odpovědnost povinnosti a práva rodičů, spočívající také v udržování osobního styku s dítětem. Z hlediska procesního práva je však řízení o úpravě styku zvláštní procedurou mimo rámec řízení o rodičovské odpovědnosti.¹²⁸ Takové řízení však může proběhnout například již v rámci řízení o péči o dítě.

V tomto řízení soud upravuje styk dítěte s rodičem, eventuálně s třetími osobami, například s příbuznými. Účastníky řízení tedy mohou být vedle dítěte

¹²⁶ Svoboda, K., Tlášková, Š., Vlácil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 925.

¹²⁷ Svoboda, K. Nesporná řízení II. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2016, s. 67.

¹²⁸ Svoboda, K. Nesporná řízení. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 95.

zastoupeného kolizním opatrovníkem, rodičů a osob disponujících právem a povinností o dítě pečovat z rozhodnutí soudu, dále osoby, jejichž styk s dítětem má být také určen.

I v řízení o styku s dítětem je třeba brát zřetel na názor dítěte. Ústavní soud svým nálezem sp. zn. ÚS. I. ÚS 315/2003 vyslovil, že je třeba postupovat i s ohledem na ústavně chráněný zájem nezletilých, respektovat jejich přání a dbát na to, aby rozhodnutí soudu nepoškodilo jejich psychosociální vývoj. Z jiného nálezu Ústavní soud však ani při plném respektu k právům samotných nezletilých není možné styk rodiči zakázat, resp. nepřiměřeně omezit, pokud nejsou zjištěny takové skutečnosti, které by vedly k pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti.¹²⁹

Možnost vydání předběžného opatření připadá v úvahu, vyvstává-li potřeba upravit realizaci styku ještě před rozhodnutím soudu ve věci samé. Návrhu nepečujícího rodiče na prozatímní úpravu styku soud zpravidla vyhoví, pokud se rodiče nejsou na tomto schopni domluvit¹³⁰, a určí v předběžném opatření jak klasický týdenní styk, tak případně úpravu pro prázdniny. K předběžnému opatření blíže později.

Dohoda o styku s dítětem

Styk může být upraven i dohodou rodičů. Platnost dohody o styku rodiče s dítětem není, narozdíl od té upravující péči o dítě, podmíněna schválením soudu. Schválení (§ 10 ZŘS) je ale v praxi ze zřejmých důvodů preferováno. Zakládá exekuční titul, přináší účastníkům jistotu a znamená, že dohodu nelze měnit mimosoudní cestou, ale jen dalším soudním rozhodnutím. Nejsou-li rodiče schopni se domluvit, rozhodne soud autoritativně, stejně tak změní i dohodu, která není v souladu se zájmem dítěte či není komplexní.

Styk dítěte s jinými osobami

Styk dítěte s osobami jinými než s rodiči upravuje § 927 OZ, takovým osobami jsou: osoby příbuzné s dítětem, ať blízce či vzdáleně, jakož i osoby společensky blízké, pokud k nim má dítě citový vztah, který není jen přechodný a pokud je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami pro dítě znamenal újmu. Poslední větou tohoto ustanovení je dítěti také dáno právo se s těmito osobami stýkat, pokud tyto osoby se stykem souhlasí. To, že je souhlas vyžadován, vychází z faktu, že pouze rodiče mají povinnosti vyplývající

¹²⁹ Nález ÚS ze dne 24. 9. 1998, sp. zn. III. ÚS 125/98.

¹³⁰ Nález ÚS ze dne 7. 11. 2006, sp. zn. I ÚS 618/2005.

z rodičovské odpovědnosti. Na druhé straně znamená rodičovská odpovědnost právo rodičů určit, s kým se dítě bude stýkat, s čímž nemusí korespondovat právo dítěte uvedené v § 927. Soud v takovém případě bude zřejmě vycházet ze zásady proporcionality. *Svoboda* z hmotného práva dovozuje, že primárně půjde o úpravu styku, přestože se reálně zasahuje do rodičovské odpovědnosti.¹³¹ Při určení styku dítěte s nepečujícím rodičem může soud také zkoumat, zda má takový rodič i dostatek prostoru zabezpečit styk dítěte například s jeho rodiči/prarodiči dítěte.

Bránit ve styku může pečující rodič, i jestliže úprava styku vychází pouze z dohody mezi rodiči, existence soudního rozhodnutí o styku nepečujícího rodiče s dítětem není zákonem vyžadována. Takové jednání může být důvodem pro nové rozhodnutí soudu.

Pokud podle soudu nemohou orgány státní moci v konkrétním případě přispět k realizaci styku pro odpor dítěte, musí soud takový závěr dostatečně odůvodnit.¹³²

5.4. Výkon rozhodnutí o péči o dítě

Neplní-li povinný dobrovolně, je možné rozhodnutí ukládající povinnost mocensky vynucovat, a to v řízení o výkonu rozhodnutí.

Řízení o výkonu rozhodnutí o péči o nezletilé děti je upraveno § 500 až 510 ZŘS, obsahujícími i některá vůči ZŘS speciální ustanovení, například zvláště upravenou místní příslušnost soudu. Účastníky řízení jsou oprávněny, ten, komu se ukládají povinnosti a opět dítě zastoupené kolizním opatrovníkem.

Z výslovné dikce zákona vyplývá zahájení řízení na návrh, způsob výkonu je ponechán na soudu. Z podstaty věci je však dovozována i možnost zahájit řízení usnesením soudu, jímž bude návrh na zahájení nahrazen, také se zvažováním toho, že soudu je dána široká pravomoc právě, co se týče způsobu výkonu.¹³³ Zahájení řízení o výkonu rozhodnutí *ex offio* bylo umožněno i předešlou právní úpravou. Opačné názory pak plně respektují obecný princip stanovený v § 261 odst. 1 OSŘ, podle něhož nestanoví-li zákon jinak, zahajuje se vykonávací řízení jen na návrh

¹³¹ Svoboda, K. Nesporná řízení. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 101.

¹³² Například rozhodnutí ESLP ze dne 20. července 2006 ve věci Koudelka proti ČR, č. 1633/2005.

¹³³ Svoboda, K. Nesporná řízení. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 106.

(použití tohoto ustanovení bylo právě pro věci péče o nezletilé předchozí úpravou vyloučeno).

V praxi bude povinným pečující rodič a oprávněným nepečující rodič, jenž se domáhá realizace styku. Během řízení o výkonu soud může iniciovat zahájení řízení o nové úpravě styku, shledá-li nucený výkon rozhodnutí nevhodným řešením, zejména se zohledněním zájmu dítěte. Bude se jednat o řízení pro změnu poměrů podle § 475 ZŘS. Změní-li se kvůli tomu vykonávané rozhodnutí, nemá to vliv na zahájené řízení o výkonu, jelikož exekuční titul, byť změněný, stále trvá. Dále může soud iniciovat, aby orgán sociálně-právní ochrany dětí uložil rodiči bránícímu ve styku nápravné opatření, tedy řízení podle § 13 ZSPOD.

Řízení o výkonu rozhodnutí o styku s dítětem je možné vést, pokud se oprávněná osoba chce s dítětem stýkat, je toho schopna a povinný neplní svou povinnost. K tomu se vyjádřil Ústavní soud ve svém rozhodnutí, že pokud není povinnost plněna z důvodu negativního postoje nezletilého dítěte, jehož příčinou není úmyslné ovlivňování povinného rodiče, nejsou naplněny podmínky pro uložení pokuty. Nařízení výkonu rozhodnutí nelze považovat za nástroj násilné změny projevů vůle nezletilého dítěte.¹³⁴

Nejprve se soud pokusí napravit situaci za využití výzvy ke splnění povinnosti – plnění soudního rozhodnutí nebo soudem schválené dohody podle § 501 ZŘS. Také jej poučí o možnosti následujícího výkonu rozhodnutí ukládáním pokut nebo odnětím dítěte. Povinnost poučení se týká jen těchto dvou způsobů výkonu rozhodnutí, protože ostatní možnosti soudu jsou fakultativní. Poučení by měl obsahovat již exekuční titul či předmětná výzva. Bez toho by totiž soud neměl přistoupit k zahájení řízení, potažmo k nařízení výkonu konkrétním způsobem. Z dikce zákona „*shledá-li soud zvláštní důvody*“ (§ 501 odst. 1 ZŘS) je zřejmé iniciační právo soudu v tomto řízení, podporující výše uvedené úvahy o zahájení řízení bez návrhu. Soud se může snažit předejít nařízení výkonu rozhodnutí dalším způsobem, a to požádat orgán sociálně-právní ochrany dětí, aby vedl povinného k dobrovolnému plnění.

Po neúspěšných pokusech dle předchozího odstavce přistoupí soud k nařízení výkonu rozhodnutí, i opakovaným uložení pokuty, uložení opatření nebo odnětím dítěte. O tom soud rozhodne usnesením, proti kterému je odvolání

¹³⁴ Nález ÚS ze dne 19. 4. 2016, sp. zn. II. ÚS 3489/15-1.

přípustné. Takové postupy lze vnímat jako aktivně chránící prostředky práva na rodinný život, jelikož jejich účelem není sankcionovat povinného, ale poskytovat ochranu oprávněnému.

Nařízení výkonu uložením pokut

Výše pokuty nesmí přesahovat 50 000 Kč. Soud vychází z toho, jakým způsobem byla práva oprávněného, potažmo dítěte, dotčena, zda se jedná o běžnou či ojedinělou situaci a také zohledňuje poměry povinného. Pokuty připadají státu, a je-li to účelné, mohou být uloženy i opakovaně. Takový výkon rozhodnutí bude řešit například neplnění povinností u asistovaného styku.

Nařízení výkonu dalšími opatřeními

Dalšími opatřeními jsou: nařízení prvního setkání s mediátorem, stanovení plánu navykacího režimu, uložení povinnosti osobám, mezi kterými má být styk realizován, vykonávání styku pod dohledem orgánu sociálně-právní ochrany dítěte a nařízení povinnému setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie. Pokud je nařízené opatření neúčelné, či některý z účastníků porušuje plán, soud toto opatření zruší a přistoupí k odnětí dítěte. Soud může i naopak zrušit výkon rozhodnutí odnětím dítěte a nařídí výkon rozhodnutí opatřeními, změnil-li se přístup rodiče a taková situace vyžaduje mírnější prostředek.

Nařízení výkonu odnětím dítěte

Je-li předchozí postup soudu (tedy využití výzvy ke splnění povinnosti, ukládání pokut a dalších opatření) bezvýsledný, nebo je-li po zahájení řízení z okolností případu zřejmé, že by jiný postup nevedl ke splnění povinnosti, nařídí soud výkon rozhodnutí odnětím dítěte proti tomu, u koho podle rozhodnutí nebo dohody nemá být, a jeho předání tomu, komu bylo dítě svěřeno nebo má být navraceno, anebo tomu, komu je přiznáno právo na styk s dítětem po omezenou dobu. V posledním uvedeném případě bude takovýto výkon nařízen spíše výjimečně (§ 504 ZŘS).

Usnesení o nařízení výkonu odnětím dítěte se doručuje povinnému až při provedení úkonu, rozhodnutí o nařízení výkonu rozhodnutí o odnětí dítěte je tedy předběžně vykonatelné. Důvodem je především obava ze zmaření výkonu rozhodnutí. K výkonu rozhodnutí odnětí dítěte je součinný orgán sociálně-právní ochrany dětí a případně také Policie ČR. § 508 ZŘS stanoví přiměřené použití § 497 odst. 3 a 4 ZŘS, musí se postupovat citlivě s ohledem na dítě, předejít tak nepřijatelnému zásahu do jeho psychického a citového vývoje nebo jinému neodůvodněnému zásahu do práv dítěte. Dítě je třeba také informovat o důvodech

a všech krocích spojených s výkonem rozhodnutí, kam a proč bude převezeno a zodpoví se mu případné otázky. Ustanovení § 509 ZŘS opravňuje toho, kdo provádí výkon, k prohlídce bytu nebo jiných prostor povinného nebo jiné osoby, jestliže je možné předpokládat, že se v nich dítě nachází.

Z povahy věci je nepřípustná kombinace výkonu ukládáním pokut a odnětím dítěte, opatření podle § 503 ZŘS se účelově kombinovat dají. Jak již bylo řečeno, výkon rozhodnutí není sankcí pro povinného, ale prostředkem, jak dosáhnout práv oprávněného a dítěte, přičemž odnětí dítěte je poslední z možností.

Vykonat lze i rozsudek o neplnění informační povinnosti.

Co také spadá pod náklady řízení o výkonu rozhodnutí, je určeno § 505 ZŘS, ustanovení § 506 a 507 ZŘS jsou speciální k § 23 ZŘS. Ustanovení § 24 ZŘS ale dopadá i na vykonávací řízení. Náklady výkonu rozhodnutí hradí povinný a stát má proti povinnému právo také na náhradu odměny mediátora za první setkání. Zákonný zástupce nebo opatrovník dítěte může na základě rozhodnutí soudu čerpat pokuty k náhradě nákladů dítěte. Důvodem je, aby potřeby dítěte nebyly ohroženy. Soud však návrh zamítne, pokud žadatel neplní, co mu bylo ohledně péče o dítě a o úpravě styku uloženo.

Ve vykonávacím řízení může povinný podat odvolání z důvodu, že exekuční titul není materiálně nebo formálně vykonatelný, nebo nesouhlasí-li se způsobem výkonu rozhodnutí, popřípadě není-li nařízení výkonu rozhodnutí důvodné, jelikož z jeho strany dochází k dobrovolnému plnění.

5.5. Předběžná úprava poměrů dítěte

Předběžným opatřením nelze upravit poměry tam, kde by to znamenalo konečné řešení. Podle ustáleného výkladu § 74 odst. 1 OSŘ: „*Předběžné opatření nelze vydat tam, kde by šlo o úpravu faktických (a nikoliv právních) vztahů mezi účastníky, a zpravidla ani tam, kde by nešlo o úpravu předběžnou, ale ve svých důsledcích konečnou.*“¹³⁵

Teoreticky by tak předběžné opatření nemělo připadat v úvahu například u významné záležitosti, na které se rodiče nemohou dohodnout - výběr školy dítěte. V čase meritorního rozhodnutí už totiž může být jiné řešení nevhodné a předběžné opatření se tak vlastně stává konečným řešením. Kvůli takovým

¹³⁵ Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád. I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 422.

důsledkům navrhuje Šínová zakotvení zvláštních procesních pravidel umožňujících rychlé rozhodnutí, které by nevyžadovalo žádné následné rozhodnutí, neuplatnila by se dvojinstančnost. Inspiraci spatřuje ve slovenském institutu „neodkladná opatření“.¹³⁶

V naléhavých případech může být předběžným opatřením rozhodnuto i o poměrech dítěte, nyní již konkrétně k této problematice. Pokud se dítě ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče a jeho život nebo normální vývoj nebo důležitý zájem dítěte je vážně ohrožen nebo narušen, bez ohledu na případná práva osoby o dítě pečovat, budou poměry dítěte předběžně upraveny na nezbytně nutnou dobu a dítě bude umístěno ve vhodném prostředí (§ 452 odst. 1. ZŘS). Vhodné prostředí je pak charakterizováno v paragrafu druhém. Jeho výkon je upraven v § 493 až 499 ZŘS. Podle Krajského soudu v Plzni: „*úprava zakotvená v § 452 a následujících ZŘS vytváří procesní rámec úpravy obsažené v § 924 OZ.*“¹³⁷ O předběžném opatření rozhoduje soud usnesením bez jednání, ve lhůtě 24 hodin od podání, které se doručuje účastníkům až při provedení jeho výkonu. Nezletilý nemusí být zastoupen.¹³⁸

K nařízení předběžného opatření dle § 452 ZŘS dojde, je-li zasažen důležitý zájem dítěte, není vyžadováno, aby se jednalo jen o zdraví potažmo život dítěte.¹³⁹ Předběžné opatření dle § 12 ZŘS a § 76 odst. 1 OSŘ bude naproti tomu připadat v úvahu, je-li potřeba prozatímně upravit poměry dítěte při zájmu obou rodičů, nejsou-li schopni nalézt v této věci shodu. Nařídít předběžné opatření k odevzdání dítěte do péče soudem označené osoby, bylo výslovně umožněno § 76 odst. 1 písm. b) OSŘ ve znění do 31. 12. 2013, který byl novelizací zrušen. Důvodem zrušení tohoto ustanovení je však přesunutí rodinněprávních vztahů do ZŘS, přičemž subsidiarita OSŘ stále umožňuje takové opatření ve věcech péče soudu o nezletilé vydat podle § 76 odst. 1 písm. e) OSŘ.

V této souvislosti je možné dosud dovozovat, že předběžným opatřením lze dítě do péče „odevzdat“, zatímco k svěření dítěte do péče je třeba meritorního rozhodnutí soudu, přestože zrušením uvedeného ustanovení není pravomoc soudu

¹³⁶ Šínová, R., Westphalová, L. a Králíčková, Z. Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016, s. 220.

¹³⁷ Usnesení KS v Plzni ze dne 16. 1. 2015, sp. zn. 10 Co 18/2015.

¹³⁸ Jmenování opatrovníka nastává, nemá-li nezletilý zákonného zástupce.

¹³⁹ Rozdíl mezi předchozí úpravou § 76a OSŘ a novou – nedostatek „jakékoliv péče“ x „řádné péče“.

přesně identifikována.¹⁴⁰ Jedná se tedy o rozdílné záměry a vztah těchto předběžných opatření lze shledávat jako vztah speciálního k obecnému. Rozdíl mezi nimi je dán také tím, že výlučným navrhovatelem předběžného opatření podle § 452 ZŘS je orgán sociálně-právní ochrany dětí (§ 454 odst. 1 ZŘS). To je argumentem pro to, že soud při splnění podmínek daných § 452 ZŘS nemůže vydat předběžné opatření v režimu § 76 odst. 1 OSŘ. Na vydání speciálního předběžného opatření se tak vlastně orgán sociálně-právní ochrany dětí a soud musí shodnout. Jiný postup by mohl znamenat svévoli soudu, který o tomto má sice rozhodovat, ale tím není orgán sociálně-právní ochrany dětí zbaven odpovědnosti za podání takového návrhu. Ústavní soud ve svém usnesení ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I.ÚS 1393/17: *„Z dikce z. ř. s. vyplývá, že orgán sociálně-právní ochrany dítěte je ze své podstaty "hlavním strážcem bezpečí nezletilých dětí", k čemuž je povinen využívat účelně i předběžné opatření podle ustanovení § 452 odst. 1 z. ř. s.“*

Podle § 452 odst. 2, lze předběžným opatřením i svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu - doba nemožnosti rodiče vychovávat dítě ze závažných důvodů, neproběhnutí doby, po jejímž uplynutí může dát matka souhlas k osvojení, či která je stanovena k odvolání souhlasu s osvojením, nebo probíhá-li řízení o tom, že souhlasu rodičů s osvojením není třeba. Více tuto problematiku specifikuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

Ústavním soudem je deklarováno, že odnětí dítěte z péče rodičů – ať už k němu dojde na základě meritorního rozhodnutí, či provizorně na základě předběžného opatření soudu – představuje zcela zásadní zásah do práva jak rodičů, tak dítěte na rodinný život a jako takové musí být považováno za krajní řešení nedostatečné péče rodičů o děti. *„Zásadně se musí jednat o opatření dočasné, doprovázené snahou příslušných orgánů veřejné moci napomoci co nejrychlejšímu a opětovnému sloučení rodiny.“* Ve svém nálezu dále konstatuje, že předběžné opatření má být chápáno jako krátkodobé provizorium, po celou dobu trvání předběžného opatření je nezbytné průběžně zkoumat jeho opodstatněnost a přiměřenost vzhledem k aktuálnímu vývoji a novým okolnostem případu.¹⁴¹

¹⁴⁰ Radvanová, Senta. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 161-162.

¹⁴¹ Nález ÚS ze dne 12. 5. 2015, sp. zn. I. ÚS 2903/14.

Předběžné opatření může trvat jen po dobu nezbytně nutnou, uvedenou v § 459 ZŘS, bez prodloužení trvá 1 měsíc. U předběžného opatření, kterým se dítě svěřuje do pěstounské péče na přechodnou dobu, se jedná o 3 měsíce od vykonatelnosti rozhodnutí, a platí, že zahájí-li se před uplynutím této doby řízení ve věci samé, předběžné opatření trvá až do vykonatelnosti konečného rozhodnutí (případně rozhodnutí o zrušení předběžného opatření).

Předběžné opatření lze prodloužit za předpokladu, že před uplynutím doby bylo zahájeno řízení ve věci samé, a to na dobu nejvýše jednoho měsíce, i opakovaně, celková doba trvání však nesmí přesáhnout 6 měsíců od jeho vykonatelnosti (dále jen z vážných a objektivních příčin, § 460 ZŘS). Obecně lze říci, že je vyžadována trvající existence skutečností pro nařízení předběžného opatření, které odůvodňují jeho přiměřenost s tím, že soud a orgán sociálně-právní ochrany dětí činí potřebné kroky, aby nezbytnost předběžného opatření pominula.

Návrh na zrušení předběžného opatření mohou kdykoli podat rodiče nezletilého, opatrovník a samozřejmě orgán sociálně-právní ochrany dětí, a soud o něm musí rozhodnout nejpozději do sedmi dnů. Při zamítnutí lze postup opakovat po čtrnácti dnech (§ 462 ZŘS). Proti usnesení o nařízení předběžného opatření je přípustné odvolání (§ 463 ZŘS). Vyhoví-li soud prvního stupně v celém rozsahu, může usnesení k odvolání sám změnit (§ 464 ZŘS). Pro zrušení předběžného opatření je třeba důvody prokázat, oproti tomu se při prodloužení předběžného opatření vyžaduje pouze osvědčení takových skutečností.¹⁴²

Ke vztahu předběžného opatření upravujícího poměry dítěte a předběžného opatření před domácím násilím, které je také upraveno ZŘS, je třeba zhodnotit, zda v konkrétním případě znamená rodinná situace celkově nevhodné prostředí pro dítě, či je třeba řešit „jen“ domácí násilí. Pokud se oba rodiče podílejí na týrání dítěte (postačí, pokud jeden rodič kryje druhého), jedná se o první možnost, a je nutné ochránit dítě. Na případ, kdy jeden rodič týrá dítě i rodiče druhého, se uplatní předběžné opatření proti domácímu násilí.

¹⁴² Srovnání § 75c odst. 1 a 77 odst. 2 OSŘ.

Závěr

Ve své práci jsem se zabývala péčí o dítě jako součástí rodičovské odpovědnosti v právních souvislostech. Pokusila jsem se nastínit, co péče o dítě z tohoto hlediska vlastně znamená, jaká práva a povinnosti představuje pro rodiče, děti i stát, a také jaké vztahy, za jakých podmínek a předpokladů, mezi nimi tato složka rodičovství vytváří.

Práci jsem rozčlenila na kapitoly a podkapitoly. Nejdříve jsem se zabývala rodičovskou odpovědností jako institutem takovým, jehož je péče o dítě nedílnou součástí. Z první podkapitoly je zřejmé, že právní úprava rodičovské odpovědnosti prochází změnami a přirozeně se posouvá s vývojem společnosti. V druhé kapitole jsem se zaměřila na pojem péče o dítě jako takový, na to, jak je vykládán a co je pod něj zařazováno, potažmo na jeho výskyt v zákoně. Dále jsem zmínila případy, v jakých je péče o dítě vykonávána osobou odlišnou od rodiče. Osobní styk rodiče s dítětem a výchova dítěte si jako součástí rodičovské odpovědnosti, s péčí o dítě neodmyslitelně související, vyžádaly samostatné podkapitoly. Tématem čtvrté kapitoly se stal vzájemný vztah rodičů, snažila jsem se nastínit jednotlivé nuance, které ze vztahu rodičů na péči o nezletilé děti vyplývají, věnovala jsem se jednotlivým formám péče o dítě, i v souvislosti s rozhodovací tendencí soudů. Poslední kapitolu o procesních souvislostech jsem začala nejprve obecně a poté jsem se věnovala vybraným typům řízení týkající se nezletilého, a pokusila se vyzdvihnout jejich specifika.

Je jisté, že důležitost rodinněprávních vztahů z podstaty věci nikdy nepomine, a že jejich právní regulace musí být přizpůsobena aktuálnímu stavu společnosti. Pojem péče o dítě není zákonodárcem jasně rozlišen a také kvůli terminologickým odchylkám v předchozí a nynější právní úpravě se interpretace odlišují. Důležité ale je, že právo rodičů na péči o dítě a právo dítěte na péči svých rodičů požívají zvláštní ochrany.

Svou práci jsem dospěla k závěru, že byt' je vysoká úroveň práva potřebná pro každou část péče o dítě, a žádná z nich není méně důležitá, v současné společnosti shledávám takovou potřebu především v oblastech, kde se dítě stává zbraní v konfliktech svých rodičů. Bohužel mi přijde péče o dítě realizovaná po rozvodu/rozchodu rodičů velmi aktuální, protože se čím dál více rodin rozpadá. Vztah s dítětem by měl být ale vztahem trvalým. Děti je třeba od konfliktních situací mezi dospělými oddělovat a jako osoby nejzranitelnější

i chránit. A to mnohdy i před těmi nejbližšími, kteří si pod tíhou náročné životní situace ani neuvědomují, že vedle nich stojí někdo, kdo si situaci vybral ještě méně než oni, a kdo nedisponuje dostatečnými silami, aby své zájmy sám hájil. Právo má pak regulovat situace co nejohleduplněji k dětem a jejich zájmům. Vývoj právní úpravy, potažmo i judikatury se snaží potřebám dětí čím dál více přizpůsobovat, což potvrzuje i přibližování se k výše zmíněné tzv. vstřícné justici, především prosazováním participačních práv dítěte a vyzdvihování jeho nejlepšího zájmu. Důležitým shledávám zohledňování individuálních případů a nezakotvení preference žádné formy péče o dítě.

K problematice podílu státu na péči o dítě, jeho role je bezesporu důležitá právě tam, kde je potřeba objektivně chránit zájmy dítěte. Takovými případy může být nedostatečná, ohrožující péče rodičů, či pokud k jejímu výkonu vůbec nedochází, nebo je-li třeba nastolit pravidla mezi rodiči, kteří se na péči o dítě nejsou schopni domluvit. Případně chránit dítě i tam, kde by mohlo dojít ke střetu mezi jeho zájmy a zájmy rodičů. Předmětem diskuzí, potažmo řízení před soudem, je ale státní ingerence, která může být v určitých oblastech vnímána jako zásah do práva rodičů na péči o dítě. Judikatura se v této souvislosti například často vypořádává se střetem svobody vyznání a ochrany veřejného zájmu, nebo zájmu dítěte a práva rodičů na jeho výchovu.

Přestože lze na pojem péče o dítě nahlížet z různých úhlů, dohromady tvoří péče o dítě jeden celek, přičemž každá jeho část musí být ve vztahu k dítěti vykonávána v jeho nejlepším zájmu. Ať už se jedná o fyzickou péči, zahrnující každodenní starost o zdraví dítěte či jeho ochranu před nebezpečím, nebo o péči o jeho duševní stránku, jeho vzdělání a výchovu. O dítě musí být takovým způsobem pečováno vždy, nerozlišujíc, jaký vztah mezi sebou mají jeho rodiče.

Při zpracování tématu jsem vycházela s výjimkou historických souvislostí z aktuálního znění právních předpisů upravujících rodinné právo – tedy na soukromoprávní rovině především z občanského zákoníku a jeho důvodové zprávy. Tam, kde bylo třeba veřejnoprávní ochrany nezletilého dítěte jako slabší strany, ze zákona o sociálně-právní ochraně dítěte. Na procesní souvislosti jsem využila zákon o zvláštních řízeních soudních, subsidiárně občanský soudní řád. Dalšími zdroji mé práce byla komentářová i učebnicová literatura a odborné články. Co se týče judikatury, nejvíce jsem se zabývala rozhodnutími Ústavního

soudu, některými i soudu nižších a také jsem zohlednila judikaturu na evropské úrovni.

Resume

The thesis deals with constitutionally guaranteed right of parents to take care of a child, according to the legislation on parental responsibility enshrined in the Civil Code No. 89/2012, Coll. based on the Principles of European Family Law created by the Commission on European Family Law. The term of childcare as a part of the parental responsibility is not strictly defined and may be interpreted in many ways. However, it shall always consider the rights of the child and its best interest.

The thesis is divided into five chapters. The first chapter mentions the historical progression of the institute of parental responsibility, which was influenced by the state of society, and its basic terms. As has already been indicated, the term of childcare needs to be handled in more meanings and nuances of use in law, which is the core of this thesis and chapter two deals with this topic further. The third chapter is dedicated to the raising of a child and also deals with the invention of state in this area and with the importance of the suitable educational ways and methods. Next part of the chapter is focusing on the personal contact of a parent with a child, which technically enables the realization of the childcare, its different forms are also discussed. Chapter four describes, how the relationship with the parents influences the child. Although there is no discrimination between the marital and non-marital children, some differences about the provided childcare do exist. Another part of childcare realized after the divorce/separation of parents is considered to be a very current issue, moreover when a child often becomes a weapon in the hands of their parents. The deviations of the civil procedure concerning a minor child and the selected types of this issue are mentioned in the last part of the text. It is also worth mentioning the existence of Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice. The thesis deals with the topic of current decision-making tendencies of the courts, taking into account also the European case law.

It is appropriate to emphasize that every circumstance concerning the child in question is to be resolved in its best interest.

The aim of this thesis is to outline the problematics concerning parents and their children, or more specifically, the childcare as a part of a parental responsibility relating to law.

Seznam zdrojů

Literatura

- Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád. I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, 1600 s. ISBN 978-80-7400-107-9
- Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 1380 s. ISBN 978-80-7400-503-9
- Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Rodinné právo. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2017. xl, 355 stran. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-644-9.
- Macková, A., Muzikář, L. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. 1. vydání. Praha: Leges, 2016. 858 s. ISBN 978-80-7502-122-9
- Melzer, F., Tégl, P., a kol. OZ: velký komentář. Svazek IV., § 655-975 a související společná a přechodná ustanovení. 1. vydání. Praha: Leges, 2016. 2 svazky. 2009 s. ISBN 978-80-7502-004-8
- Radvanová, S. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015. xvi, 197 s.. Právní instituty. ISBN 978-80-7400-578-7.
- Sovová, O., Císařová, D. Rodina v novém soukromém právu: interdisciplinární právní pohled. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-569-1
- Svoboda, K. Nesporná řízení II. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2016. ISBN 978-80-7400-606-7
- Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláčil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. 1054 s. ISBN 978-80-7400-297-7
- Šínová, R., Šmíd, O., Juráš, M. Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013. 302 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-74-8
- Šínová, R., Westphalová, L. a Králíčková, Z. Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016. 350 s. Teoretik. ISBN 978-80-7502-179-3

- Trávníček, M. Střídavá péče. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015.xviii, 126 s. Právní instituty. ISBN 978-80-7400-596-1
- Zuklínová, M., Dvořák, J., Švestka, J., a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 196 s. ISBN 978-80-7478-325-8.

Odborné články

- Dvořáková Závodská, J., Výlučná, střídavá nebo společná péče o nezletilého. Právo a rodina č. 1/2016 – 18. ročník. s. 1-7. Wolters Kluwer.
- Rogalewiczová, R., Rezoluce Rady Evropy Rovnost postavení mužů a žen a společná rodičovská odpovědnost: role otců. Právo a dítě č. 11/2016 – 18. ročník. s. 1-5. Wolters Kluwer.

Internetové zdroje

- Hofmannová, H., Klimeš, J., Španhelová, I. Rozvádíme se. Je pro nás střídavá výchova dítěte ideálním řešením? In Šance dětem [online]. Publikováno 30. 11. 2011 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z WWW: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/rozvadime-se-je-pro-nas-stridava-vychova-ditete-idealnim-resenim-22.html>
- Forejtová, M., Grygerová, J. Otazníky nad presumpcí střídavé péče o nezletilé děti aneb vliv ESLP na judikaturu ÚS. In Bulletin advokacie [online]. Publikováno 9. 3. 2016 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z WWW: <http://www.bulletin-advokacie.cz/otazniky-nad-presumpci-stridave-pecce-o-nezletile-deti-aneb-vliv-eslp-na-judikaturu-ustavniho-soudu?browser=mobi>
- Hradilová, K. Právo na výchovu a péči, povinnost vychovávat a pečovat. In Acta Iuridica Olomucensia č. 3/2016 [online]. s. 267-274. [cit. 2018-03-17]. Dostupné z Codexis.
- Šmíd, O. Pojem výchovy a péče v „novém“ občanském zákoníku Acta Olomucensia č. 1/2015 [online]. s. 163-173 [cit. 2018-03-17]. Dostupné z Codexis.
- Kuchařová, V. a kol. Zpráva o rodině [online]. VÚPSV, v. v. i. Praha, 2017, s. 154 [cit. 2018-03-20]. Dostupné z WWW: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31577/Zprava_o_rodine.pdf.

Sborníky

- Kornel, M. Rodičovská zodpovědnost a obdobné instituty. In Dny práva 2009 – Days of Law 2009 [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 2295-2308 [cit. 2018-03-11] Dostupné z WWW: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/sblizovani/Kornel-Martin%20_1111_.pdf
- Schön, M.. Výchova dítěte: Právo rodičů v. právo státu. In Dny práva 2011 – Days of Law 2011 [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012. s. 146-156 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z WWW: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/prispevky/05%20Rodina/12%20MONIKA%20SCHON.pdf
- Šabatová. A., Šuplerová. P., Ille. K., a kol. Rodina a dítě II. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv [online]. s. 187. Kancelář veřejného ochránce práv. 2017 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z WWW: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Rodina_a_dite-2.pdf.

Právní předpisy a další

- Úmluva o právech dítěte
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- Úmluva o styku s dětmi
- Listina základních práv a svobod Evropské unie

- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce ve znění pozdějších předpisů

- Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování ve znění pozdějších předpisů
- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.
- Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 k právu dítěte na uplatňování zájmu dítěte jako předního hlediska
- Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy k justici vstřícné dětem
- Rezoluce Rady Evropy č. 2079 „Rovnost postavení mužů a žen a společná rodičovská odpovědnost: role otců“

Judikatura ČR

- Nález ÚS ze dne 28. 3. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 20/94
- Nález ÚS ze dne 24. 9. 1998, sp. zn. III. ÚS 125/98
- Nález ÚS ze dne. 20. 8. 2004, sp. zn. III. ÚS 459/03
- Nález ÚS ze dne 8. 6. 2004, sp. zn. ÚS. I. ÚS 315/03
- Nález ÚS ze dne 27. 1. 2005, sp. zn. I. ÚS 48/04
- Nález ÚS ze dne 7. 11. 2006, sp. zn. I ÚS 618/05
- Nález ÚS ze dne 3. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 449/06
- Nález ÚS ze dne 20. 1. 2005, sp. zn. II. ÚS 363/03
- Nález ÚS ze dne 18. 11. 2010, sp. zn. II. ÚS 405/09
- Nález ÚS ze dne 23. 2. 2010, sp. zn. III. ÚS 1206/09
- Nález ÚS ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/09
- Nález ÚS ze dne 18. 8. 2010, sp. zn. I. ÚS 266/10
- Nález ÚS ze dne 13. 7. 2011, sp. zn. III. ÚS 3663/10
- Nález ÚS ze dne 5. 9. 2012, sp. zn. II. ÚS 1835/12
- Nález ÚS ze dne 30. 5. 2014 sp. zn. I. ÚS 1506/13
- Nález ÚS ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 3216/13
- Nález ÚS ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 2482/13
- Nález ÚS ze dne 12. 5. 2015, sp. zn. I. ÚS 2903/14

- Nález ÚS ze dne 30. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1554/14
- Nález ÚS ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14
- Nález ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15
- Nález ÚS ze dne 19. 4. 2016, sp. zn. II. ÚS 3489/15-1
- Nález ÚS ze dne 9. 1. 2018, sp. zn. IV. ÚS 3749/17
- Usnesení ÚS ze dne 13. 12. 2006, sp. zn. III. ÚS 438/05
- Usnesení ÚS ze dne 10. 1. 2008, sp. zn. I. ÚS 2412/07
- Usnesení ÚS ze dne 27. 1. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2887/09
- Usnesení ÚS ze dne 15. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 2441/13
- Usnesení ÚS ze dne 16. 4. 2015, sp. zn. III. ÚS 2379/14
- Usnesení ÚS ze dne 9. 12. 2014, sp. zn. II. ÚS 2224/14
- Usnesení ÚS ze dne 19. 2. 2015, sp. zn. III. ÚS 850/14
- Usnesení ÚS ze dne 12. 8. 2015, sp. zn. I. ÚS 1234/15
- Usnesení ÚS ze dne 21. 3. 2017, sp. zn. Pl. ÚS 36/16
- Usnesení ÚS ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 1393/2017
- Usnesení ÚS ze dne 25. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 122/15
- Rozsudek NS ze dne 20. 6. 2012, sp. zn. 21 Cdo 4561/2010
- Rozsudek NS ze dne 22. 5. 2013, sp. zn. 30 Cdo 1376/2012
- Rozsudek NS ze dne 30. 9. 2003, sp. zn. 25 Cdo 2289/2002
- Rozsudek NS ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/201
- Rozhodnutí NS ze dne 21. 2. 2011, sp. zn. 20 Cdo 4498/2009
- Rozhodnutí KS v Brně ze dne 8. 3. 2011, sp. zn. 37 Co 236/2010
- Usnesení KS v Plzni ze dne 18. 12. 2015, č. j. 64 Co 535/2015 – 265
- Usnesení KS v Ústí nad Labem ze dne 11. 6. 2012, sp. zn. 73 Co 286/2012

Převzatá judikatura

- Rozhodnutí NS ze dne 16. 2. 1958, sp. zn. (Rc) Cz 386/58
- Rozhodnutí NS ze dne 15. 4. 1958, sp. zn. Cz 37/58
- Rozhodnutí NS ze dne 20. 11. 1958, sp. zn. Cz 540/58.
- Rozhodnutí OS v Poličce ze dne 24. 2. 1950, sp. zn. P 138/46

Judikatura EU

- Rozsudek ESLP ze dne 24. 3. 1988, ve věci stížnosti č. 10465/83 Olsson v. Švédsko
- Rozsudek ESLP ze dne 7. 12. 1976 ve věci stížnosti č. 5095/71, 5920/72, 5926/72 Kjeldsen, BuskMadsen a Pederson v. Dánsko
- Rozsudek ESLP ze dne 21. 6. 2007 ve věci stížnosti č. 23499/06 Havelka a ostatní proti České republice
- Rozhodnutí ESLP ze dne 11. 1. 2005 ve věci stížnosti č. 18923/04 Zouhar proti České republice
- Rozsudek ESLP ze dne 25. 4. 1978 ve věci stížnosti č. 5856/1972 Tyrer proti Velké Británii
- Rozsudek ESLP ze dne 22. 6. 1989 ve věci stížnosti č. 11373/85 Eriksson vs. Švédsko
- Rozsudek ESLP ze dne 26. 2. 2002 ve věci stížnosti č. 46544/99 Kutzner proti Německu
- Rozsudek ESLP ze dne 29. 6. 2004 ve věci stížnosti č. 63627/00 Voleský a ostatní proti České republice
- Rozsudek ESLP ze dne 25. 1. 2000 ve věci stížnosti č. 31679/96 Ignaccolo-Zenide proti Rumunsku
- Rozhodnutí ESLP ze dne 26. 5. 1994, ve věci stížnosti č. 16969/90 Keegan v. Irsko
- Rozsudek ESLP ze dne 13. 7. 2000, ve věci stížnosti č. 39221/98 a 41963/98 Scozzari a Giunta v. Itálie
- Rozsudek ESLP ze dne 21. 2. 2006 ve věci stížnosti č. 26739/04 Dostál proti České republice
- Rozhodnutí ESLP ze dne 27. dubna 2000 ve věci stížnosti č. 25702/94 K. a T. v. Finland
- Rozsudek ESLP ze dne 20. 7. 2006 ve věci stížnosti č. 1633/05 Koudelka proti České republice